

**ORTAÖĞRETİMDE
SINIF TEKRARI, OKUL TERK SEBEPLERİ
VE
ÖRGÜN EĞİTİM DIŞINDA KALAN ÇOCUKLAR
POLİTİKA ÖNERİLERİ RAPORU**

ANKARA 2013

ISBN: 978-975-11-3809-5

Baskı:

Aydođdu Ofset Matbaacılık
Ambalaj Sanayi ve Tic. Ltd. Őti.
Tel : 0 312 395 81 44 (pbx)
Fax : 395 81 45
Web: www.aydogduofset.com
E-mail: aydogdu@aydogduofset.com

Proje Koordinatörü

Prof. Dr. Selahiddin ÖĞÜLMÜŞ (Ankara Üniversitesi)

Araştırmacılar

Prof. Dr. Ahmet AYPAY (Eskiřehir Osmangazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet TAŞPINAR (Ankara Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nilay ÇABUK KAYA (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Recep VARÇIN (Ankara Üniversitesi)

Doç. Dr. Metin PİŐKİN (Ankara Üniversitesi)

Doç. Dr. Őakir ÇINKIR (Ankara Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Mustafa SEVER (Ankara Üniversitesi)

Öğr. Gör. Dr. Emine ÖNEN (Gazi Üniversitesi)

Arş. Gör. Mustafa EŐKİSU (Ankara Üniversitesi)

Arş. Gör. Zekeriya ÇAM (Ankara Üniversitesi)

SUNUŞ	9
ÖNSÖZ	11
ÖNSÖZ	13
YÖNETİCİ ÖZETİ	15
A. Genel Ortaöğretimde Sınıf Tekrarı, Okul Terki ve Örgün Eğitim Dışında Kalan Çocuklar Konusunda Türkiye Çapında Toplumsal Farkındalık, İletişim ve İş Birliği Oluşturmak	19
B. Öğretim Programlarını Sorunun Çözümüne Katkı Sağlayacak Şekilde Düzenlemek ve Geliştirmek	19
C. Sorunun Çözümüne Yönelik Olarak Çalışanların Niceliklerine, Yeterliklerine ve Yetiştirilmelerine İlişkin Politikalar	20
D. Sorunun Çözümüne Yönelik Olarak Okulun Stratejik Rolüne İlişkin Politikalar.....	20
E. Sorunun Çözümüne İlişkin Öğrenciye Yönelik Politikalar.....	20
BÖLÜM-I SINIF TEKRARININ NEDENLERİ VE ALINABİLECEK ÖNLEMLER ...	23
Sınıf Tekrarı Kavramı	23
Sınıf Tekrarını Etkileyen Faktörler.....	23
1. Akademik Başarısızlık	23
2. Devamsızlık	24
Sınıf Tekrarının Çocuklar ve Eğitim Sistemi Üzerindeki Etkileri	25
Dünyada Mevcut Durum.....	26
Türkiye’de Mevcut Durum.....	28
Sınıf Tekrarı Yapan Öğrencilerin Profili.....	29
Ailevi Özellikler	29
Eğitimle İlgili Özellikler	30
Öğrencilerin Hayallerindeki Okul.....	32
Sınıf Tekrarının Etkileri.....	32
Sınıf Tekrarının Nedenleri.....	33
Akademik Başarısızlık Ve Dersleri Önemsememe	35
Ortaöğretime Hazır Olmama	35
Aileden Kaynaklanan Nedenler	35
Sosyal Çevre Ve Arkadaşlardan Kaynaklanan Nedenler.....	36
Uyum Problemleri	36
Öğretmenlerden Kaynaklanan Nedenler	36
Okuldan Kaynaklanan Nedenler	36
Öğrencilerin Sınıf Tekrarını Önlemeye Yönelik Önerileri	36

BÖLÜM-II: OKUL TERKİNİN NEDENLERİ VE ALINABİLECEK ÖNLEMLER.....	37
Okul Terkine İlişkin Kuramlar	37
Okul Terkinin Çocuklar ve Eğitim Sistemi Üzerindeki Etkileri	39
Dünyada Mevcut Durum.....	39
Türkiye’de Mevcut Durum.....	40
Genel Ortaöğretimde Okulu Terk Eden Çocukların Profili	43
Ortaöğretimi Terk Eden Çocukların Aile Durumu.....	44
Anne ve Babaların Eğitim Durumu.....	44
Anne ve Babaların Mesleği	44
Ortaöğretimi Terk Eden Çocukları Olumsuz Etkileyebilecek Durumlar/Alışkanlıklar	45
Okulu Terk Eden Gençlerin Eğitim Deneyimleri	45
Ortaöğretimi Terk Eden Çocukların Okuldan Ayrılma Nedenleri	46
Gençlerin Eğitimleri Süresince Karşılaştıkları Zorluklar	48
Gençlerin Olumsuz Davranışları	48
Gençlerin Eğitim Süresince En Çok Zorlandıkları Dersler ve Destek Alma Durumları	48
Gençlerin Bölüm Seçimini Etkileyen Faktörler.....	48
Gençlerin Okula Devam Ettikleri Dönem İçindeki Başarı Düzeylerine İlişkin Algıları ve Katıldıkları Etkinlikler	49
Gençlerin Okul Terki Kararları ve Bu Konuda Çevrelerinin Verdiği Tepkiler.....	49
Gençlerin Okul Terki Sonrası Zamanlarını Geçirme Şekli	50
Okula Tekrar Dönme İstekleri.....	50
Gençlerin Temel Becerilere Sahip Olma Düzeyleri	50
Okul Terki Sonrası Bir Eğitime/Kursa Katılma Durumları	50
Okulu Terk Eden Gençlerin Çalışma Durumu.....	51
En Son Öğrenim Gördükleri Okul ve Aldıkları Eğitimle İlgili Düşünceleri.....	51
Gençlerin Hayallerindeki Okul	52
Gençlerin Geleceğe İlişkin Düşünceleri.....	52
Okulu Terk Eden Gençlerin Eğitim ve Yaşam Deneyimi	52
Gençlerin Okulu Terk Etme Nedenleri.....	53
Öğrencilerin Okul Terkini Önlemeye Yönelik Önerileri	56

BÖLÜM-III:14-18 YAŞ GRUBUNDA OLUP ÖRGÜN EĞİTİM DIŞINDA KALAN ÇOCUKLAR.....	57
Dünya'da Mevcut Durum	57
Türkiye'de Mevcut Durum.....	58
Gençlerin Eğitim Durumu.....	59
Gençlerin Çalışma Durumu.....	60
İnternet Örgün Eğitim Dışında Kalan Gençlerin Profili.....	60
Gençlerin Örgün Eğitim Dışına Çıkma Nedenleri	62
Okuldan Ayrılma Süreci: Tepkiler ve Engelleme Girişimleri	65
Gençlerin Hayallerindeki Okul	68
BÖLÜM-IV: POLİTİKA ÖNERİLERİ	70
I. ULUSAL DÜZEYDE (BAKANLIK DÜZEYİNDE) ÖNERİLEN POLİTİKALAR	70
A. Genel Ortaöğretimde Sınıf Tekrarı, Okul Terki ve Örgün Eğitim Dışında Kalan Çocuklar Konusunda Türkiye Çapında Toplumsal Farkındalık, İletişim ve İş Birliği Oluşturmak	70
B. Öğretim Programlarını, Sorunun Çözümüne Katkı Sağlayacak Şekilde Yeniden Düzenlemek ve Geliştirmek.....	71
C. Sorunun Çözümüne Yönelik Olarak Çalışanların Niceliklerine, Yeterliklerine ve Yetiştirilmelerine İlişkin Politikalar	71
D. Sorunun Çözümüne Yönelik Olarak Okulun Stratejik Rolüne İlişkin Politikalar.....	72
E. Sorunun Çözümüne İlişkin Öğrenciye Yönelik Politikalar.....	72
II. İL-İLÇE DÜZEYİNDE POLİTİKALAR.....	72
III. OKUL DÜZEYİNDE POLİTİKALAR.....	73
KAYNAKÇA.....	75

SUNUŞ

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerini belirleyen en önemli faktörlerden biri olan eğitim, bireylere sağladığı özel faydalar yanında, ülkelerin ekonomik kalkınmalarında da önemli rol oynamaktadır. Bireylerin eğitim seviyesi yükseldikçe nitelikli işgücü sorunu aşmakta, bilimsel ve teknolojik yenilikler hız kazanmaktadır. Eğitim düzeyi artan toplumlarda yönetim daha demokratik, istikrarlı bir nitelik kazandığı için, eğitime yapılan yatırımların önemi daha yüksek olmaktadır.

Günümüz bilgi toplumunda bir bireyden tamamlaması beklenen asgari eğitim kademesi ortaöğretimdir. Son dönemde hayata geçirilen değişikliklerle ortaöğretimin önemi daha da artmış ve ortaöğretimin bu önemi gelecekte güçlenerek var olmaya devam edecektir.

Eğitim sistemi içindeki reform çabalarında ortaöğretim kademesinin payı büyük önem arz etmektedir. Ortaöğretim kademesindeki temel yapı ve sistem sorunlarının giderilmesi eğitimin genel sorunlarının çözümü için önemli bir basamaktır. Bu yüzden ortaöğretim sadece Türkiye’de değil, uluslararası düzeyde artan bir biçimde tartışmaların odağı olmuştur. Bu tartışmaların çerçevesini ise ortaöğretime erişim, kalite farklılıklarının ortadan kaldırılması, ortaöğretimde sürekliliğin sağlanması gibi konular şekillendirmektedir.

Ortaöğretime erişimle ve ortaöğretimin kalitesiyle ilgili daha sağlıklı politikalar geliştirebilmek için öğrencilerin okula devamsızlık ve okulu terk nedenleri tespit edilerek öğrenciyi sistem içinde tutacak tedbirlerin alınması, okula devamı, okulu bitirmeyi, mezunları izlemeyi ve değerlendirmeyi sağlayacak sistemlerin kurulması bir gereklilik haline gelmiştir.

Bugün okulu terk etmenin hangi sonuçlara işaret ettiğinin farkında olan toplumlar, giderek daha fazla bir çaba ile bu sorunu azaltmaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda okulu terk etme kararına gelmeden önceki aşamaları iyi yakalayıp, öğrencileri okulda tutmanın yollarını keşfetme, okulu ve okuldaki yaşantıların öğrenciler için anlamlı hale getirilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca ortaöğretime katılan öğrenci sayısının artırılması, insan sermayesinin gelişiminin yanı sıra sosyal eşitliğin sağlanmasında da doğrudan etkilidir.

Ortaöğretimde sınıf tekrarı ve okul terk nedenlerinin araştırılarak çözüm önerilerinin geliştirilmesini önemli buluyorum. Araştırmanın planlanıp sonuçlandırılması sürecini yöneten başta Ortaöğretim Genel Müdürlüğü olmak üzere yayının oluşturulmasına katkı sağlayan Bakanlığımız birimlerine teşekkür ediyor, çalışmanın sınıf tekrarı ve okul terki sorunlarının çözümünde ve eğitimde sürekliliğinin sağlanmasında katkıda bulunmasını diliyorum.

Nabi AVCI
Bakan

ÖNSÖZ

Sınıf tekrarı ve okul terki birçok ülkede hem eğitim bilimcilerin hem de eğitim politikacılarının üzerinde araştırma yaptıkları ve politika geliştirmeye çalıştıkları en güncel konulardan biridir. Bu konuların ele alındığı çalışmalarda konu birey (çocuk), aile, okul ve genel olarak toplumun gençleri olmak üzere dört kategoride incelenmektedir.

Bireyin akademik kapasitesi ve motivasyonu, devamsızlık, akademik başarısızlık, ailenin eğitime ve okula atfettiği değer, ailenin içinde bulunduğu ekonomik koşullar, okulun çocuklar için çekiciliğini kaybetmesi, okula karşı duyulan güvenin azalması, arkadaşların olumsuz etkisi, erken evlilikler gibi nedenler bu faktörler arasında yer almaktadır. Sınıf tekrarı ve okul terki önlemeye yönelik oldukça kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu sorun günümüzde de devam etmektedir. Türkiye’de çağ nüfusu içerisinde ilköğretimi tamamlayan çocukların yaklaşık 1/3’ü ortaöğretime devam etmemekte; 9. sınıfa devam edenlerin ise yaklaşık 1/4’ü sınıf tekrarı yapmaktadır. Sınıf tekrarı da sıklıkla okul terki ile sonlanmaktadır.

Ortaöğretimin zorunlu eğitim kapsamına dâhil olmasıyla bu konunun sorun olmaktan çıkacağı yönündeki ümitlerimiz artmış bulunmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı ile Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) iş birliğinde yapılan araştırmanın temel amacı, sınıf tekrarı yapan ve okulu terk eden çocuklar ile örgün eğitim dışında kalan çocukları daha iyi tanımak ve onların eğitim haklarını kullanmalarının önündeki engelleri tespit ederek eğitimlerine kaldıkları yerden devam etmelerini sağlamaktır. Bu rapor, örneklem büyüklüğü ve hedef grup açısından kapsamlı bir çalışmanın ürünüdür.

Rapor, ulusal ve uluslararası eğitim istatistiklerinin yanı sıra Türkiye genelini temsil eden örneklemeler (NUTS 1 düzeyinde) esas alınarak yapılan üç ayrı araştırma sonucunda elde edilen bulgulara dayalı olarak hazırlanmıştır. Raporda araştırmanın kapsamı, izlenen yöntem, bulgular ve öneriler yöneticiler için özetlenmekte; sınıf tekrarı, okul terki ve okul dışındaki çocuklar konuları üç ayrı araştırma çerçevesinde tartışılmaktadır.

Genel ortaöğretimde sınıf tekrarı, okul terki ve örgün eğitim dışındaki çocuklar konulu bu araştırmalar UNICEF katkıları ile çeşitli üniversitelerden akademisyenler tarafından yapılmıştır. Bakanlığımız ve UNICEF iş birliğinde yapılan bu çalışma sonucunda elde edilen sınıf tekrarı, okul terki ve okul dışındaki çocuklara ilişkin bulgulara dayalı olarak geliştirilen politika önerilerinin, sorunların çözümü için yararlı olması dileğiyle bu yayının hazırlanmasında emeği geçen çalışma arkadaşlarıma ve akademisyenlere teşekkür ederim.

Ercan TÜRK
Genel Müdür

ÖNSÖZ

Eğitim temel bir insan hakkıdır: Her ülkede, erkek kız her çocuk bu hakka sahiptir. Ortaöğretim, gençlere yetişkinlikte ihtiyaç duyacakları, yaşadıkları topluma katkıda bulunacakları, anlamlı işlerde çalışıp toplumun üretken üyeleri olacakları becerileri kazandırmada kritik önem taşımaktadır. Ortaöğretim ayrıca ülkelerin sosyal ve ekonomik gelişmeleri açısından da temel önemdedir. İlköğretim ötesinde eğitim olmadan gençler potansiyellerini eksiksiz hayata geçiremeyeceklerdir. Ortaöğretime yapılacak yatırım yoksulluk döngüsünün kırılmasına yardımcı olabilir; kişilere, topluluklara ve ülkelere sosyal, ekonomik ve siyasal yararlar getirebilir. UNICEF'in ortaöğretim alanındaki programları, diğer amaçlarının yanı sıra, hakkaniyetçi bir yaklaşım çerçevesinde okul terk riski olanlara odaklanarak ortaöğretimin tamamlanmasını hedeflemektedir.

Son 15 yıl içinde Türkiye kaliteli eğitime erişimin önündeki engellerin azaltılmasında büyük bir ilerleme kaydetmiştir ve bu durum Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu alandaki sürekli çabalarını yansıtmaktadır. 2012-2013 ders yılı itibarıyla ortaöğretimin zorunlu kılınması sonucu ileriye doğru yeni bir adım daha atılmıştır. Ortaöğretime net kayıta artışla birlikte bu kademedeki cinsiyet eşitliğinde de önemli bir düzelme sağlanmıştır. Bu gelişmeler ışığında şimdi henüz tamamlanmamış bir gündeme odaklanabilecek durumdayız: En dezavantajlı konumdaki çocuklara odaklanarak eşitsizliklerin, devamsızlığın ve okul terklerinin azaltılması. Bakanlığın ve UNICEF'in yakınlarda başlattığı 'Ortaöğretimde Sınıf Tekrarı ve Okul Terklerinin Nedenleri' ve 'Örgün Eğitim Dışında Kalan 14-18 Yaş Grubundan Çocukların Özelliklerinin, Eğitim ve İstihdam Durumlarının ve İhtiyaçlarının Belirlenmesi' ile ilgili kapsamlı araştırmanın gerekçesini de bu oluşturmaktadır: Bu araştırmaların belirleyici özelliklerinden biri, konuyla doğrudan ilgili gençlerin görüşlerini de dikkate almasıdır. Elinizdeki raporda aktarılan sonuçlar, belli başlı sorunlara ışık tutmakta ve karar vericilere politika tavsiyelerinde bulunmaktadır. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'nün mükemmel önderliği ve sahiplenmesiyle Milli Eğitim Bakanlığı, gençlerin yaşamlarında eğitim aracılığıyla kalıcı bir farklılık yaratmak üzere bu tavsiyelerden yararlanmaya başlamıştır. Bu vesileyle Bakanlık personeline ve çalışmada görev alan araştırma ekibine içten teşekkürlerimi sunmak isterim.

Dr. Ayman ABULABAN
UNICEF Türkiye Temsilcisi

YÖNETİCİ ÖZETİ

“Ortaöğretimde Sınıf Tekrarı, Okul Terk Sebepleri ile Örgün Eğitim Dışında Kalan Çocukların Eğitim ve Çalışma Durumları ile İhtiyaçlarının Belirlenmesi” konulu araştırma MEB tarafından UNICEF’in teknik ve finansman desteği ile 2012 yılında başlatılmıştır. Bu araştırma başladıktan sonra Türkiye’de ortaöğretime zorunlu kılan 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun yürürlüğe girmiş ve Türkiye’de ortaöğretim zorunlu eğitim kapsamına alınmıştır. Diğer bir ifade ile Türkiye’de zorunlu eğitim 8 yıldan 12 yıla çıkartılmıştır. Araştırmanın amacı; çocuğun okula devam ederken öğrenme süreçlerinin dışında kalması, okula düzenli devam edememesi, sınıf tekrarı, okulla ilişkisinin kesilmesi veya okul terk nedenlerinin tespit edilerek hem talep hem arz boyutlarında bu engellerin ortadan kaldırılması ve sorunların çözümüne yönelik ulusal ve yerel düzey ile okul düzeyinde uygulanmak üzere politika önerileri geliştirmektir.

Araştırmada, nicel ve nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Buna göre NUTS 1 düzeyinde belirlenen illerdeki genel liseler, Anadolu liseleri, fen liseleri, güzel sanatlar ve spor liseleri, Anadolu öğretmen liseleri ve sosyal bilimler liselerinde sınıf tekrarı yapan öğrencilerle son iki yıl içerisinde okulu terk eden çocuklar taranmıştır. Bu bağlamda nicel veriler, NUTS 1 düzeyinde 12 bölgeden belirlenen 15 ilde (Afyonkarahisar, Ağrı, Aksaray, Balıkesir, Gümüşhane, İstanbul, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Muş, Sakarya, Sinop, Şanlıurfa, Şırnak, Van) sınıf tekrarı yapan öğrencilerden (N=2599) anket yoluyla toplanmıştır. Bölgelerden, ortaokuldan ortaöğretime (liselere) geçiş oranının en düşük olduğu iller seçilerek araştırma kapsamına alınmıştır. Benzer bir şekilde, ortaöğretime terk eden çocuklar (N=2574) ile örgün eğitim dışında kalan 14-18 yaş grubundaki çocuklardan da (N=2466) anket yoluyla veri toplanmıştır. Nitel veriler ise sınıf tekrarı incelemesinde 600 (her biri 120 kişiden oluşan öğrenci, veli, öğretmen, yönetici ve akran grubu üyeleri), okul terk grubunda 600 (her biri 120 kişiden oluşan öğrenci, veli, öğretmen, yönetici ve akran grubu üyeleri) ve örgün eğitim dışında 240 çocuk olmak üzere toplam 1440 kişiden görüşme yöntemi ile elde edilmiştir.

Ortaöğretimde sayısal durumla ilgili veriler için ilgili mevzuattan, e-okul, Eurostat, OECD ve Dünya Bankası veri tabanlarından yararlanılmıştır. Sınıf tekrarı ve okul terkinin nedenleri ile örgün eğitim dışındaki çocukların durumu ve duyuşsal özellikleri konusunda veri toplamak için bu araştırmada kullanılmak üzere geliştirilen veri toplama araçları (anket ve Eğitim ve Yaşam Deneyimleri Ölçeği) kullanılmıştır. Nitel araştırmada veri toplama aracı olarak da yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Nitel çalışmalarda öğretmen grubu ile odak görüşme yöntemi; öğrenci, veli, yönetici ve akranlar ile bireysel görüşme yöntemleri kullanılmıştır.

Nicel ve nitel veri toplama işlemlerinin yanı sıra araştırma kapsamında konu ile ilgili paydaşların öneri ve görüşlerini almak amacıyla üç ayrı çalıştay düzenlenmiştir. Bu çalıştaylardan ilki 7-9 Mart 2013 tarihlerinde Antalya’da; MEB merkez teşkilatından yöneticilerin, araştırma verilerinin toplandığı illerdeki yönetici ve öğretmenlerin, sınıf tekrarı ve okul terk konularında çalışmaları bulunan alan akademisyenlerinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalıştayda araştırmadan elde edilen bulgulara dayalı olarak katılımcılar tarafından görüş ve öneriler dile getirilmiştir. 2-4 Mayıs 2013 tarihlerinde Antalya’da yapılan (büyük oranda birinci çalıştaydaki katılımcı grubundan oluşan) ikinci çalıştayda ise birinci çalıştayda ve sonrasında teknik destek ekibi tarafından geliştirilen politika önerileri, uygulanabilirlik açısından değerlendirilmiştir. Üçüncü çalıştay ise 30-31 Mayıs 2013 tarihlerinde sınıf tekrarı yapan, okulu terk eden ve örgün eğitim dışında olan gençlerin ve ailelerinin katılımı ile Ankara’da gerçekleştirilmiştir. Bu çalıştayda öğrenci ve velilerin bakış açısıyla sınıf tekrarı ve okul terkinin nedenleri ile alınabilecek önlemler tartışılmıştır. Bunun yanı sıra araştırma kapsamında geliştirilen politika önerileri bir kez de öğrenci ve velilerin gözüyle değerlendirilmiştir.

Aşağıda, araştırmada elde edilen verilere dayalı olarak sırasıyla önce sınıf tekrarı yapan öğrencilerin genel profili verilecek daha sonra da aynı işlem okulu terk eden çocuklar ve örgün eğitim dışında kalan 14-18 yaş grubundaki çocuklar için tekrarlanacaktır.

Sınıf Tekrarı Yapan Öğrencilerin Profili

Araştırmada elde edilen verilere göre 2012-2013 eğitim ve öğretim yılında ortaöğretimde sınıf tekrarı yapan öğrencilerin yaşları 14 ile 18 arasında değişmektedir. Bu öğrencilerin yaş ortalamasının 16,3 olduğu belirlenmiştir. Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin üçte ikisini erkekler (%66,5), üçte birini kızlar (%33,5) oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında bulunan ve sınıf tekrarlayan öğrenciler arasında en büyük grubu %74,5 ile 9. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla 10. sınıf (%14,8), 11. sınıf (%7,1) ve 12. sınıf (%3,6) öğrencileri izlemektedir. Bu veriler, sınıf tekrarı yapan öğrenciler açısından dikkatlerin 9.sınıf öğrencilerine yöneltilmesi gerektiği anlamına gelmektedir.

Sınıf tekrarına kalan öğrencilerin büyük kısmının ailelerinin sosyoekonomik düzeyleri ile eğitim seviyelerinin düşük olduğu saptanmıştır.

Sınıf tekrarına kalan öğrencilerin %11'i sigara, alkol ve benzeri maddeler kullandıklarını ifade etmiştir. Buna karşın ilköğretim 7,8. ve lise 1. sınıflarda 15.957 genç ile görüşülerek yapılan Küresel Gençlik Tütün Araştırmasında, öğrencilerin %9,1'inin sigara kullandığı (kızlar %5,0 ve erkekler %11,9) rapor edilmiştir.¹ Sigara, alkol ve benzeri madde kullanımı erkeklerde daha yaygındır.

Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin üçte birinden fazlasının derslerde anlatılan konuları anlamakta zorlandıkları, büyük çoğunluğunun verimli ders çalışma alışkanlıklarına ve yarısından fazlasının ders çalışma alışkanlığına sahip olmadıkları tespit edilmiştir.

Öğrencilerin %30'u sınıf tekrarı yapmaları üzerinde rol oynayan faktörleri; okulda öğretilenleri anlamakta zorluk çekme, öğretmenlerin dersleri iyi anlatamamaları, ödevleri ve verilen görevleri zamanında bitirememeleri olarak ifade etmişlerdir.

Araştırma bulguları, okul düzeyinde hazırlanan ders programlarının düzenleniş biçimi, öğretilen konuların ilgi çekici olmaması, okulun açılış ve kapanış saatlerinin uygun olmaması gibi faktörlerin öğrencilerin sınıf tekrarı yapmaları üzerinde önemli ölçüde rol oynadığını göstermektedir. Öğrencilerin %43'ü zor derslerin aynı güne konulduğunu, %24'ü okulda öğretilenlerin ilgisini çekmediğini ve %23'ü okulun giriş, çıkış saatlerinin uygun olmadığını ve bu nedenle sınıf tekrarı yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Sınıf tekrarı yapan kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha fazla akran desteği algıladıkları, daha fazla öz yeterlik inancı ve geleceğe yönelik daha olumlu duygulara sahip oldukları saptanmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre sınıf tekrarı yapan öğrenciler, anne ve babanın eğitim durumu, okul dışında ücret karşılığı çalışma, aileyle birlikte yaşama, kardeş sayısı, okul türü, sınıf düzeyi, algılanan akran desteği, öz yeterlik inançları, geleceğe yönelik amaçlar, okula karşı tutum, öğretmenlerle ilişkiler ve algılanan aile desteği değişkenleri açısından benzer özellikler göstermektedir.

Sınıf tekrarı yapan öğrenciler, kardeş sayısı, ailenin düzenli gelirinin olup olmaması, babanın eğitim durumu, evde kendine ait odasının bulunması, okuldaki sosyal faaliyetler, eğitim ve öğretim etkinliklerinden keyif alma değişkenleri açısından benzer özellikler göstermektedir.

Benzer şekilde kardeş sayısı, ailenin düzenli gelirinin olup olmaması ve evde kendisine ait bir odanın bulunması gruplar arasında benzerlik gösteren değişkenlerdir. Ayrıca akran desteği, öz yeterlik, okula karşı tutum ve algılanan aile desteğinin de birbirlerine benzer değişkenler olduğu saptanmıştır.

Okulu Terk Eden Çocukların Profili

Araştırmanın yapıldığı 2012-2013 eğitim ve öğretim yılında 15 ildeki okulu terk eden gençlerin %63,8'i 9. sınıfta, %19'u 10. sınıfta, %10,3'ü 11. sınıfta genel ortaöğretime terk etmiştir. 12. sınıfta ise bu oran %2,8 ile en düşük düzeydedir. Ortaöğretime terk eden öğrencilerin lise türlerine göre dağılımı incelendiğinde %80,7'sinin en son eğitim gördüğü lise türünün genel lise, %17,2'sinin ise Anadolu lisesi olduğu belirlenmiştir.

1 Özcebe, H. (2008). Gençler ve Sigara Kullanımı, Sağlık Bakanlığı Yayınları No: 731

Araştırma bulgularına göre okul terkine etki eden faktörler arasında okula bağlı nedenler (sınıf tekrarı, başarısızlık, devamsızlık), kişisel nedenler (farklı okul tercihi, evlilik, kız-erkek ilişkileri), maddi durum (okul dışında farklı bir işte çalışma), arkadaş etkisi (kötü alışkanlık) ve okula karşı tutum (öğretmenler, dersler, okulu sevmeme) önemli rol oynamaktadır.

Sınıf tekrarı araştırma sonuçları; öğrencilerin önemli bir çoğunluğunun 9. sınıfa devam ederken okulu terk ettiklerini göstermektedir. Ortaöğretimi terk eden erkeklerin sayısı kızların sayısından yaklaşık iki kat daha fazladır.

Okulu terk eden öğrencilerin ailelerinin büyük çoğunluğunun sosyoekonomik ve eğitim düzeyleri düşüktür. Öğrencilerin önemli bir kısmı sınıfını geçemediği yıl eğitimini sonlandırmaktadır. Bu öğrencilerin, açık liseye devam ederek diploma almayı planladıkları saptanmıştır.²

Ortaöğretimi terk eden gençleri olumsuz etkileyebilecek sorunlar arasında sigara içme davranışı önemli bir yer tutarken gençlerin okulu bırakmalarında derslerde başarısız olma ve okulu sevmeme de en önemli nedenler arasında yer almaktadır. Anadolu lisesini terk eden öğrenciler, genel lise öğrencilerine göre okulda aldıkları eğitimin daha yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Hem genel liseyi hem de Anadolu lisesini terk eden gençlerin büyük kısmı öğretmenlerinden yeterli destek alamadıklarını bildirmişlerdir. Çeşitli nedenlere dayalı okulu sevmeme durumu Anadolu lisesi öğrencileri arasında daha yaygın bir sorundur.

Okul terkine yol açan etkenler arasında “devamsızlık” önemli bir yer tutmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre bazı öğrenciler, en son öğrenim gördükleri okullarda kuralların daha adaletli biçimde uygulanması, okulların daha güvenli olması gerektiğini, öğretmenler ve öğrenciler arasında daha olumlu ilişkilerin bulunmasının faydalı olacağını düşünmektedirler. Ayrıca öğrenciler, en son devam ettikleri okulda öğretmen sayısının yetersizliğini ve derslerin boş geçmesini önemli bir sorun olarak bildirmişlerdir.

Öğrenciler okulda öğrenciler arasındaki şiddetin yaygın ve önemli bir sorun olduğunu bildirmişlerdir. Bilindiği gibi okul terki üzerinde rol oynayan en önemli değişkenlerden biri de okullardaki şiddet olaylarıdır. Yeterince ders çalışmama öğrencilerin eğitim sürecinde en çok karşılaştıkları sorun olarak saptanmıştır. Ortaöğretimi terk eden gençler arasında okuldan kaçmak, devamsızlık yapmak, kopya çekmek ve sigara içmek önemli sorunlu davranışlar arasında yer almaktadır.

Öğrenciler okulu terk etmek konusunda karar aldıklarında çevrelerinde onlara destek olacak ve aldıkları bu karardan onları vazgeçirecek yetişkinlerin olması önemlidir. Araştırma sonuçlarına göre gençlerin büyük kısmı okulu terk ettiklerinde kendilerini engelleyen birinin olmadığını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra okul terkine en çok engel olan bireylerin ise anne ve babalar olduğu saptanmıştır.

Son yıllarda özellikle akademik başarıları düşük gençler arasında “” gibi söylemler artmaktadır. Gençlerin böyle düşünmesinde yakın çevrelerinde ortaöğretimi bitirip yükseköğretime devam edemeyen ve iş bulamayan gençlerin sayısının fazla olması önemli bir etkidir. Mezun olduktan sonra kolayca iş bulma olanaklarının olması gençlerde okula yeniden dönme arzusu uyandıran en önemli faktör olarak tespit edilmiştir. Okulu bırakan gençlerin yaklaşık yarısının herhangi bir işte çalışmadıkları saptanmıştır. Gençlerin bir işte çalışmalarının en büyük nedeni ise ekonomik sıkıntılar olarak belirlenmiştir.

Gençlerin kendilerine, geleceğe ve eğitime ilişkin olumlu görüşlere sahip olmaları eğitime devamları üzerinde önemli bir değişkendir. Araştırma sonuçlarına göre gençlerin büyük kısmı geleceğe, kendisine ve eğitime dair olumlu görüşlere sahiptir. Ancak erkeklerin eğitime verdikleri önem, yaşantılara açık olmama, kendine güven ve eğitimin gereksiz olduğuna yönelik inançlar boyutu puan ortalamaları, kızların puan ortalamalarından daha yüksektir. Erkek katılımcıların eğitimi hem önemli hem de gereksiz görmeleri aldıkları eğitimin niteliği ile ilgili bir soruna işaret edebilir. Diğer bir deyişle kurumsal olarak eğitimin önemine inanan erkeklerin tekrar okula dönüp öğrenimlerine devam etmeyi yararlı bulmadıkları anlaşılmaktadır.

2 Bu araştırmanın yapılmaya başlanmasından sonra MEB tarafından gerçekleştirilen 4+4+4 eğitim sistemi modeli ile eğitimde yeni bir düzenlemeye gidilmiş ve ortaöğretim zorunlu hâle getirilmiştir. Bununla beraber ortaöğretimi herhangi bir nedenle yarıda bırakan ya da kendi isteği ile ayrılan öğrencilerin, istedikleri takdirde, açıköğretim lisesine kayıtları yapılabilmektedir.

Okulu terk eden gençlerin eğitime kaldıkları yerden devam etmelerini sağlamak için erken müdahaleler önemli rol oynamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre okulu bıraktıktan sonra geçen süre arttıkça eğitime verilen önem düşmektedir.

Örgün Eğitim Dışında Kalan Gençlerin Profili

Araştırma kapsamındaki örgün eğitim dışında kalan gençlerin %37,1'inin 18 yaşında, %25,7'sinin 17 yaşında, %18,8'inin 16 yaşında, %13,7'sinin 15 yaşında, %4,1'inin ise 14 yaşında olduğu saptanmıştır.

Örgün eğitim dışında kalan gençlerin ailelerin sosyoekonomik ve eğitim düzeylerinin düşük olduğu saptanmıştır. Örgün eğitim dışındaki gençler arasında sigara kullanma, beden sağlıklarının iyi olmaması, maddi durumun iyi olmaması ve babanın işsiz olması en önemli sorunlar arasında yer almaktadır.

Araştırmaya katılan örgün eğitim dışındaki gençlerin yaklaşık üçte biri açık lise öğrencisidir ve bu gençlerin büyük kısmı ise liseyi yarıda bırakmıştır. Katılımcıların bir kısmı ise ilköğretimi bitirmiş ve liseye devam etmemiştir.

Örgün eğitim dışındaki her beş gençten birinin geçmişte sınıf tekrarı yaptığı, gençlerin büyük kısmının okul yılları sırasında okula sık sık geç kaldıkları, okula devam ettikleri süre içerisinde sınavlarda kopya çektikleri, tüm gün okuldan kaçtıkları, kavga ettikleri ve başkasının ödevlerini kopyaladıkları saptanmıştır. Ayrıca örgün eğitim dışındaki gençlerin okuldan ayrılma nedenleri arasında okulu sevmemek, aileye destek olmak için çalışma zorunluluğu, ailenin okul masraflarını karşılayamaması ve bazı derslerde (matematik, İngilizce, fizik, biyoloji, coğrafya, tarih ve Türkçe) başarısız olma en çok bildirilen nedenler arasındadır.

Gençlerde yeniden okula dönme arzusu uyandırabilecek en önemli faktör, mezun oldukları takdirde daha kolay iş bulabileceklerini düşünmeleridir. Gençlerin çalışmamalarının önündeki engeller arasında, "çalışmaktan daha öncelikli durumlarının olduğu" ve "ailelerin, gençlerin çalışmalarını istememeleri" yer almaktadır. Çalışan gençlerin de büyük çoğunluğunun iş yerinde sosyal güvencesi olmadan ve işçi ya da çırak olarak çalıştıkları görülmüştür.

Örgün eğitim dışında kalan gençlerden elde edilen veriler için gerçekleştirilen kümeleme analizi işlemi sonucunda bireyler, eğitim ve yaşam deneyimleri açısından iki grupta değerlendirilmiştir. Birinci grupta yer alan bireylerin, kendilerine yönelik olumlu inançları ile algıladıkları aile ve akran desteğinin çok düşük düzeyde olduğu, gençlerin eğitimin gerekli ve yararlı olmadığına inandıkları, bireylerin kendilerini daha az yetersiz algıladıkları, pişmanlık duygularının düşük düzeyde olduğu saptanmıştır. Ancak ikinci grupta yer alan bireylerin, birinci grupta yer alan bireylere göre kendilerine yönelik daha olumlu inançlara sahip olduğu, algıladıkları aile ve akran desteğinin yüksek olduğu ancak bu bireylerin de kendilerini daha yetersiz gördükleri ve pişmanlık duygularının daha fazla olduğu görülmüştür.

Öğrencilerle öğretmenler arasında iyi ilişkiler olmaması, okulun çok katı kurallarının olması, okul kurallarının herkese adil bir şekilde uygulanmaması, okulda tecrübeli öğretmenlerin olmaması gibi okul ve eğitim ortamına dair özellikler ile geçmişte sınıf tekrarı yapma arasında anlamlı ilişki bulunduğu görülmüştür.

Politika Önerileri

Sınıf tekrarı yapan, okulu terk eden çocuklar ile örgün eğitim dışında kalan gençler Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve kültürel sürdürülebilir kalkınmasının önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca, ülkenin geleceğinin üzerine kurgulandığı genç nüfusun sosyal ve kültürel sermaye açısından gelişimi, sağlıklı bir toplum yapısının oluşumunda da stratejik bir risk faktörü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, sorunlara ilişkin politikaların elde edilen veriler doğrultusunda gözden geçirilerek yeniden oluşturulması ve sistem bütünlüğü içinde uygulanması ivedilik taşımaktadır.

Bu araştırma kapsamında elde edilen bulgulardan yola çıkılarak MEB merkez teşkilatı, il, ilçe ve okul düzeyi temel alınarak politika önerileri oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu politikalar ana başlıklar altında raporun son bölümünde ayrıntılı olarak yer almaktadır. Bu politikaların uygulanmasında tüm paydaşlarla iş birliği yapılması bir ön koşul niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda başta aileyi ve diğer toplumsal paydaşları da kapsayacak şekilde uygulanacak politikalar planlama; yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri, üniversiteler ve diğer kamu kurumlarının sorunun çözümünde farklı düzeylerde rol alması ve bu rollerin sistem bütünlüğü çerçevesinde MEB birimleri tarafından iş birliği ve uzmanlaşma temelinde koordine edilerek yürütülmesi esastır.

Araştırma bulgu ve sonuçlarına dayalı olarak geliştirilen politika önerileri şunlardır:

Ulusal Düzeyde Politika Önerileri

A. Genel Ortaöğretimde Sınıf Tekrarı, Okul Terki ve Örgün Eğitim Dışında Kalan Çocuklar Konusunda Türkiye Çapında Toplumsal Farkındalık, İletişim ve İş Birliği Oluşturmak

Sınıf tekrarı, okul terkinin önlenmesi ve örgün eğitim dışında kalan çocukların durumlarının iyileştirilmesi konusunda toplumun farkındalık kazanması önemlidir. Bunu sağlamak için aşağıdaki tedbirler alınmalıdır:

- Konuyla ilgili bilgi verip farkındalık oluşturmayı, sınıf tekrarı ve okul terki önlemeye yönelik uygulanan iyi örneklerin paylaşılmasını amaçlayan İnternet portalı oluşturulmalıdır.
- Eğitim sürecine toplumun katılımı sağlamak amacıyla tüm paydaşların içinde yer alacağı bir müteveli heyeti oluşturulmalıdır.

MEB ve ilgili kurumlar arasında konu ile ilgili iş birliğinin sağlanması, sınıf tekrarı ve okul terkinin önlenmesinde olumlu ve etkili sonuçlar verebilir. Bunu sağlamak için aşağıdaki tedbirlerin alınması önerilmektedir:

- MEB, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı ve bu bakanlıkların taşra teşkilatları arasında soruna ilişkin kurumsal iletişim ve iş birliği mekanizmaları oluşturulmalıdır.
- YÖK ile yapılacak iş birliği aracılığıyla öğretmen yetiştirme programlarında sınıf tekrarı, okul terki, eğitim ve öğretim dışında kalan çocuklar hakkında sahip olunması gereken bilgi, beceri ve tutumlar öğretmen adaylarına kazandırılmalıdır.
- Öğretmen yetiştiren kurumlardaki topluma hizmet uygulamaları dersi kapsamında sınıf tekrarı, okul terki, eğitim ve öğretim dışında kalan çocuklara yönelik projeler geliştirilmelidir.
- Sınıf tekrarı, okul terki ve örgün eğitim dışında kalan çocuklara yönelik eğitim etkinliklerinde üniversitelerde konuyla ilgili araştırmalar yapan öğretim elemanlarıyla iş birliği yapılmalıdır.

B. Öğretim Programlarını Sorunun Çözümüne Katkı Sağlayacak Şekilde Düzenlemek ve Geliştirmek

Araştırmadan elde edilen bulgular, öğretim programlarında yapılacak bazı değişikliklerin sorunun çözümüne katkı sağlayabileceğini göstermiştir. Örneğin 9. sınıftaki ders yoğunluğunun fazla olduğunun, zor derslerin günlük programda art arda geldiğinin öğrenciler tarafından ifade edilmesi bunu göstermektedir. Bu nedenle aşağıdaki tedbirlerin alınması önerilmektedir:

- Özellikle 9. sınıf programları başta olmak üzere öğretim programları ve ders geçme sistemi gözden geçirilmelidir.
- Kademeler arası ve ara sınıflardaki geçişlerin daha sağlıklı yapılabilmesi için uyum programları geliştirilip uygulanmalıdır.

- Akademik başarısı düşük olan öğrenciler tarafından “zor” olarak algılanan derslerin haftalık ders programında aynı günlere toplanmayacak biçimde dengeli dağılımı sağlanmalıdır.
- Sınıf tekrarı ve okul terki riski taşıyan öğrencilere yönelik ortaöğretim programları arasında seçeneqli ve geçişli bir sistem oluşturulmalıdır.
- Sınıf tekrarı yerine ders tekrarı sistemi uygulanarak öğrencilerin tekrara kaldığı sınıftaki bütün dersleri almaları yerine sadece başarısız oldukları derslerden sorumlu tutulmaları sağlanmalıdır.

C. Sorunun Çözümüne Yönelik Olarak Çalışanların Niceliklerine, Yeterliklerine ve Yetiştirilmelerine İlişkin Politikalar

Sınıf tekrarı ve okul terkinin önlenmesinde kilit role sahip olan öğretmen ve yöneticilerin sorunun çözümüne katkı sağlayacak şekilde niceliksel ve niteliksel olarak yetiştirmelerinin sağlanması önemli görülmektedir. Bunu sağlamak için aşağıdaki önerilerin yararlı olabileceği düşünülmektedir.

- Genelde tüm öğrencilere özelde ise sınıf tekrarı yapan çocuklara rehberlik hizmetlerinin etkili bir biçimde sunulmasını sağlamak için rehberlik hizmetlerinin işlevselliği artırılmalı ve gelecekteki olası durum da dikkate alınarak ihtiyaç duyulan rehber öğretmen istihdamı gerçekleştirilmelidir.
- Sınıf tekrarı ve okul terki riski taşıyan öğrencilerin belirlenmesi, izlenmesi ve gerekli önlemlerin alınmasında liselerdeki sınıf rehber öğretmenliğinin görev tanımı ve rolleri yeniden belirlenmelidir.

D. Sorunun Çözümüne Yönelik Olarak Okulun Stratejik Rolüne İlişkin Politikalar

Araştırmada elde edilen öğrencilerin okulu sevmemesi, okul ile aile ve çevre arasında iş birliğinin yetersiz olması gibi bulgular okulun rolü ile ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda okula daha stratejik bir rol kazandırmak amacıyla aşağıdaki tedbirlerin alınması önerilmektedir:

- Disiplin kurullarının işlevleri yeniden düzenlenerek ödüllendirme ağırlıklı bir sistem tercih edilmelidir.
- Okul rehberlik hizmetleri çerçevesinde aileye danışmanlık, rehberlik ve eğitim hizmetleri sunmaya yönelik yasal ve örgütsel düzenlemeler yapılmalıdır.
- Okul Aile Birliği Yönetmeliği, ailenin eğitim ve öğretim sürecine daha fazla ve daha nitelikli katılımını sağlayacak biçimde yeniden düzenlenmelidir.
- Okullarda tüm öğrencilerin akademik başarılarını izleme ve telafi eğitimleri sunmaya yönelik yasal ve örgütsel düzenlemeler yapılmalıdır.

E. Sorunun Çözümüne İlişkin Öğrenciye Yönelik Politikalar

Sınıf tekrarı ve okul terki sorununda öğrencilere yönelik, akademik ve psikolojik destek sağlayacak politikaların geliştirilmesi önemlidir. Psikolojik, sosyal, eğitsel ve ekonomik olumsuzlukların azaltılması ve sorunun ortaya çıkmadan önlenmesi için aşağıdaki tedbirlerin alınması yararlı görülmektedir:

- Eğitim ve öğretim hizmetlerinde sınıf tekrarı ve okul terki riski taşıyan öğrencilerin belirlenmesi, izlenmesi, tekrar ve terk konularında önlem alınmasına ilişkin bir sistem oluşturulmalıdır. Risk kapsamında akademik başarısı düşük olan öğrencilere, başarısız oldukları ders ve konulara ilişkin etüt ve telafi eğitimi hizmetlerinin sunulmasını sağlayan düzenlemeler yapılmalıdır.
- Özellikle ergenlik öncesi ve ergenlik döneminde bulunan öğrencilere, sosyal davranışların geliştirilmesine yönelik ders dışı etkinlikler uygulanmalıdır.
- Başarı oranı düşük olan derslere yönelik olarak öğrencilere sanal ortamda destek olacak ders anlatım videoları, soru çözümleri, alıştırmalar içeren İnternet portalı hazırlanmalıdır.

İl/İlçe Düzeyinde Politika Önerileri

Sınıf tekrarını ve okul terkinin önlemeye yönelik olarak il ve ilçe düzeyinde aşağıdaki tedbirler alınmalıdır:

- Sınıf tekrarı ve okul terki riski taşıyan öğrencilerin belirlenmesi, önleyici rehberlik hizmetlerinin sunulması ve öğrencilerin devamı ile akademik başarılarının yükseltilmesi için okullar ve Rehberlik Araştırma Merkezleri (RAM) arasında iş birliği güçlendirilmelidir.
- Ergenlik öncesi ve ergenlik döneminde bulunan öğrenciler için kişisel gelişim ve sosyal davranışların geliştirilmesi amacıyla gençlik ve spor, kültür ve turizm, aile ve sosyal politikalar müdürlükleri sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimler arasında iş birliği yapılmalıdır.

Okul Düzeyinde Politika Önerileri

Sınıf tekrarı ve okul terkinin önlenmesinde bir mikro sistem olan okulların da rolü ve önemi son derece büyüktür. Buna dayalı olarak sorunun önlenmesi için okulun psikososyal iklimi, fiziki koşulları, okuldaki eğitim ve öğretim faaliyetleri, aile katılımı ve okulun kurumsal özellikleri gibi niteliklerin öğrencilerin gelişimlerini desteklemesi ve olumlu bir gençlik gelişiminin sağlanması açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda aşağıdaki önerilen politikaların uygulanması, sorunun önlenmesi ve öğrencilerin güçlendirilmesi açısından olumlu sonuçlar doğurabilir.

- Ortaokuldan ortaöğretime geçişte öğrencilere uyum programları uygulanmalıdır. Öğrencilere ortaöğretimin sekiz yıllık temel eğitimden farklı özelliklerinin anlatılması ve sınıf geçme kuralları hakkında bilgi verilmesi onların bilinçlenmeleri açısından önem taşımaktadır.
- ABD ve Avrupa ülkelerinde gerçekleştirilen çalışmalardan elde edilen bulgular ailenin okula katılımının birçok olumlu sonucunun olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda aile katılımı akademik başarı, olumsuz davranışlar ve okul terki ile ilişkili bir değişkendir. Buradan hareketle ailenin okula katılımını güçlendirecek etkili iletişim ve iş birliği sağlayacak faaliyetler düzenlenmelidir.
- Aile katılımı sadece okulda düzenlenen veli toplantıları ile sınırlandırılmamalı, okul yöneticileri ve öğretmenler tarafından aile ziyaretleri yapılmasına imkân sağlanmalıdır.
- Okulda düzenlenen sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere tüm öğrencilerin katılımına fırsat verilmelidir.
- Okul rehber öğretmeni ve ilgili müdür yardımcısı koordinasyonunda tüm öğrencilerin akademik başarılarının izlenmesi ve telafi eğitimlerinin sunulması sağlanmalıdır.
- “Akran öğreticiliği” programı geliştirilip uygulamaya konularak bir derste başarılı olan öğrencilerin, başarıları düşük olan diğer öğrencilere yardım etmesine imkân verecek düzenlemeler yapılmalıdır.
- Okullarda “Öğrenme Merkezleri” kurularak gönüllülerin (öğretmen, üst sınıf öğrencileri, aileler, stajyer öğretmen adayları) başarıları düşük öğrencilere destek verecek düzenlemeler yapılmalıdır.
- Okula devamsızlık nedeniyle çok sayıda öğrenci okul sisteminin dışına çıkmaktadır. Öğrencilerin devamsızlıkları, okulda kurulacak bağımsız birimler tarafından takip edilerek nedenleriyle ortaya konulmalıdır. Kişiyi özgü önleme stratejileri bu nedenler üzerinden oluşturulmalıdır.

Strateji ve Politikalar

Sınıf tekrarı, okul terki ve öğrenci devamsızlığını önleyebilmek için ulusal, bölgesel, yerel ve okul

düzeyinde strateji ve politikaların geliştirilerek önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu amaçla oluşturulacak strateji ve politikaları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür. Burada belirtilen strateji ve politikalar Almanya, İtalya ve İrlanda gibi bazı Avrupa Birliği ülkelerinde belirlenen strateji ve politikalarla benzerlik göstermektedir.

1. Ulusal plan ve programlar (yönetmelikler, yönergeler, öğretmenlerin eğitimi) geliştirilmelidir.
2. Tüm il ve ilçe yöneticileri MEB tarafından düzenlenen yönetmelik ve yönergelerin uygulanmasından sorumlu olacaklardır. Bu amaçla tüm il ve ilçelerde ilgili sorunla mücadele edecek ekipler oluşturmalıdır.
3. Devlet okullarından mezun olanların istihdamı için iş gücü piyasasında faaliyet gösteren örgütlerin temsilcileri ile iş birliği yapılmalıdır. Bu bağlamda okul terkinin yoğun olduğu bölgelerde bölgesel mesleki eğitim kurumları açılmalıdır.
4. Meslek liseleri ile bölgesel mesleki eğitim kurumları arasında bütünlük sağlanmalıdır.
5. Okul terkinin önlenmesi için kamu sektöründe ve özel sektörde faaliyet gösteren diğer örgütlerin de (İŞKUR vb.) desteği alınmalıdır.
6. Ülke çapında yayılmış olan toplum merkezleri ve gönüllü derneklerin önleme ve rehabilitasyon projeleri yapmaları teşvik edilmelidir.
7. Okulu terk edip tekrar dönmek isteyen öğrenciler için iyileştirme ve geliştirme sınıfları açılarak onların bilgi ve becerileri artırılabilir.

Sonuç

Sınıf tekrarı, devamsızlık ve okul terkinin önlemek için en etkili eylemler okul sisteminin kendi içinde bulunmaktadır. MEB tarafından gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı ve yenilikçi öneriler geliştirilmelidir. Ancak bunlar yukarıdan aşağıya bir dayatma niteliğinde olmamalıdır. Bu konularla ciddi şekilde ilgilenilecek insan kaynaklarına yatırım yapılmalıdır. Bakanlık ve okul düzeyinde bu çalışmaya katılacak personellere sistematik eğitimler verilmeli, iyi örnek ve uygulamaların paylaşılması sağlanmalı, okulların yıllık planları gözden geçirilmelidir. Bunlar için MEB, yerel yöneticiler, il ve ilçe millî eğitim müdürlükleri ve okullar arasında bir ağ oluşturulmalıdır.

Okul hizmetlerinin iyileştirilmesi tek başına bu sorunlarla mücadele etmek için yeterli değildir. Öğretmenler için sorunun çözümü sürecinde kendilerinin desteklendiklerini hissettirecek sosyal ve kültürel politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla okullarda topluluk duygusu oluşturacak çalışmalar yapılmalıdır. Sorunun çözümünü yalnızca MEB veya ilgili genel müdürlükten beklemek doğru bir yaklaşım değildir. Aynı zamanda toplumun tüm kurumları, yerel yönetimler, medya kuruluşları arasında soruna ve etkilerine yönelik duyarlılık artırılmalıdır.

Okullar ile yerel, bölgesel ve ulusal meslek kuruluşları arasında iş birliğinin kurulması çok önemlidir. Mevcut durumda okullarda çocuklara teorik bilgiler verilirken bu bilgileri gerçek iş ortamlarında uygulama olanakları yeterli düzeyde sunulamamaktadır. Okullarda verilen teorik eğitim iş yerlerinde pratiğe dönüştürülebilmelidir.

BÖLÜM-I SINIF TEKRARININ NEDENLERİ VE ALINABİLECEK ÖNLEMLER

Çeşitli ulusal ve uluslararası belgelerde önemle vurgulanan nokta, çocukların eğitim hakkını kullanabilmesinin en önemli koşulunun eğitim olanaklarının fiziksel, ekonomik ve psikososyal yönleriyle çocuklar için erişilebilir olmasıdır. Millî eğitimin temel ilkeleri arasında yer alan eğitimde fırsat ve imkân eşitliği hakkı eğitimde sunulan olanakların bütün vatandaşlara ulaştırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu hakkın kullanılabilmesi için çocukların eğitim haklarını kullanmalarının önündeki engellerin ortadan kaldırılarak okulların olanaklarının (öğretmen sayısı, araç-gereç, donanım vb.) eşitlenmesi gerekir.

Bu bölümde ilk olarak sınıf tekrarının tanımı, sınıf tekrarını etkileyen faktörler, sınıf tekrarının çocuklar ve eğitim sistemi üzerindeki etkileri ile dünyadaki ve Türkiye'deki mevcut durum hakkında bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra sınıf tekrarının nedenleri konulu araştırmada elde edilen verilere dayalı olarak sınıf tekrarı yapan öğrencilerin profili, bu öğrencilerin eğitim ve yaşam deneyimleri, sınıf tekrarının nedenleri ve sınıf tekrarını önlemek için alınabilecek önlemlere ilişkin öneriler üzerinde durulmuştur.

Sınıf Tekrarı Kavramı

Sınıf tekrarı pek çok ülkede uygulanmaktadır ve bu konudaki temel yönetmelikler ve düzenlemeler çoğunlukla benzerlik göstermektedir. Ülkelerin çoğunda tekrarla ilgili yönetmelik ve düzenlemeler birtakım kısıtlamalar getirirse de tekrar oranı bakımından ülkeler arasında önemli farklılıklar görülmektedir. Sınıf tekrarının yaygın olarak uygulandığı yerlerde, eğitimciler bunun öğrenciler için yararlı olduğu fikrini taşımaktadır³.

Sınıf tekrarı, bir öğrencinin belli bir eğitim ve öğretim yılında öğrenim gördüğü sınıfta, bir sonraki eğitim ve öğretim yılında da öğrenim görmesini gerektiren bir uygulamadır. Başka bir deyişle sınıf tekrarı, bir öğrencinin öğrenimine aynı sınıfta ikinci kez devam etmesidir.

Hemen hemen bütün ülkelerde, yürürlükte olan yönetmelikler bağlamında, öğrenciler için sınıf tekrarı uygulaması mevcuttur. Öğrenciler öğretim yılı boyunca karşı karşıya kaldıkları sorunlarla ilgili destek programlarına ya da iyileştirici programlara rağmen yıl sonuna kadar belirlenen hedefleri karşılama konusunda başarısız olabilir. Sınıf tekrarı bu nedenle bu aşamada son destek tedbir olarak önerilmektedir.

Sınıf tekrarına izin vermeyen çok az ülke bulunmaktadır. Örneğin Norveç'te yönetmelikler, tüm öğrencilerin zorunlu eğitim boyunca otomatik olarak ilerleme hakkı olduğunu belirtir⁴.

Sınıf Tekrarını Etkileyen Faktörler

Sınıf tekrarının nedenleri, ilgili yönetmelikte de tanımlandığı gibi, akademik başarısızlık ve devamsızlık şeklinde iki genel kategori altında ele alınabilir.

1. Akademik Başarısızlık

Araştırmanın yapıldığı tarihte geçerli olan 2004 yılı Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Sınıf Geçme ve Sınav Yönetmeliği'nin 36. Maddesi, sınıf tekrarı ile ilgili düzenlemeyi içermektedir. Bu maddeye göre;

- a) ORTALAMA yükseltme sınavları sonunda başarısızlığı bulunup **yıl sonu başarı notuyla** sınıf geçemeyenler,

3 Eurydice, (2011). *Avrupa'da Zorunlu Eğitim Sürecinde Sınıf Tekrarı. Yönetmelikler ve İstatistikler*. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/126TR.pdf Erişim tarihi: 01.10.2013

4 Eurydice, (2011). Ön. Ver.

- b) Sorumlu olarak sınıf geçemeyenler,
- c) Devamsızlık nedeniyle başarısız sayılanlar sınıf tekrar ederler. Akademik başarısızlık, öğrencinin eğitim ve öğretim yılı sonunda beklenen başarı standartlarına erişememesini ifade etmektedir. Bu da öğrencinin başarısız olduğu ders sayısına bağlı olarak belirlenmektedir.⁵

Ortaöğretime devam eden ergenin akademik başarı ya da başarısızlığı, kendisi, ailesi ve içinde yaşadığı toplum bakımından oldukça önem taşımaktadır. Çeşitli nedenlerle ortaya çıkan akademik başarısızlıklar, okulu terk etme, kapasitesi oranında başarılı olamama gibi sorunlar, beklenen sayı ve nitelikte insan gücü potansiyelinin toplum kalkınmasına zamanında katılmasını engellemektedir.⁶

Okuldaki akademik başarısızlığı ele alan çalışmalar çok farklı faktörlere vurgu yapmaktadır. Kimisi eğitime vurgu yapmakta öğrencilerin okulda başarılı olması için eğitim ve öğretimin çocukların bireysel özelliklerine uygun yapılandırılması gereğinin altını çizmektedir. Eğitim ve öğretimin bazı çocuklara güç bazılarına ise kolay geldiği ve bu nedenle öğrencilerin bir kısmının daha en başta başarılı olamayacakları düşüncesiyle tembelliğe alıştıkları belirtilmektedir.⁷ Kimileri de okul başarısı ile sosyoekonomik düzey arasındaki yakın ilişkiye vurgu yapmaktadır. Birçok toplumda yüksek sosyoekonomik düzeyden gelen öğrencilerin çoğunluğunun düşük sosyoekonomik düzeyden gelen öğrencilere göre daha fazla eğitim aldıkları ve başarı düzeylerinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir.⁸

2. Devamsızlık

2004 yılında yürürlüğe konulan ve bu araştırmanın yapıldığı tarihte geçerli olan Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Sınıf Geçme ve Sınav Yönetmeliği'nin 40. Maddesi, devam-devamsızlık durumunu düzenlemektedir. Buna göre "Öğrenciler okula devam etmek zorundadır. ... Özürlü ve özürsüz devamsızlıklar ile okul yönetimince verilen izinlerin toplamı 45 günü aşamaz. ... Ders yılı içinde toplam 20 gün okula özürsüz olarak devam etmeyen öğrenciler, notları ne olursa olsun başarısız sayılır".⁹

7 Eylül 2013 günü 28758 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 36. maddesi, devam-devamsızlık durumunu düzenlemektedir. Buna göre; "Okula devam zorunludur. Veliler, öğrencilerinin okula devamını sağlamakla yükümlüdürler. Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 26. Maddesi gereğince okul yöneticileri, millî eğitim müdürleri ve mahalli mülki idare amirleri öğrencilerin okula kayıt ve devamıyla ilgili gerekli tedbirleri alırlar."

Yönetmeliğe göre devamsızlık süresi özürsüz 10 günü, toplamda 45 günü aşan öğrenciler, ders puanları ne olursa olsun başarısız sayılır. Ancak kaynaştırma ve özel eğitim gerektiren öğrencilerin toplam devamsızlık süresi 60 gün olarak uygulanır. Devamsızlık nedeniyle başarısız sayılan ve öğrenim hakkı bulunan öğrenciler takip eden öğretim yılında okula devam ettirilir. Sınıf tekrarı hakkı bulunmayanların okulla ilişkileri kesilerek Açık Öğretim Lisesi veya Mesleki Açık Öğretim Lisesine gönderilir.

Okula devamsızlık, fiziksel, psikolojik ve toplumsal birçok etmenden kaynaklanabilen ve öğrencinin akademik başarısını olumsuz yönde etkileyebileceği düşünülen istenmeyen bir öğrenci davranışıdır.¹⁰

5 MEB tarafından 07.09.2013 tarihinde yürürlüğe konulan Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nde sınıf tekrarının hazırlık sınıfı hariç, ortaöğretim süresince en fazla bir defa yapılabileceği, öğrenim süresi içinde ikinci defa sınıf tekrarı durumuna düşen öğrencilerin ders yılı sonunda okulla ilişkileri kesilerek Açık Öğretim Lisesine veya Mesleki Açık Öğretim Lisesine kayıtlarının yapılabileceği belirtilmiştir.

6 Keskin, G. ve Sezgin, B. (2009). Bir Grup Ergende Akademik Başarı Durumuna Etki Eden Etmenlerin Belirlenmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4,(10), 1-18.

7 Yavuzer, H. (2009). Çocuk ve Suç. İstanbul: Remzi Kitabevi.

8 Erden. M. ve Akman, Y. (2001). *Gelişim ve Öğrenme*. Genişletilmiş 9. Baskı. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

9 Bu araştırmanın yapılmaya başlanmasından sonra 07.09.2013 tarihinde MEB tarafından yürürlüğe konulan Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nde "özürsüz 10 günü, toplamda 45 günü aşan öğrenciler, ders puanları ne olursa olsun başarısız sayılır. Ancak kaynaştırma ve özel eğitim gerektiren öğrencilerin toplam devamsızlık süresi 60 gün olarak uygulanır. Devamsızlık nedeniyle başarısız sayılan ve öğrenim hakkı bulunan öğrenciler takip eden öğretim yılında okula devam ettirilir. Sınıf tekrarı hakkı bulunmayanların okulla ilişkileri kesilerek Açık Öğretim Lisesi veya Mesleki Açık Öğretim Lisesine gönderilir." ifadesine yer verilerek okula devamsızlık konusunda yeni bir düzenleme yapılmıştır.

10 Altunkurt, Y. (2008). Öğrenci Devamsızlıklarının Nedenleri ve Devamsızlığın Akademik Başarıya Olan Etkisi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 20, 129-142.

Türkiye’de öğrenci devamsızlıklarını inceleyen Kadı¹¹, devamsızlık olgusunu; okul, aile, kişisel sorunlar, arkadaş grubu ve cinsiyet boyutları altında ele almıştır. Altunkurt tarafından yapılan çalışmada ise öğrencilerin okula devamsızlıklarını etkileyen nedenler, ilgili literatür de gözden geçirilerek; (1) Yöneticilerden kaynaklanan nedenler, (2) Öğretmenlerden kaynaklanan nedenler, (3) Ailelerden kaynaklanan nedenler, (4) Çevreden kaynaklanan nedenler, (5) Akademik kaygıdan kaynaklanan nedenler ve (6) Bireysel nedenler olmak üzere altı grupta toplanmıştır.¹²

(1) : Yöneticilerden kaynaklanan nedenler: Okul yöneticilerinin öğrenci üzerinde dolaylı olarak etkisi bulunmaktadır. Okulda disiplin politikaları, sosyal ve sportif etkinlikleri örgütleme, giriş-çıkış ve teneffüs saatlerinin belirlenmesi gibi pek çok yönetim etkinlikleri öğrenci devamsızlıklarını etkileyebilir. Okul yönetiminin hoşgörülü ve demokratik okul kültürünün benimsenmiş olması, öğrenciyi sıkı koşullarla sınırlandırmak yerine esnek bir düzen kurması, bu düzenin belirlenmesinde öğrenci görüşlerini alması, onların istek ve beklentilerini okul amaçlarına zarar vermeden gerçekleştirmelerine yardım etmesi okul yönetiminden kaynaklanabilecek devamsızlıkları azaltabilecek etkinlikler arasında sayılabilir.

(2) Öğretmenlerden kaynaklanan nedenler: Öğretmenlerin sınıf içinde olumlu tutum ve davranışları öğrencilerin okula bağlılığı üzerinde olumlu etki yaparken öğretmenin sınıf içindeki otoriter tavrı, öğrencilerle olan iletişiminin yetersizliği, öğrenciden yeteneklerinin üstünde performans beklemesi gibi etmenler, devamsızlık gibi istenmeyen davranışlara neden olabilmektedir.

(3) : Ailelerden kaynaklanan nedenler: Öğrencinin aile ortamı, onun davranışlarının temel kaynağıdır. Ana-babanın çocuk yetiştirme tarzları, eğitim düzeyleri, boşanma gibi pek çok etken öğrenci davranışlarını etkileyebilmektedir. Ailelerin çocukları üzerinde kurdukları baskı hem öğrenciyi başarısızlığa sürüklemekte hem de kimi psikolojik sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Parçalanmış aile çocuklarının içinde bulunduğu karmaşık duygular başarısızlığın bir başka boyutudur. Genelde aileler çocuklarını yeterince tanıyamamakta ve çocuktan beklenen performansı alamayan ana babanın çocuk üzerinde yanlış yorumları aile arasında iletişim sorununa neden olmaktadır. Sonuçta, ailenin çocuğun davranışlarını aşırı derecede kontrol etmeye çalışması ya da aşırı ilgisiz davranması öğrencilerin devamsızlık yapmalarına neden olabilmektedir.

(4) Çevreden kaynaklanan nedenler: Öğrencinin çevresinde yer alan çeşitli arkadaş grupları, öğrenci davranışı üzerinde etkilidir. Öğrenciler, grup dinamiğinin etkisi ile bir grup içerisinde girebilmek ya da grup içerisinde kalabilmek için de devamsızlık yapabilmektedirler. Bunun yanında, öğrencinin evinin okula uzak olması gibi fiziki şartlar da devamsızlık nedeni olabilmektedir.

(5) Akademik kaygıdan kaynaklanan nedenler: Öğrencilerin öğrenimleri süresince başarılı olmalarını sağlayan, akademik başarılarını olumlu şekilde etkileyen etmenlerden birisi de öğrencilerin sahip oldukları etkin ve verimli ders çalışma alışkanlıklarıdır. Öğrencilerin düzenli ders çalışma alışkanlıkları yoksa sınavlarına çalışmak ya da ödev yapmak gibi nedenlerle devamsızlık yapabilmektedirler.

(6) Bireysel nedenler: Öğrencilerin okul dışında çalışmak zorunda olmaları, psikolojik rahatsızlıkları, engellerinin olması nedeniyle karşılaştıkları sorunlar, yetersiz güdülenme, öğrenmeye odaklanamama nedeniyle okulu sevmemeleri ve gelecek kaygısı gibi pek çok bireysel faktör de devamsızlık yapmalarına neden olabilmektedir.

Sınıf Tekrarının Çocuklar ve Eğitim Sistemi Üzerindeki Etkileri

Sınıf tekrarının hem öğrenciler üzerinde olumsuz etkileri olduğu hem de ekonomik bedelinin oldukça ağır olduğu belirtilmektedir. Örneğin, sınıf tekrarının yüksek olduğu ülkelerde öğrencilerin genel performansının düşme eğilimi gösterdiği belirtilmektedir.¹³ Aynı şekilde, sınıf tekrarının ülkeye

11 Kadı, Z. (2000). *Adana İl Merkezindeki İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Sürekli Devamsızlık Nedenleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Malatya.

12 Altunkurt, Y. (2008), Ön. Ver.

13 OECD (2011). *When students repeat grades or are transferred out of school: What does it mean for education systems? PISA in focus 6*. <http://www.oecd.org/pisa/pisainfocus/48363440.pdf> Erişim Tarihi: 01.10.2013

maliyeti de çok yüksek olabilmektedir. Örneğin Türkiye için çocukların bir yıl sınıf tekrarı yapmalarının ülkeye bedelinin yaklaşık 125 milyon dolar olduğu hesaplanmıştır.¹⁴

Sınıf tekrarının başka bir etkisi de bireyin iş gücü piyasasına girişinin gecikmesidir. Sınıf tekrarının OECD ülkelerinde ortalama maliyeti, ilk ve ortaöğretime ayrılan bütçenin yaklaşık %12'sine karşılık gelmektedir.¹⁵ İzlanda ve Slovenya'da ilk ve ortaöğretimde öğrencilerin sınıf tekrarının ulusal bütçeye maliyeti %0,5'tir.¹⁶ Bu da öğrenci başına en az 500 dolara denk gelmektedir. Belçika, Hollanda ve İspanya'da ilk ve ortaöğretimde sınıf tekrarının maliyeti ise ulusal bütçenin %10'una eşittir. Bunun da öğrenci başına maliyeti 11.000 dolar veya daha fazladır.

Dünyada Mevcut Durum

Sınıf tekrarı, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu çok sayıda ülkede ilköğretim ve/veya orta-öğretim düzeyindeki okullarda başvurulan bir uygulamadır. Sınıf tekrarının öğrencilerin öğrenmesini güçlendirmede yararlı olacağı düşüncesi ve bu uygulamanın sıklıkla kullanılması, sınıf tekrarının hâkim olduğu bir eğitim kültürünün ana belirleyicisi olarak görülmektedir. Gerçekte sınıf tekrarı uygulamasının akademik başarıyı artırıp artırmadığı ve yine bu uygulamanın öğrencinin sosyal ve duygusal gelişimine katkısının olup olmadığı tartışmalı bir konu olmasına rağmen öğretim elemanları, eğitimciler ve aileler tarafından sınıf tekrarı sıklıkla önerilmektedir.

Eurydice ağı tarafından Avrupa Komisyonu için yapılan ve 31 ülkeyi kapsayan (tüm AB üyesi devletler, İzlanda, Lihtenştayn, Norveç ve Türkiye) bir çalışmada, sınıf tekrarı uygulamasının ülkeden ülkeye değişiklik gösterdiği, çocuğun sınıf tekrarı yapıp yapmamasının çocuğun performansından ziyade ilgili kültüre ve öğretmenin değerlendirmesine bağlı olduğu belirtilmektedir.¹⁷

ABD'de 15 yaşına gelinceye kadar öğrencilerin %15 ila %30'unun en az bir yıl sınıf tekrarı yaptığı belirlenmiştir. Bu ülkede lise 1. sınıf öğrencileriyle yapılan ulusal düzeydeki bir taramada, beyaz erkeklerin %16'sının, siyahi erkeklerin %21'inin, beyaz kızların %10'unun ve siyahi kızların %17'sinin en az bir kez sınıf tekrarı yaptıkları saptanmıştır.¹⁸

ABD'de son otuz yıl içinde gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde, sınıf tekrarı konusuna yönelik müdahaleci stratejilerin giderek artmakta olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise bu ülkede her yıl yaklaşık 2,5 milyon öğrencinin sınıf tekrarı yapması, bu durumun yani okula bir yıl fazla gitmenin maliyetinin yıllık 14 milyar doları bulmasıdır.¹⁹

Sınıf tekrarının öğrencilerin akademik başarısı, sosyal ve duygusal uyumları üzerindeki etkisi yaklaşık yüz yıldan beri araştırmalara konu olmasına rağmen, bu araştırmalardan tutarlı bir sonuç elde edilemediği görülmektedir. Örneğin, sınıf tekrarının öğrencilerin başarısını olumlu yönde etkileyip etkilemediğini ya da öğrencilerin sosyal ve duygusal uyumlarına katkı yapıp yapmadığını belirlemek amacıyla 1911-1989 yıllarında yapılan araştırmaların incelendiği kapsamlı bir meta analiz çalışması tutarlı sonuçlar elde edilemediğini göstermiştir. Başka bir deyişle bazı araştırmalarda sınıf tekrarı uygulamasından yararlı sonuçlar elde edilirken bazı araştırmalarda sınıf tekrarının öğrenciye yararının olmadığı, öğrencinin otomatik olarak akranlarıyla birlikte bir üst sınıfa geçirilmesi uygulamasının öğrencinin özellikle sosyal ve duygusal uyumu açısından yararlı olduğu yönünde sonuçlar elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarındaki bu karışıklığın kullanılan yöntemden kaynaklanmış olabileceği öne sürülmüştür.

14 OECD (2010). *Costs for grade repetition*. <http://www.oecd.org/dataoecd/35/30/48362519.xls>. Erişim Tarihi: 18.10.2012

15 OECD (2012), *Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools*, OECD Publishing.<http://dx.doi.org/10.1787/9789264130852-en>. Erişim Tarihi: 01.10.2013

16 OECD (2011). Ön. Ver.

17 Eurydice, (2011). Ön. Ver.

18 Eurydice, (2011). Ön. Ver.

19 Jimerson, S. R., Ferguson, P., Whipple, A. D., Anderson, G. E., ve Dalton, M. J. (2002). Exploring the Association Between Grade Retention and Dropout: A Longitudinal Study Examining Socio-Emotional, Behavioral, and Achievement Characteristics of Retained Students. *The California School Psychologist*, 7, 51-62.

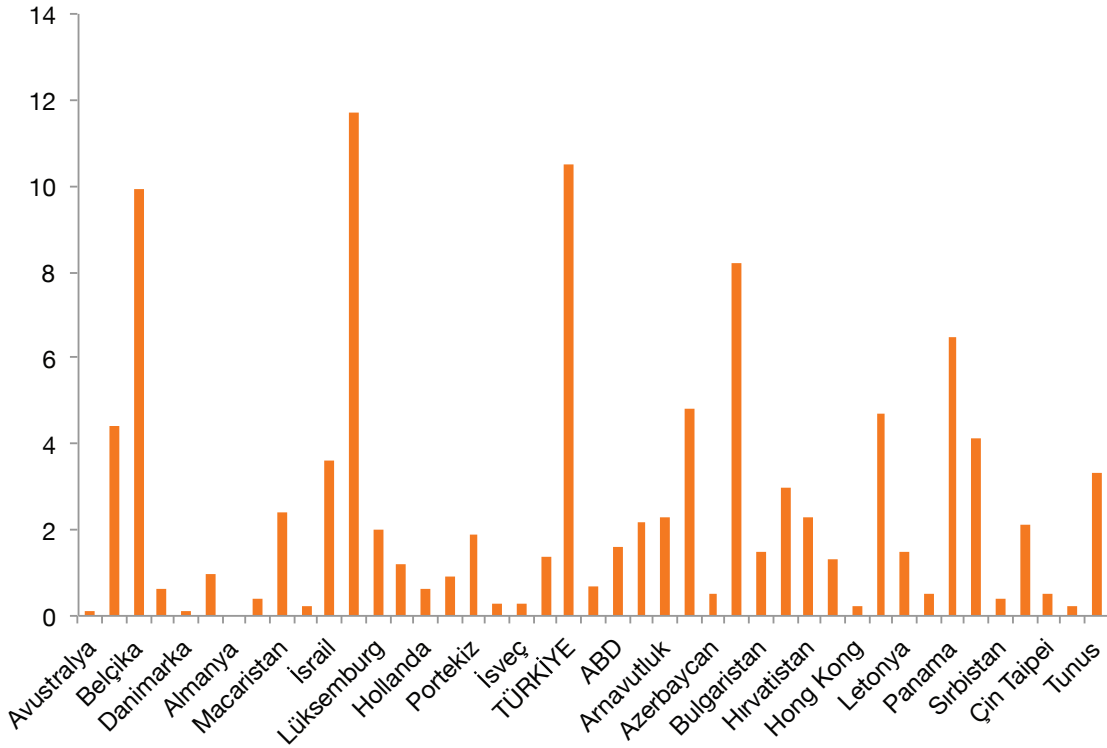
Literatürde sınıf tekrarının çocuklar ve eğitim sistemi üzerinde olumsuz etkileri sıkça tartışılmaktadır. Bunlar arasında çocuğun öz saygısında düşüş, sosyal ve duygusal uyumsuzluk, çocuk suçluluğu olaylarına karışma olasılığı ve ekonomik bedeli sıralanabilir.

Holmes ve Matthews²⁰ sınıf tekrarının ilkökul ve ortaokul öğrencileri üzerindeki etkilerini açıklayabilmek amacıyla hem akademik başarı hem de sosyal ve duygusal sonuçları açısından bir meta analiz çalışması gerçekleştirmişlerdir. Bu meta analiz çalışmasında 1929 ile 1981 yılları arasında yayınlanan 44 çalışmada sınıf tekrarı yapan 4208 öğrenci ile düzenli olarak sınıfını geçen 6924 öğrenci incelenmiştir. Bu çalışmalardan 18'inde karşılaştırma yapılan gruplar çeşitli özellikleri açısından (IQ, başarı testleri, sosyoekonomik statü, cinsiyet, sınıf vb.) bire bir eşleştirilmiştir. Bu çalışma, karşılaştırma yapılan her alanda (örneğin; akademik başarı, sözel sanatlar, okuma, matematik, çalışma becerileri, sosyal çalışmalar, kişisel uyum, davranış, benlik kavramı, okula yönelik tutum ve okula devam) üst sınıfa geçirilen öğrenciler lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar ortaya koymuştur. Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin ise üst sınıfa geçen öğrencilere göre daha düşük akademik başarı, zayıf kişisel uyum, olumsuz benlik kavramı ve daha fazla devamsızlık yaptıkları belirlenmiştir. Holmes ve Matthews, sınıf tekrarının olası (potansiyel) olumsuz sonuçlarının olumlu sonuçlarından daha fazla olduğunu gösteren kanıtlara rağmen, eğitimcilerin öğrencilere sınıf tekrarı yaptırmaya devam ettiklerini belirtmektedirler.

Sınıf tekrarı konusunda 2000'li yıllarda yapılan araştırmalardan elde edilen bulguların Holmes ve Matthews'un ortaya koyduğu sonuçlarla benzerlik gösterdiği belirtilmektedir^{21,22,23,24,25,26,27}. Sınıf tekrarı yapan öğrencilerle bir üst sınıfa devam eden öğrencileri karşılaştırmaya dayalı bu araştırmalarda, bir üst sınıfa devam eden öğrencilerin sınıf tekrarı yapan öğrencilere göre daha başarılı oldukları görülmüştür. Bu araştırmalar ayrıca sınıf tekrarı yapan öğrencilerin okulu terk etme olasılıklarının diğer akranlarından çok daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur²⁸.

Sınıf tekrarının, pek çok ülkede hâlen uygulanmakta olduğu, bu uygulamalar ile ilgili düzenlemelerde benzerliklerin bulunduğu ve tekrar oranı bakımından ülkeler arasında önemli farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. 2009 PISA (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı) araştırma verileri incelendiğinde sınıf tekrar oranının Slovenya, İngiltere, İzlanda ve Finlandiya gibi bazı ülkelerde çok düşük (%3'ten daha düşük); buna karşın Belçika (Fransız Topluluğu), İspanya, Fransa, Lüksemburg ve Portekiz gibi ülkelerde ise oldukça yüksek olduğu (%30'dan fazla) görülmektedir. Şekil 1'de verilen, PISA 2009 Araştırmasında elde edilen verilere göre lise düzeyinde en az bir kez sınıf tekrarı yaptığını beyan eden öğrencilerin oranı ülkelere göre farklılaşmaktadır. Örneğin OECD ortalaması %2,2 iken, bu oran Türkiye'de %10,5, İngiltere'de %0,7, Yunanistan'da %0,4, Almanya'da %0, Fransa'da %1,0, İtalya'da %11,7 ve Hollanda'da %0,6'dır²⁹.

-
- 20 Holmes, C. T. ve Matthews, K. M. (1984). The effects of non-promotion on the elementary and junior high school pupils: A meta-analysis. *Review of Educational Research*, 54, 225-236.
- 21 Jimerson, S. R. (2001). Meta-analysis of grade retention research: Implications for practice in the 21st century. *School Psychology Review*, 30, 313-330.
- 22 Griffith, C. A., Lloyd, J. W., Lane, K. L., ve Tankersley, M. (2010). Grade retention of students during grades K-8 predicts reading achievement and progress during secondary schooling. *Reading and Writing Quarterly*, 26, 51-66.
- 23 Ou, S. ve Reynolds, A. J. (2010). Grade Retention, Postsecondary Education, and Public Aid Receipt. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 32(1), 118-139
- 24 Hong, G., ve Yu, B. (2007). Earlygrade retention and children's reading and math learning in elementary school. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 29(4), 239-261.
- 25 Hong, G., ve Raudenbush, S. W. (2006). Evaluating kindergarten retention policy: A case study of causal inference for multi-level observational data. *Journal of the American Statistical Association*, 101 (475), 901-910.
- 26 Wu, W., West, S. G., ve Hughes, J. N. (2010). Effect of grade retention in first grade on psychosocial outcomes. *Journal of Educational Psychology*, 102 (1), 135-152.
- 27 Gleason, K. A., Oi-man, K., ve Hughes, J. N. (2007). The short-term effects of grade retention on peer relations and academic performance of at-risk first graders. *The Elementary School Journal*, 107(4), 327-340.
- 28 Jimerson, S. R. ve Ferguson, P. (2007). A longitudinal study of grade retention: Academic and behavioral outcomes of retained students through adolescence. *School Psychology Quarterly*, 22 (3), 314-339.
- 29 OECD (2010), *PISA 2009 Results: What Makes a School Successful? – Resources, Policies and Practices (Volume IV)* <http://dx.doi.org/10.1787/9789264091559-en> Erişim Tarihi: 17.10.2012

Şekil-1: Dünya' da sınıf tekrarı oranları

Türkiye'de Mevcut Durum

Sınıf tekrarı, Türkiye'de de var olan bir uygulamadır. Sezer³⁰, eğitim sistemimizde her yıl çok sayıda öğrencinin başarısızlık ya da başka nedenlerle aynı sınıfı tekrar okuduğunu ve özellikle lise 1. sınıfta (9. sınıf) azımsanmayacak oranda öğrencinin sınıf tekrarında bulunduğunu ve bazen bu oranın yüksekliğinin medyaya yansıtılacak boyutlara ulaştığını vurgulamaktadır.

Tablo 1, Türkiye'de 2010-2011 eğitim ve öğretim yılında sınıf tekrarı yapan öğrenci sayılarını göstermektedir. Bu sayısal veriler, Türkiye'de ortaöğretim düzeyinde sınıf tekrarının, çözüm bekleyen ciddi bir sorun olduğunu ifade etmektedir.

TABLO-1: 2010-2011 Eğitim ve Öğretim Yılında Ortaöğretim Kurumlarında³¹ Sınıf Tekrarı Yapan Öğrenci Sayıları ve Oranları³²

Sınıflar	Toplam Öğrenci Sayısı	Tekrara Kalan Öğrenci Sayısı	Tekrara Kalan / Toplam Öğrenci Oranı (%)
9. Sınıf	1456399	204008	14,01
10. sınıf	866716	47003	5,42
11. sınıf	769325	20122	2,62
12.sınıf	743798	7741	1,04
Toplam	3840000	278929	7,26

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı e-okul sisteminden sağlanan veriler kullanılarak düzenlenmiştir.

30 Sezer, Ö. (2007). Sınıf Tekrar Eden Öğrencilerin Bazı Demografik Özellikleri İle Bu Öğrenciler ve Öğretmenlerinin Sınıf Tekrar Etme Hakkındaki Görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (14), 31-48.

31 Bu sayı, resmi genel ve mesleki ortaöğretim kurumlarını kapsamaktadır.

32 Tablo, Millî Eğitim Bakanlığı e-okul sisteminden sağlanan veriler kullanılarak düzenlenmiştir.

Sınıf Tekrarı Yapan Öğrencilerin Profili

Sınıf tekrarının nedenleri ve alınabilecek önlemler konulu araştırma kapsamında, Türkiye geneli ni temsil eden bir grup öğrenciye (N=2599), kişisel bilgi formunun yanı sıra Sınıf Tekrarının Nedenleri Anketi ile Eğitim ve Yaşam Deneyimleri Ölçeği uygulanmıştır. 2012-2013 eğitim ve öğretim yılında genel ortaöğretim okullarında sınıf tekrarı yapan öğrencileri temsil eden örnekleme giren bu öğrenciler, NUTS-1 düzeyinde 12 istatistik bölgesinden tabakalı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir.

Bu araştırmadan elde edilen verilere göre ortaöğretimde sınıf tekrarı yapan öğrencilerin yaşlarının 14 ile 18 arasında değiştiği, yaş ortalamasının 16,3 olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin 2/3'sini erkekler (%66,5), 1/3'ini ise kızlar (%33,5) oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında bulunan ve sınıf tekrarlayan öğrenciler arasında en büyük grubu %74,5 ile 9. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla 10. sınıf (%14,8), 11. sınıf (%7,1) ve 12. sınıf (%3,6) öğrencileri izlemektedir. Bu veriler, genel ortaöğretimde okuyan 9. sınıf öğrencileri arasında sınıf tekrarının ciddi bir sorun olduğuna işaret etmektedir. Sınıf tekrarı yapan grubun diğer özellikleri aşağıda verilmiştir.

Ailevi Özellikler

Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin %88'inin (N=2289) anne ve babasının birlikte yaşadığı, %7,1'inin (N=184) anne ve babasının ayrı olduğu, %4,9'unun (N=126) ise anne veya babasından en az birinin vefat etmiş olduğu belirlenmiştir. Bu durumda sınıf tekrarı yapan öğrencilerin çoğunluğunun anne ve babası birlikte yaşadığı dolayısıyla bu öğrencilerin aile özellikleri açısından toplumun genelinden farklı bir profil sergilemedikleri söylenebilir.

Sınıf tekrarlayan öğrencilerin çoğunluğunun bir, iki veya üç kardeşe sahip oldukları belirlenmiştir. Buna karşın dörtte birinin kardeş sayısı 4 ve daha fazladır. Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin çok büyük bir bölümü (%95,3) aileleriyle birlikte yaşayan öğrencilerden oluşmaktadır. Daha önce verilen kardeş sayısına ilişkin bulgu ile birlikte ele alındığında sanılanın aksine, sınıf tekrarı yapan öğrencilerin kalabalık ve parçalanmış ailelerden gelen çocuklar olmadıkları söylenebilir.

Sınıf tekrarlayan öğrencilerin büyük çoğunluğu (%77) hâlen doğdukları ilde yaşamaktadır. Diğer bir deyişle bu öğrencilerin göç etmiş ailelerden gelen çocuklar olmadığı, sadece %23'ünün ailesinin bir şekilde yer değiştirdiği anlaşılmaktadır.

Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin **annelerinin ve babalarının öğrenim durumu** incelendiğinde babaların çoğunluğu (%59,4), (beş ve sekiz yıllık ilköğretim birlikte) ilköğretim mezunudur. Babaların %10,3'ü okuryazar, %4'ü ise okuryazar bile değildir. Bu durumda babaların yaklaşık dörtte üçünün (%73,7) eğitim düzeyinin ilköğretim veya daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Buna göre babaların toplamda %73,7'sinin eğitim düzeyinin ilköğretim veya daha altı düzeyde olduğu görülmektedir. Lise mezunu olan babaların oranı %19,7'dir. Annelerin ise, %55,2'sinin ilköğretim mezunu olduğu (beş ve sekiz yıllık ilköğretim birlikte), %17,1'inin okuryazar olmadığı, %11,2'sinin okuryazar olduğu belirlenmiştir. Buna göre annelerin toplamda %84,4'ünün eğitim düzeyinin ilköğretim veya daha alt düzeyde olduğu belirlenmiştir. Lise mezunu olan annelerin oranı da %13'tür.

Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin **baba mesleğine** ilişkin elde edilen bulgulara göre babaların ağırlıklı olarak küçük ve orta ölçekli ticaretle uğraştığı (%30,1), bunu özel sektörde veya kamu sektörüne işçi olarak çalışanların izlediği (%29,5), ortaya çıkmıştır. Ayrıca sınıf tekrarı yapan öğrencilerin %2,2'sinin babalarının işsiz olduğu belirlenmiştir. Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin **anne mesleğine** ilişkin bulgulara göre de annelerin çok büyük bir bölümünün (%84,3) ev hanımı olduğu, bunu özel sektörde işçi olanların izlediği (%6,8) görülmektedir.

Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin ailelerinin düzenli **gelir durumuna** bakıldığında da %80,4'ünün ailelerinin düzenli bir geliri olduğu, %19,6'sının ise düzenli bir geliri olmadığı belirlenmiştir.

Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin ailelerinin aylık geliri incelendiğinde büyük grubu aylık geliri 1000-1499 TL arası olanlar (%29,5) ile 500-999 TL arası olanlar (%20,2) oluşturmaktadır. Bu bulgular

sınıf tekrarı yapan öğrencilerin yarısının ailelerinin aylık gelir ortalamasının 1500 TL'den daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin oturdukları evin mülkiyetine bakıldığında öğrencilerin %68,7'sinin ailesi mülkiyeti kendilerine ait olan evde otururken %31,3'ü kirada oturmaktadır.

Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin %65,6'sı **evlerinde kendilerine ait bir oda** olduğunu, %34,4'ü ise kendilerine ait bir odaları olmadığını ifade etmiştir. Evlerinde **ders çalışabilmeleri için uygun bir ortam** olup olmadığı sorulduğunda ise evinde ders çalışmak için uygun bir ortam olduğunu söyleyenlerin oranı %79,3 iken ders çalışacak uygun bir ortam olmadığını söyleyenlerin oranı %20,7'dir. Bu bulgular sınıf tekrarı yapan öğrencilerin büyük bölümünün evlerinin ders çalışmak için elverişli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu öğrencilerin **evlerinde kullanabilecekleri bir bilgisayar** olup olmadığına bakıldığında ise %70,3 gibi oldukça yüksek düzeyde bir kesimin evinde bilgisayar olduğu belirlenmiştir. Veriler, evinde bilgisayarı olmayanların oranının %29,7 olduğunu göstermektedir.

Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin ailelerine ekonomik açıdan yardımcı olmak veya kendi ihtiyaçlarını karşılamak için **okul dışında bir işte ücret karşılığı çalışıp çalışmadığı** sorulduğunda, elde edilen bulgulara göre, çok büyük bir bölümünün (%91,2) ücret karşılığı bir işte çalışmadığı, %8,8'inin ise ücret karşılığı bir işte çalıştığı belirlenmiştir.

Eğitimle İlgili Özellikler

Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin **liseden ne zaman mezun olmayı beklediklerine** ilişkin görüşleri alınmıştır. Öğrencilerin %25,4'ü normal süresi içerisinde, %64,2'si bir yıl sınıf tekrarı, %5,8'i de iki yıl sınıf tekrarı yaptıktan sonra liseden mezun olabileceğini öngörmektedir. Buna göre öğrencilerin sadece %3,8'i liseden mezun olma ümidini kaybetmiş görünmektedir.

Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin karşılaşılabilecekleri çeşitli durumlara ilişkin görüşleri alınmıştır. Veriler incelendiğinde öğrencilerin %66,1'i düzenli **ders çalışma alışkanlığı olmadığını**, %38,1'i derslerde anlatılan veya öğretilen konuları anlamakta güçlük çektiğini, %14,4'ü **maddi durumlarının iyi olmadığını**, %11,6'sı **okuluna alışamadığını** ifade etmiştir.

Bulgular ayrıca bu öğrencilerden **sigara, alkol ve benzeri maddeler kullananların oranının** %11, **psikolojik sorunları olduğunu** beyan edenlerin oranının %9,8, **arkadaşlık kurmakta güçlük çekenlerin** oranının %7,1 olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde sınıf tekrarı yapan öğrencilerin birçoğunun akademik olduğu kadar ekonomik, psikolojik ve sosyal açıdan da çeşitli sorunlar yaşadığı ve bu nedenle psikolojik ve sosyal açıdan da desteğe ihtiyaç duydukları söylenebilir.

Cinsiyete göre yapılan karşılaştırmalarda erkekler (%13,9) kızlardan (%5,3) anlamlı derecede daha yüksek düzeyde sigara, alkol ve benzeri maddeleri kullandıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca beden sağlıklarının iyi olmadığını ve ciddi sağlık sorunlarının olduğunu ifade eden erkeklerin oranı (%5), kızlardan (%3,2) anlamlı derecede daha farklıdır.

“Okul veya okul çevresinde şiddet uygulandığını, okulda öğretmen veya yöneticilerden şiddet gördüğünü” ifade eden erkeklerin oranı kızlara göre daha fazladır. Ayrıca *“arkadaşlarının kendisi ile alay etmesi ve kendisine lakap takması”* boyutunda da erkek öğrenciler (%4,5) kız öğrencilerden (%2,8) anlamlı olarak daha fazla sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

“Ruh sağlığının iyi olmaması, psikolojik sorunlarının olması” boyutunda kız öğrenciler (%12,7) erkek öğrencilerden (%8,3) daha fazla düzeyde sorun yaşadığını ifade etmiştir. Ayrıca kız öğrenciler (%15,5) erkek öğrencilerden (%9,7) daha fazla düzeyde ifade etmektedir. Yine kız öğrenciler (%44,1) erkek öğrencilerden (%35) daha fazla düzeyde derste anlatılan konuları anlamakta zorlandığını ifade etmişlerdir. Buna karşın erkek öğrenciler (%68,3) kız öğrencilerden (%61,8) daha fazla düzeyde *düzenli ders çalışma alışkanlığının olmadığını* ifade etmiştir.

Bu sonuçlar üzerine sınıf tekrarı yapan erkek öğrencilerin genel olarak daha fazla düzeyde madde kullanımı, şiddet vb. gibi dışsal davranışsal sorunlar yaşadığı, kız öğrencilerin ise daha çok ruh halinin iyi olmaması, okula alışmama gibi içsel davranışsal sorunlar yaşadığı söylenebilir. Bu nedenle sınıf tekrarı yapan öğrencilere yönelik yapılacak müdahale çalışmalarında bu farklılıklar dikkate alınmalıdır.

Sorun alanlarının okul türüne göre farklılaşmasına bakıldığında maddi durumun iyi olmaması değişkeninin okul türüne göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur. Buna göre genel lisede öğrenim gören ve sınıf tekrarı yapan öğrenciler (%14,9) Anadolu lisesindeki öğrencilerden (%6) anlamlı derecede daha fazla düzeyde maddi durumlarının iyi olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum genel lisede öğrenim görüp sınıf tekrarı yapan öğrencilerin daha çok maddi sıkıntı yaşadıklarını ve bu durumun onların eğitim yaşamına etkisi olabileceğini ve bu nedenle sosyal ve ekonomik yönden bu öğrencilerin desteklenmesinin faydalı olabileceğini göstermektedir³³.

Öğrencilerden sınıf tekrarı yapmış olan bir karakter belirlemeleri istendiğinde ise öğrencilerin bu karakteri; dersleri ve ders çalışmayı sevmeyen, teneffüslerde bahçede gezmekten ve arkadaşları ile vakit geçirmekten hoşlanan, derslerde müzik dinlemeyi seven, derslerden sıkılan, ailesi ile ilişkileri bazen sorunlu olan bir kişi şeklinde belirledikleri görülmüştür.

Sınıf Tekrarı Yapan Öğrencilerin Eğitim ve Yaşam Deneyimleri

Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin eğitim ve yaşam deneyimleri, Eğitim ve Yaşam Deneyimleri Ölçeği-A Formu ile incelenmiştir. Daha sonra ise ölçeğin alt boyutları olan “Okula Karşı Tutum”, “Öğretmenlerle İlişkiler”, “Algılanan Aile Desteği”, “Algılanan Akran Desteği”, “Okulda Gerçekleştirilen Etkinliklerden Keyif Alma”, “Öz yeterlik İnançları” ve “Amaçlar” alt boyut puanlarının cinsiyet, okul türü ve sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Elde edilen verilere göre algılanan akran desteği, öz yeterlik inançları ve amaçlar boyutunda anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bu sonuçlara göre kızlar erkeklerden daha fazla akran desteği hissettiklerini, daha fazla öz yeterlik inançlarına ve geleceğe yönelik daha olumlu amaçlara sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Buna göre sınıf tekrarı yapan öğrencilerle yapılan çalışmalarda, özellikle erkek öğrencilerin akranlarından olumlu destek almasına, öz yeterlik inancı oluşturmaya ve geleceğe ilişkin olumlu amaçlar edinmesine yardımcı olacak çalışmalara yer verilmesi önemlidir.

Eğitim ve Yaşam Deneyimleri Ölçeğinin alt boyutlarına ait puanların okul türüne göre farklılaşp farklılaşmadığı incelendiğinde Anadolu lisesindeki öğrencilerin puanlarının genel lisedeki öğrencilerin puanlarından anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar Anadolu lisesinde sınıf tekrarı yapan öğrencilerin genel lisede sınıf tekrarı yapan öğrencilerden daha fazla aile desteği algıladıklarını ve öz yeterlik inançlarının daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlarda genel liselerde yapılacak çalışmalarda sınıf tekrarı yapan öğrencilerin aile desteğini ve öz yeterlik inançlarını artıracak müdahalelere özellikle önem verilmesi gerektiğini göstermektedir. Ancak MEB tarafından yapılan yeni düzenlemeler ile genel liselerin Anadolu liselerine dönüştürülmesi göz önüne alınırsa bu müdahalelerin Anadolu liselerinde öğrenim gören öğrencileri de kapsamaya gerektiği söylenebilir.

Eğitim ve Yaşam Deneyimleri Alt Ölçekleri faktör puanları ile çeşitli değişkenlere dayalı olarak kümeleme analizi ve çok boyutlu ölçekleme analizi yapılmıştır. Bu analiz sonuçlarına göre ailenin çocuk sayısı ve maddi durumu, öğrencinin ders çalışabileceği bir odaya sahip olması ve algılanan akran desteğinin öz yeterlik inancının oluşumunda önemli rol oynadığı görülmüştür. Yani ailenin sosyoekonomik düzeyinin yüksek olması ve öğrencinin akranlardan olumlu ve yeterli destek alması öz yeterlik inancının oluşumunda önemlidir. Aynı şekilde, algılanan aile desteği, okula karşı tutum, anne ve babanın eğitim düzeyi, okul dışı işte çalışma durumu ve okuldaki sosyal etkinlik imkanlarının öğrencileri eğitim ve öğretim etkinliklerinden keyif alma açısından önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Öğrencilerin okula karşı olumlu tutum geliştirmelerinde ve okulda bulunmaktan keyif almalarında, ailelerin öğrencilere destek vermesi ve okulda sosyal etkinliklerin bulunması etkili olmaktadır.

33 Bu araştırmanın yapılmaya başlanmasının ardından Türkiye'deki genel liselerin önemli bir çoğunluğu Anadolu liselerine dönüştürülmüştür.

Öğrencilerin Hayallerindeki Okul

Bu çalışmanın önemli bir ögesi, sınıf tekrarı yapan öğrencilerin katıldıkları özel bir çalıştay düzenlenmiş olması ve bu çalıştayda sınıf tekrarı yapan öğrencilerin bakış açısıyla sorunun incelenmiş olmasıdır. 30-31 Mayıs 2013 Ankarada gerçekleştirilen çalıştayda drama yöntemi kullanılarak çocuklardan bazı durumları canlandırmaları veya resimlerle ifade etmeleri istenmiştir. Sınıf tekrarı yapan öğrencilerle yapılan drama çalışmalarında öğrencilerden nasıl bir okul hayal ettiklerini ifade etmeleri istenmiştir. Öğrencilerin hayallerindeki okulun içerisinde etkin bir şekilde kullanılan spor salonu, kütüphane, resim, müzik ve bilgisayar odalarının bulunduğu, duvar ve koridorlarında çeşitli resim ve sanatsal çalışmaların sergilendiği, bahçesinde açık havuzların ve oturma alanlarının olduğu, yeşil alanın bolca kullanıldığı ve bu hayalî okulun daha çok kampüs şeklinde bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca öğrenciler tarafından okula devamsızlık yaparak gittikleri okul dışındaki bilardo, futbol, sinema vb. hoşlarına giden etkinliklerin okul içinde de bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Önemli bir diğer bulgu da öğrencilerin, okulu “arkadaşları ile buluşma yeri” olarak algılamasıdır. Bu durum okulun öğrencilere arkadaşları ile birlikte hem akademik hem de sosyokültürel etkinlikleri yapabilme imkânı sunmasının önemini göstermektedir.

Hayallerindeki okulu bu kez bir karton kâğıda resim çizerek göstermeleri istendiğinde ise öğrenciler, genel olarak içerisinde etkin şekilde kullanılan spor salonu, kütüphane, resim atölyesi, bilgisayar odası olan, duvarlarında resimler ve grafitiler (duvar yazısı) bulunan, kısa teneffüs sürelerini verimli kullanabilmek için okul dışına hızlı bir şekilde çıkmayı sağlayan araçları olan hayali bir okulu görselleştirmişlerdir. Ayrıca bu okul; bahçesinde havuzu ve açık büfe yiyecek stantları, koridorlarında akvaryumları ve hem sağ hem de sol beyne hitap eden etkinlikleri ve yeşil alanları ile kampüs şeklinde bir yapıya sahiptir.

Sınıf Tekrarının Etkileri

Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin çoğunluğu sınıf tekrarından sonra öğretmenlerin ve çevrenin kendilerine olan bakış açısının değiştiğini, bir yılı kayıp yıl olarak gördüklerini ve bu durumun onlarda güven kaybına neden olduğunu ifade etmiştir. Sınıf tekrarı yapan bir öğrencinin kendisinden küçük öğrencilerle aynı sınıfta olmasının akranlarının bir üst sınıfta öğrenimlerine devam etmesinin, bu durumdaki öğrencileri sosyal ve duygusal açıdan olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Ayrıca sınıf tekrarı yapan öğrencilerin okuldan daha da soğudukları, okula gitmek istemedikleri, başarılı olabilmelerine dair inançlarının azaldığı, daha çekingen veya daha öfkeli olma gibi psikolojik değişimler yaşadıkları ifade edilmiştir.

Yukarıda verilen sınıf tekrarının olumsuz etkilerine ek olarak bazı öğrenciler sınıf tekrarı yapmanın kendileri için bir ders olduğunu, daha çok ders çalışmaya başladıklarını ve arkadaş ortamının değişmesiyle derslerle daha çok ilgilendiklerini ifade etmişlerdir.

Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler sonucunda sınıf tekrarının ardından velilerin genel olarak öfkelenedikleri, üzüldükleri ve ilk başta çocuğa yönelik olarak olumsuz tepki verdikleri daha sonra ise daha olumlu davranmaya başladıkları ifade edilmiştir. Ailelerin öğrencilere akademik olarak nasıl destek olabilecekleri, başarısızlık yaşayan çocuğa nasıl davranacakları konusunda genel olarak bilgi ve becerilere sahip olmadığı gözlenen bir diğer bulgudur.

Öğretmen, yönetici ve velilerin sınıf tekrarının işe yarayıp yaramadığı konusunda iki farklı düşünceye sahip olduğu görülmektedir. Buna göre bir kısmı, eksik öğrenmeleri giderme, hataları görme, disiplin sağlama gibi işlevleri nedeniyle sınıf tekrarına olumlu olarak bakmaktadır. Diğer kısım ise sınıf tekrarını; zaman kaybı oluşturduğu, ekonomik yük getirdiği, olumsuz duygusal etkilere sahip olduğu ve akademik başarıda istenilen etkileri oluşturmadığı için olumsuz olarak değerlendirmektedir.

Sınıf Tekrarının Nedenleri

Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin sınıf tekrarının nedenlerine ilişkin görüşleri Tablo 2'de yer almaktadır.

TABLO-2: Sınıf Tekrarının Nedenlerine İlişkin Görüşler

NEDENLER	f	%
Ders çalışma alışkanlığının olmaması	1534	59,0
Zor derslerin hep aynı güne konması	1113	42,8
Derslerime çalışmama rağmen okulda öğretilenleri anlamakta zorluk yaşamam	785	30,2
Okulda öğretilenlerin ilgimi çekmemesi	631	24,3
Okulun giriş-çıkış saatlerinin bana uygun olmaması	600	23,1
Öğretmenlerin dersleri iyi anlatmamaları	585	22,5
Okulda ilgi duyduğum sosyal veya kültürel etkinliklerin düzenlenmemesi	510	19,6
Okulun olanaklarının (araç, gereç, donanım, spor salonu vb.) yetersiz olması	500	19,2
Ödevleri ve verilen görevleri zamanında bitiremeyişi	429	16,5
Öğrenci olmayan arkadaşlarla çok vakit geçirmem	412	15,9
Okuldaki disiplin uygulamalarının adil olmaması	405	15,6
Derslerde öğrenilenlerin, hayatımızı kolaylaştıracağına inanmıyor olmam	395	15,2
Öğretmenlerimle ilişkilerimde sorunlar yaşamam	375	14,4
Okulda gerçekleştirilen eğitim-öğretim etkinliklerinden hoşlanmamam	335	12,9
Öğretmenlerimin ihtiyaç duyduğumda benimle ilgilenmemeleri	303	11,7
Okulda aldığım eğitimden memnun olmamam	295	11,4
Derslerin benim anlayacağım düzeyin üstünde olması	290	11,2
Evde aile bireyleri arasında, beni de etkileyen tartışmaların sıkça yapılması	288	11,1
Evimizin uzak olması nedeniyle okula geliş gidişlerde yaşadığım zorluklar	264	10,2
Karşı cinsten bir arkadaşla olan duygusal ilişkimin, derslerimi aksatacak kadar ona zaman ayırmamı gerektirmesi	261	10,0
Okulun, başarılı olmamı sağlayacak imkânlarla sahip olmaması	258	9,9
Okulun, gelecekte iş bulmama yardımcı olmayacağını düşünmem	255	9,8
Okul yöneticileri (müdür ve müdür yardımcıları) ile iletişim sorunu yaşamam	255	9,8
Çevremdeki insanların eğitimi önemsemeyişleri	233	9,0
Ailemin, ev işlerine yardımcı olmamı istemeleri	229	8,8
Ailemin, benim eğitimimle yeterince ilgilenmemesi	224	8,6
Okulumuzun bulunduğu çevredeki yaşama uyum sağlamakta zorluk çekmem	219	8,4
Okulumun, üniversite sınavında başarı düzeyinin düşük olması	213	8,2
Ailemin, okul masraflarını karşılamakta zorluk çekmesi	200	7,7
Okulda aldığım eğitim hakkında söz sahibi olmayışım	194	7,5
Kendimi okulun bir parçası olarak göremeyişim	188	7,2
Sağlık sorunlarımın olması	183	7,0
Sınıfta veya okulda arkadaş bulmakta zorluk çekmem	171	6,6
Annemin ve/veya babamın katı (otoriter) ya da ilgisiz olması	170	6,5
Sınıftaki öğrencilerle ilişkilerimde sorunlar yaşamam	165	6,3
Kendimi, okulun bir parçası olarak görmemem	158	6,1
Okulda yeterli öğretmen olmadığı için derslerin boş geçmesi	122	4,7
Aileme ekonomik katkı sağlamak amacıyla çalışmak zorunda olmam	113	4,3
Aile içerisinde bana karşı şiddet (fiziksel/sözel) uygulanması	113	4,3
Ailemin çeşitli nedenlerle sık sık yer değiştirmesi (taşınması)	95	3,7
Sınıftaki diğer öğrencilerin benimle dalga geçmeleri	94	3,6
Okulda şiddete ve saldırganca davranışlara maruz kalmam	85	3,3
Ailemde hasta/çocuk/yaşlı birinin bakımı ile ilgilenmek zorunda olmam	70	2,7
İş bulabilmek ve çalışmak amacıyla ailemin belli mevsimlerde başka şehirlere göç etmesi	56	2,2
Yatılı öğrenci olarak ailemden uzakta okumak zorunda olmam	52	2,0

Bulgular incelendiğinde öğrencilerin %59'u ders çalışma alışkanlıklarının olmamasını, %42,8'i zor derslerin hep aynı güne konmasını, %30,2'si derslerine çalışmasına rağmen okulda öğretilenleri anlamakta zorluk çektiklerini, %24,3'ü okulda öğretilenlerin ilgilerini çekmediğini, %23,1'i okulun giriş-çıkış saatlerinin kendilerine uygun olmadığını belirtmiştir. Ayrıca %22,5'i öğretmenlerin dersleri iyi anlatmadığını, %19,6'sı okulda ilgi duydukları sosyal veya kültürel etkinliklerin düzenlenmediğini, %19,2'si okulun olanaklarının (araç, gereç, donanım, spor salonu vb.) yetersiz olduğunu, %15,9'u öğrenci olmayan arkadaşlarıyla çok vakit geçirdiklerini, %16,5'i ödev ve verilen görevleri zamanında bitiremediklerini, %15,6'sı okuldaki disiplin uygulamalarının adil olmadığını, %15,2'si derslerde öğrenilenlerin hayatlarını kolaylaştıracağına inanmadıklarını, %14,4'ü öğretmenleriyle sorunlar yaşadıklarını, %12,9'u okuldaki eğitim ve öğretim etkinliklerinden hoşlanmadıklarını ifade etmişlerdir.

Sınıf tekrarının nedenleri arasında ders çalışma alışkanlığına sahip olmama, ders çalışma yöntemlerini bilmeme, çalıştığı hâlde anlayamama gibi nedenlerin öne çıkması, sınıf tekrarının önlenmesinde eğitsel rehberlik hizmetlerinin önemini göstermektedir. Öte yandan, okulda öğretilenlerin çocuklar için ilgi çekici olmaması, derslerde öğretilenlerle gerçek hayat arasında bağlantı kurulmaması, öğretmenlerin iyi ders anlatmadıkları yönündeki öğrenci algısı gibi nedenlerin sıklıkla dile getirilmiş olması sınıf tekrarının önlenmesinde öğretmenlerin mesleki yeterliklerinin ve rollerinin önemini göstermektedir. Programda yer alan ve öğrencilerin zorlandıkları derslerin aynı gün veya üst üste konması, okul giriş-çıkış saatlerinin uygun olmayışı gibi nedenler de sınıf tekrarını önlemede okul yönetimine düşen role işaret etmektedir. Öğrencinin oturduğu evin okula uzak olması veya aile bireyleri arasında yaşanan tartışmalar gibi nedenler de sınıf tekrarının önlenmesinde ailelere düşen rolleri yansıtmaktadır.

Ankara'da öğrenci ve velilerin katıldığı çalıştayda sınıf tekrarının nedenleri ve bunun azaltılması için alınabilecek önlemler konusunda bizzat sınıf tekrarı yapan öğrencilerle drama oturumları yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında çalıştayda gerçekleştirilen drama çalışmaları üç oturum hâlinde toplam beş saat sürmüş ve her bir oturumda öğrencilerin birbirleri ile tanışmaları, etkileşim kurmaları ve süreç ısınmaları için çeşitli oyunlar oynanmıştır. Öğrencilerle yapılan rol oynama çalışmalarında sınıf tekrarının nedenlerine ilişkin aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

- Derslerin sıkıcı ve ağır olması nedeniyle öğrenciler tarafından anlaşılınmaması,
- Ders çalışmayı sevmeme,
- Akrabalarla birlikte aynı evde yaşadığı için ders çalışmama,
- Okulu ve okumayı sevmeme,
- Öğretmenlerin sıkıcı bir tarzda ders anlatmaları,
- Ailenin çocuğa güvenmemesi,
- Öğretmenleri sevmeme,
- Ders çalışmayı engelleyen bir arkadaş ortamının olması,
- Deprem nedeniyle yaşanan travmanın etkisiyle öğrencinin okula ve derslere karşı kaçınma tepkisi geliştirmesi,
- Aşırı derecede sınav kaygısı yaşanması nedeniyle öğrencinin sınavlarda bildiklerini de unutarak derslerde başarısız olması,
- Ailede ana babaların, okulda da öğretmenlerin öğrencilere ne istediklerini sormamaları, bunun yerine öğrencilerin ifadesiyle "üstlerine fazla gelmeleri".

Şekil-2: Sınıf Tekrarı Nedenleri

Yukarıda verilen bulgular ile öğrenci, öğretmen, yönetici ve ailelerle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde sınıf tekrarının nedenleri Şekil 2'deki gibi yeniden gruplandırılabilir.

Akademik Başarısızlık Ve Dersleri Önemsememe

Sınıf tekrarının nedeni olarak yoğunlukla akademik başarısızlık gösterilmiştir. Ancak üzerinde durulması gereken ana sorulardan biri öğrencilerin neden ders çalışmadıkları veya çalıştıklarını söylemelerine rağmen neden başarısız olmalarıdır. Bu bağlamda öğrencilerin dersleri ciddiye almadıklarını ve gelecekte çok, günü hoş geçirmeye odaklandıklarını ifade etmeleri önemlidir. Ayrıca sınıf tekrarının oluşmasında eksik ön öğrenmeler, öz düzenleme becerisinin eksik olması ve öz güven eksikliği gibi duyuşsal ve bilişsel nedenlerin de etkili olduğu söylenebilir.

Ortaöğretime Hazır Olmama

Tüm paydaşlar tarafından ilköğretim ve ortaöğretiminin hem ders yükü hem de diğer gereklilikler bakımından birbirinden farklılık gösterdiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda ortaöğretime başlayan öğrencilerin gerekli akademik ve psikolojik hazır bulunuşluk düzeyinde olmamaları, ilköğretimde sınıf tekrarı olmadığı için öğrencilerin ortaöğretimde de aynı beklentide olmaları ve ortaöğretim müfredatının bazı öğrenciler için ağır olması sınıf tekrarının nedenleri arasında ifade edilmiştir.

Aileden Kaynaklanan Nedenler

Ailenin sınıf tekrarına ilişkin rolü iki şekilde ele alınabilir. Bunlardan birincisi ailelerin yeterli düzeyde bilinçli olmamaları ve başarısızlık yaşayan çocuklarına akademik ve psikolojik destek sağlayamamalarıdır. Ailenin çocuk ile ilgilenmemesi bir neden olabileceği gibi nasıl ilgileneceğini bilmemesi de ayrı bir neden olabilir. İkinci olarak aile içinde yaşanan maddi ve manevi sıkıntıların akademik başarısızlık üzerinde neden oluşturabileceği bilinmektedir. Ancak boşanmış ailelerden gelen çocukların sınıf tekrarı yaptıklarına ilişkin ifadelerle rağmen sınıf tekrarı yapan öğrencilerin profiline bakıldığında öğrencilerin çoğunluğunun anne ve babası birlikte yaşayan ailelerden geldiği görülmektedir. Ayrıca ailenin evinin okula uzak olması nedeniyle devamsızlıkların yaşanması da bir neden olarak görülmektedir.

Sosyal Çevre Ve Arkadaşlardan Kaynaklanan Nedenler

Sınıf tekrarının nedenleri arasında en sıklıkla vurgulananlardan biri de sosyal çevre ve arkadaşlardan kaynaklanan nedenlerdir. Öğrencinin; akademik başarısı düşük, derslere ilgisi az ve olumsuz alışkanlıkları bulunan arkadaşlara sahip olması okuldan ve derslerden uzaklaşma dolayısıyla da akademik açıdan başarısız olma nedenleri arasında gösterilmektedir.

Uyum Problemleri

Okula alışamama, yeni geldiği okulda arkadaşlık ilişkileri kuramama ve bu nedenle okula “yabancılaşma”, farklı illerden, köy ve kasabalardan gelen öğrencilerin uyum sorunu yaşamaları gibi faktörlerin akademik başarısızlık ve sınıf tekrarında etkili olabileceği ifade edilmiştir.

Öğretmenlerden Kaynaklanan Nedenler

Sınıf tekrarında öğretmenlerden kaynaklandığı belirtilen nedenler iki başlıkta toplanabilir. Birinci neden, öğrencilerle öğretmenler arasında yaşanan sorunlar ve öğrenci ile öğretmen ilişkisinin iyi olmaması, ikinci neden ise öğretmenlerin etkili ve ilgi çekici şekilde ders anlatamaması olarak ifade edilmiştir.

Okuldan Kaynaklanan Nedenler

Okulun fiziksel olanakları, okullarda sosyal ve kültürel etkinliklerin düzeyi, okulun güvenliği (şiddet ve kavga olayları), okulda öğretmen eksikliği ve bazı disiplin uygulamaları gibi durumların okula olan bakış açısının olumsuz olmasına ve başarısızlığa neden olabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca sınıf geçme ve devamsızlık sistemi de bu noktada ele alınabilecek bir durumdur. Örneğin öğrencilerin büyük bir kısmı, ilk derse beş dakika geç kaldıklarında yarım gün yok yazıldıklarını ve bu nedenle geç kaldıklarında yarım gün hiç derse girmediklerini ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin Sınıf Tekrarını Önlemeye Yönelik Önerileri

Sınıf tekrarını azaltmak ve önlemek için neler yapılabileceği üzerine öğrencilerle yapılan drama çalışmaları sonucunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

1. Aileler yeterli düzeyde bilgilendirilmelidir.
2. Öğretmenler dersi öğrenciler için ilgi çekici hâle getirmelidir.
3. Öğretmenler, öğrenciler arasında ayrımcılık yapmadan onlarla ilgilenmelidir.
4. Öğrencilere, eğitimin kariyer gelişimleri için ne derece önemli olduğu anlatılmalıdır.
5. Sınıf tekrarı yapan öğrenciler dışlanmamalı ve ayrı tutulmamalıdır.
6. Sınıf tekrarı yapan öğrencilerle ilgilenilerek bu öğrencilere başarılı olabileceklerine dair ümitlerini kaybetmemeleri gerektiği anlatılmalıdır.
7. Aileler öğrencinin okula gidip gitmediğini, derslerdeki başarı durumunu devamlı olarak takip etmelidir.
8. Öğretmen öğrenci arasında sıcak, samimi ve düzeyli bir ilişki kurulmalıdır.
9. Dersler boş geçmemeli, bütün öğretmenler derslerine eksiksiz gelmelidir.
10. Öğretmenler, öğrencilerin yeteneklerini keşfedici, onları başarıya yönlendirici, sınıfta disiplini sağlayabilmek için gerekli eğitime sahip olmalıdır.
11. Eğitim hayatı, insanın geleceği sadece sınavlara bağlı olmamalıdır.
12. Velilerin sadece dönem sonu notlarını öğrenmek için değil düzenli olarak okula gelmesi sağlanmalıdır.
13. Öğretmenler derse karşı ilgisiz olan ve başarısı düşen öğrencilerle ilgilenmeli, bu durumun sebeplerini araştırmalı ve gerekli önlemleri almalıdır.

BÖLÜM-II: OKUL TERKİNİN NEDENLERİ VE ALINABİLECEK ÖNLEMLER

Bu bölümde okul terkinin tanımı, okul terkinin nedenleri, okul terkinin çocuklar ve eğitim sistemi üzerindeki etkileri ile dünyadaki ve Türkiye'deki mevcut durum hakkında bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra ise araştırma kapsamında okul terki yapan öğrencilerin profili ve okul deneyimleri, okul terkinin nedenleri ve okul terkini önlemek için geliştirilebilecek öneriler üzerinde durulmuştur.

Günümüzde birçok ülkenin eğitimle ilgili en öncelikli ve çözülmesi gereken sorunlarından biri okul terki sorunudur. Bu nedenle birçok ülkenin okul terki oranını azaltma çabaları içinde oldukları görülmektedir. Eğitim sistemi içerisinde herhangi bir öğrencinin, eğitimine devam etmeme kararı alması ya da eğitimine devam etmenin gereğini yerine getiremeyerek süreçten ayrılmak zorunda kalması eğitsel açıdan istenmeyen bir sonuçtur.

Okul terki kavramı genel olarak öğrenim süreci devam ederken öğrencinin çeşitli nedenlerle okuldan ayrılması olarak ifade edilebilir. Terk terimi ayrıca, öğrenim hayatına başladığı hâlde öğrenimini başarıyla bitirdiğini gösteren herhangi bir diploma ya da sertifika benzeri bir belge almadan çeşitli nedenlerle okulu terk etmek olarak da tanımlanabilmektedir.

MEB e-okul sistemi, okul terkinin çok kapsamlı bir biçimde tanımlanmaktadır. E-okul verileri incelendiğinde ortaöğretimde ikinci kez sınıf tekrarına kalan, öğrenimine açık liseye kayıtlı olarak devam eden, öğrenim hakkını kullanmayan, kendi isteği ile öğrenim dışına çıkan, yurt dışına çıkan ve vefat eden bütün öğrenciler okul terki kapsamında ele alınmaktadır. İlgili yönetmeliğe göre öğrenim hakkını kullanmamak iki eğitim-öğretim yılı ile sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda okul terki; özürleri (mazeretleri) nedeniyle okula devam edemeyenleri, ikinci dönem hiç devam etmeyenleri ve devam ettikleri hâlde iki dönem notu alamayan öğrencileri ifade etmektedir.

Okul Terkine İlişkin Kuramlar

Okul terkinin nedenlerini analiz ederken konunun kuramsal boyutunun ortaya konulmasında yarar vardır. Bu konuda yapılan bir çalışmada 5 boyutlu bir kuramsal sınıflama dikkati çekmektedir.³⁴ Bunlar şöyle özetlenebilir:

- **Genel Uyumsuzluk Kuramı:** Öğrencinin okuldaki sürece uyum sağlayamadığı için okuldan ayrılmasıdır.
- **Uyumsuz Grup Üyeliği Kuramı:** Okulu bırakanların yakın arkadaşları da okulu terk etme riski taşırlar. Uyumsuzluk yaşayan, uyuşturucu kullanan, gelecekle ilgili sağlıklı bir planı olmayan ve eğitim beklentisi düşük olan öğrenciler vardır.
- **Okul Sosyalleşme Kuramı:** Okulun akademik yapısındaki olumsuzluklar okul terkine zemin hazırlamaktadır. Bunlardan bazıları; yönetim boşluğu, kuralların belirsizliği, tutarsızlığı, yönetici ve öğretmenlerin tutarsız ve adaletsiz tutumları, şiddet eğilimli olmalarıdır.
- **Aile-Yetersiz Sosyalleşme Kuramı:** Ailede ebeveynlerin okul terki yaşamış olmaları, eğitim düzeylerinin düşük olması, öğrencinin eğitimi ile ilgili desteklerinin ve beklentilerinin az olması okul terkinin temel nedenlerindedir. Ayrıca aile içi iletişim sorunları, parçalanmış aile yapıları da bu konuda etken olabilmektedir.
- **Yapısal Özellikler Kuramı:** Buna göre sosyoekonomik düzeyin düşük olması, cinsiyet özellikleri, sosyal ve kültürel vb. özellikler okul terkinde etken olabilmektedir.

34 Taylı, A. (2008). Okulu bırakmanın önlenmesi ve önlemeye yönelik uygulamalar. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1),91-104.

Yukarıda genel hatları verilen kuramsal açıklamalar incelendiğinde genel olarak bireysel etkenler ile eğitim ortamı ve sosyal çevre özelliklerinin vurgulandığı görülmektedir. Bu nedenlerden bazılarının hemen hemen her toplumda geçerli olduğu buna karşın bir bölümünün toplumdan topluma değiştiği söylenebilir.

Okul terki risk faktörleri konusunda Amerikan Ulusal Liseler Merkezinin³⁵ (National High School Center) yaptığı bir çalışmaya göre okulu terk etme riski taşıyan çocukların genel özellikleri; temel derslerden düşük not almak, sınıfta kalmak, derslerden kopmak ve davranış bozukluklarına sahip olmak şeklinde sıralanmaktadır. ABD’de yapılmış başka bir araştırmaya göre³⁶ öğrencilerin okul terk riskini ve aynı zamanda okula devamsızlık riskini önemli ölçüde artıran 3 temel faktör vardır. Bunlar: (1) öğrencilerin sosyokültürel özellikleri, (2) eğitimsel özellikleri, (3) okulun özellikleridir.

Okul terkinin nedenlerini ele alan araştırmalar incelendiğinde bu araştırmaların, okul terki risk unsurlarını tek bir değişkene bağlı kalmak yerine çoklu etkileri ortaya koyma eğiliminde oldukları dikkati çekmektedir. Tek bir risk faktörü okulu terk etme olasılığını %17,1 oranında artırırken iki risk faktörü birlikte ele alındığında bu oran %32,5’e, üç faktör birlikte ele alındığında %47,7’ye çıkmaktadır. Bu durum okul terkinin tek bir nedene bağlı olarak ele alınamayacağını göstermektedir. Buna göre okul terki nedenlerini aşağıda açıklanan bütünlük içinde ele almakta yarar vardır.^{37,38,39}

Kişisel Nedenler: Kişisel faktörlerden kaynaklı okul terk riskleri ele alındığında cinsiyet faktörünün özellikle erkekler aleyhine önemli bir risk faktörü olduğu görülmektedir. Nitekim yapılan araştırmalar erkeklerin daha çok okul terki yaşadıklarını göstermektedir. Bunun yanında daha özerk olma isteği, otoriteye karşı gelme eğilimi, sosyal uyumsuzluk, evden kaçma, kendini önemsiz ve işe yaramaz hissetme, erken evlilik, çocuğun ailede kaçınıcı çocuk olduğu, ebeveynlerin hayatta olma durumları, engellilik durumu, motivasyon, öz güven yetersizliği gibi etkenler okul terki riskini artırıcı unsurlardır. Uyuşturucu, alkol, sigara kullanma gibi unsurlar da devamsızlık ve okul terki açısından önemli etmenler olabilmektedir.

Akranlarla İlgili Nedenler: Öğrencinin içinde bulunduğu akran ve arkadaş grubu özellikleri onun başarısını ya da okulu terk etme riskini yakından etkilemektedir. Öğrencinin akran grubu etkisinde kalmasına yol açan diğer bir etken de ailesinin yeterince ilgi göstermeyişi olarak açıklanabilir. Uyumsuz, akademik başarısı düşük, kötü alışkanlıklara sahip, daha önce okulu terk etmiş, bir işte çalışan, eğitim hedefleri yetersiz, akademik çalışmaları önemsemeyen arkadaş grubu içinde yer alan bir öğrencinin okulu bırakma riskinin yüksek olduğu söylenebilir.

Toplumsal Nedenler: Öğrencinin içinde yaşadığı çevrenin sosyoekonomik düzeyinin düşük olması okul terki artırıcı bir unsur olabilmektedir. Bu açıdan toplumsal gelişmişlik düzeyi arttıkça risk de azalmaktadır. Bunun yanında toplumun eğitime bakış açısı, kız çocukların okula gönderilmesi ya da eğitime devam etmelerinin önündeki toplumsal engeller, küçük yaşta iş yaşamına girme zorunluluğu, kırsal kesimden kente göç sonucu kentin yaşam koşullarına uyum güçlüğü okul terki riskini artırıcı diğer toplumsal etmenler arasındadır.

Aile ile İlgili Nedenler: Aile, öğrencinin okuldaki eğitim ve öğretim çalışmalarını yakından izlemiyor, onunla okul hakkında gerekli paylaşımlarda bulunmuyorsa okul terki riski artmaktadır. Aynı zamanda ailenin sosyokültürel yapısı, eğitime bakış açısı, öğrencinin eğitimi ile ilgili beklentisi, aile içi iletişim, ebeveyn-çocuk ilişkilerinin durumu, komşularla ilişkiler, şiddet, ailedeki çocuk sayısı, ailenin büyüklüğü, eğitim süreci sırasında yer değiştirmeler, eğitimin aileye maliyeti, ailenin yaşam kalitesi gibi unsurlar ve olası olumsuzluklar da okul terki riskini artırmaktadır. Aile ile ilgili nedenlerden biri de

35 Amerikan Ulusal Liseler Merkezi. (2007). *Approaches to Dropout Prevention: Heeding Early Warning Signs With Appropriate Interventions*. http://www.betterhighschools.org/docs/NHSC_ApproachesToDropoutPrevention.pdf. Erişim Tarihi: 12.11.2012

36 Jerald, C. (2006). *Identifying potential dropouts: Key lessons for building an early warning data system*. Washington, DC: Achieve, Inc.

37 Taylı, A. (2008). Ön. Ver.

38 USAID. (2011). *School Dropout Prevention Pilot Program Dropout Trend Analysis: Cambodia*. Creative Associates International, Inc. Washington, DC.

39 Uysal, A. (2008). Okulu Bırakma Sorunu Üzerine Tartışmalar: Çevresel Faktörler. *Millî Eğitim*, 37 (178), 139-150.

erken yaşta ergen rolü üstlenip çalışmak zorunda olmaktır. Aile bireylerinin eğitim düzeyi de gerek sınıf tekrarı gerekse okul terki konusunda etkili olabilmektedir. Eğitim düzeyi düşük bireylerden oluşan bir ailede büyüyen çocuklar model alma, motive olma, okuldaki çalışmaların izlenmesi ve destek olunması konusunda önemli dezavantajlara sahiptirler. Sıralanan bütün bu unsurlardaki olumlu gelişmeler ise okul terki riskini azaltmaktadır.

Öğretmenlerle İlgili Nedenler: Öğretmenlerin tutum ve davranışları öğrencinin başarısında etkin rol oynayabilmektedir. Öğrencilerin okula bağlanmalarında, akademik başarılarında ve motive edilmelerinde önemli rolü olan öğretmenlerin öğrencilere model olmaları, onlara saygılı davranmaları, değer vermeleri okul terki azaltıcı etki yapabilmektedir. Kuralları belirsiz olan, etkili iletişim kuramayan, adaletsiz, ilgisiz davranan, öğrenciye saygı göstermeyen ve aşağılayan öğretmenlerin öğrencilerinin akademik başarıları düşük olacağı gibi bu tür öğretmenlerin, öğrencilerin okulu terk etmelerine de zemin hazırladıkları söylenebilir.

Okulla İlgili Nedenler: Öğrencinin okula olan bağının zayıflığı ve okulu sevmemesi okulu terk etmede önemli bir etmendir. Okula karşı bağlılık hisleri düşük olan öğrenciler, öğrencilik rollerini yeterince yerine getirememekte, devamsızlık eğilimi göstermekte, sınıf etkinliklerine yeterince katılamamakta, ödevlerini yapamamakta ve diğer sorumluluklarını da yerine getirememektedir. Ayrıca sınıfların donanımı, öğrencilerin sosyoekonomik özellikleri, sınıf tekrarı oranı, şiddete maruz kalma, okulun bulunduğu bölge, okulun sahip olduğu imkânlar, okulun güvenlik durumu, öğretmen kadrosu, okul yönetiminin demokratik anlayışı, okul yönetimi ve öğretmenlerin eğitim anlayışı gibi etmenlerde olumsuzluk varsa bunlar da okul terki riskini artırmaktadır.

Okul Terkinin Çocuklar ve Eğitim Sistemi Üzerindeki Etkileri

Okul terkinin öğrenciler üzerinde olumsuz pek çok etkisi olabilmektedir. Bunların başında öğrencinin kendisinin sosyal yaşamına ve duygusal sağlığına olan olumsuz etkileri olduğu söylenebilir. Okulu terk eden bireylerin göze çarpan özellikleri düşük yaşam kalitesi, düşük nitelikler gerektiren düşük ücretli işlerde çalışma, işsizlik, sosyal açıdan uyumsuzluk, suça ve intihara eğilim şeklinde özetlenebilir.⁴⁰

Bu nedenler genel olarak ele alındığında okul terkinin toplumsal bir sorun olduğu açıkça görülmektedir. Bu durumun eğitim kalitesini düşürdüğü, ülke ekonomisine zarar verdiği, sosyal yardım harcamalarını artırdığı ve daha fazla vergi toplama ihtiyacı ortaya çıkardığı söylenebilir.

Okul terki ve devamsızlığının topluma yönelik uzun vadeli sosyal ve finansal etkileri de dikkati çekmekte ve bunların hesaplanması yönünde çalışmalar yapılmaktadır.⁴¹ Bir süre okula devam etmiş ve daha sonra ayrılmış öğrenciler eğitime yapılan yatırımların boşa gitmesine neden olmakta, milli kaynakların israf edilmesine yol açmaktadır. Bu açıdan okul terki toplumsal bilinç ve toplumsal refah açısından önemli bir risk oluşturmaktadır.⁴²

Konu eğitim finansmanı açısından ele alınırsa okula devamsızlığın eğitim finansmanını olumsuz etkilediği yönünde eğitim ekonomisi kapsamında bulgular mevcuttur.⁴³ Okula devamsızlığı azaltarak eğitim maliyetini düşürmek adına Finlandiya, Almanya, Fransa, İspanya gibi ülkelerde kısıtlamalar varken Norveç, İzlanda, Bulgaristan gibi ülkelerde sınıf tekrarının uygulanmadığı görülmektedir.⁴⁴ Ancak bu tür uygulamaların eğitim kalitesi açısından sonuçlarının da iyi analiz edilmesinde yarar vardır.⁴⁵

Dünyada Mevcut Durum

Okul terkinin pek çok ülkede önemli bir eğitim sorunu olduğundan daha önce söz edilmişti. Bu açıdan bakıldığında okul terkinin yüksek olduğu ülkelerde eğitim kalitesi adına da olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle okul terkinin düşük olması eğitim kalitesinin bir göstergesi kabul edilmektedir.

40 Taylı, A. (2008), Ön. Ver.

41 Weatherbee, S. (2006). *Preventing High School Dropout: Implications Of A Screening Inventory For School Reform Policy And Practice. Unpublished doctoral dissertation*, University of Pittsburgh.

42 Uysal, A. (2008). Ön. Ver.

43 Serin, N. (1979). *Eğitim Ekonomisi*. Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını.

44 Eurydice, (2001). Ön.Ver.

45 Taşpınar, M. (2012). *Eğitim ve Ekonomi*, Eğitim Bilimine Giriş (Ed. M. Taşpınar), Elhan Yayınları, Ankara.

Okul terki genellikle lise yıllarında daha yoğun olarak yaşanan bir sorundur. Yurt dışında yapılan bazı araştırmalarda özellikle 10 ve 11. sınıflarda okul terkinin daha fazla yaşandığına ilişkin bulgular vardır.⁴⁶

Okul terkinin önemli bir sorun olarak ele alındığı ABD’de 2004 yılı verilerine göre lise öğrencilerinin yaklaşık %25’i okulda başarısız olmuştur. Ayrıca okul terkinin en yüksek olduğu grubun başarısız öğrenciler arasından çıktığı belirlenmiştir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre okulu terk eden öğrencilerin genellikle Afrika kökenli Amerikalılar, İspanyollar, İngilizce öğrenenler arasında yer aldığı, bazı liselerde özellikle 9. sınıfta neredeyse öğrencilerin %50’sinin okulu bıraktığı belirlenmiştir. Okulu bırakanların yüksek işsizlik, düşük gelir, sağlık sorunları, yetersiz beslenme koşulları, yüksek suç oranı gibi olumsuz özelliklere sahip oldukları belirlenmiş ve bu kesimin sosyal maliyetinin oldukça yüksek olduğu vurgulanmıştır.⁴⁷

Avrupa Birliği için de okul terki önemli bir sorun olarak ele alınmakta ve bunu azaltmaya yönelik bazı stratejiler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Nitekim mevcut durumda %14,4 dolayında olan okul terki oranının on yıl içerisinde azaltılması yönünde stratejik kararlar alınmıştır. Yapılacak %1’lik bir azaltmanın her yıl için yaklaşık yarım milyon nitelikli birey demek olduğu vurgulanarak üye ülkelere bu konuda politikalar geliştirmeleri konusunda yönlendirmeler ve yardımlar yapılmaktadır.⁴⁸ AB üyesi olma yolundaki ülkemizin de bu yönde politikalar belirlemesi ve uygulaması üyelik yolunda uyum süreci adına yararlı olacaktır.

Eğitime katılma oranları, okul terki açısından önemli göstergelerdendir. Buna göre 15-17 yaş ortaöğretim düzeyinde 2011 yılı verilerine göre AB ülkeleri ortalaması %96 iken eğitime katılmayanların oranı %3,7’dir. Türkiye’de ise bu yaş grubunda eğitime katılanların oranı %71,8, katılmayanların oranı %28,2’dir. Bu verilere göre ülkemizin ortaöğretimde eğitime katılmayanlar ve bununla ilişkili olan okul terki konusunda önemli sorunları olduğu söylenebilir.

Okuldan erken ayrılma oranları da okul terkinin temel göstergelerindendir. 2011 yılı verilerine göre 15-17 yaş ortaöğretim düzeyinde okuldan erken ayrılma oranı AB ülkeleri ortalaması %13,5 iken Türkiye’de bu oran %41,9’dur. Veriler gerek AB ülkelerinde gerekse Türkiye’de okuldan erken ayrılma oranlarının son beş yılda belli oranda düştüğünü göstermektedir. Ancak Türkiye’de okuldan erken ayrılma oranlarının AB üyesi ülkelere oranla hâlâ çok yüksek olduğu söylenebilir.

Ortaöğretimde mezuniyet oranları da okul terki açısından dikkate değer bir göstergedir. 2009-2010 eğitim ve öğretim yılı verilerine göre ortaöğretimden mezun olma oranı OECD ülkeleri ortalaması %84 iken Türkiye’de %54’tür. OECD ülkeleri içinde en iyi düzey %96 ile Japonya’da gerçekleşmiştir. Kore ve İngiltere’de bu düzey %94, Finlandiya’da %93, İsrail ve İngiltere’de %92, Almanya’da %87, Kanada’da %81 ve ABD’de %77 ile gerçekleşmiştir. En düşük düzey ise %47 ile Meksika’da gerçekleşmiştir.⁴⁹ Buna göre Türkiye’nin ortaöğretimde eğitime katılmama ve okul terki açısından OECD ülkeleri içinde de olumsuz bir konumda yer aldığı görülmektedir.

Türkiye’de Mevcut Durum

Türkiye’de zorunlu eğitimin 1997’de sekiz yıla, 2012 yılında da 12 yıla çıkartılması ve eğitime yüzde yüz destek projelerinin yaygınlaştırılması okullaşma oranını artırma çabalarının göstergelerindendir. Tüm bu çabalara karşın günümüzde karşı karşıya kalınan birtakım sosyokültürel engeller de söz konusudur. Ailelerin özellikle kız çocuklarını okutma konusunda isteksiz olmaları, okuldaki akademik etkinlikleri izlemekte zorlanan çocukların okula devam etmek istememeleri, bazı okulların çevresindeki risk alanlarının fazlalığı, toplumda eğitime yönelik beklenti düzeyinin düşük olması gibi faktörler bu çabaların önünde birer engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

46 Taylı, A. (2008), Ön. Ver.

47 Rumberger, R. ve Ah Lim, S. (2008). *Policy Brief 15: Why Students Drop Out of School: A Review of 25 Years of Research*. Santa Barbara, CA: UC Linguistic Minority Research Institute.

48 Okul terki azalacak (b.t.), 01.10.2013. <http://www.turkinfo.nl/haber-3817>

49 OECD (2012), *Education at a Glance 2012: OECD Indicators*, OECD Publishing. doi: 10.1787/eag-2012-en Erişim Tarihi: 01.10.2013

Türkiye’de eğitimle ilgili tartışılan en önemli sorunlardan biri, ortaokuldan sonra ailelerin bir kısmının çocuklarını okula gönderme konusunda isteksiz olmalarıdır. Bu durum özellikle kız çocukları için geçerli bir olgu iken, erkek çocukların da aile bütçesine katkı sağlamak üzere çalıştırılmaları nedeniyle okula gönderilmemeleri söz konusudur. Bu sorunların yanında daha ciddi boyutlarda karşı karşıya kaldığımız bir durum da okuma şansını elde etmiş, lise eğitimine başlamış olan öğrencilerin okulu bırakma durumlarıdır. Ortaöğretime başlamasına rağmen öğrencinin çok farklı nedenlerle eğitim sürecinin dışına çık(arıl)ması, okul terki olarak sınıflandırılmaktadır. Bu durumu Türkiye açısından analiz etmek ve önleyici politikalar geliştirmek amacıyla mevcut durumun eksiksiz bir resminin ortaya konması gerekmektedir.

Okul terki açısından Türkiye’deki mevcut durumu incelerken dikkate alınması gereken öncelikli verilerden biri, öğrenci kayıt ve mezuniyet oranları arasındaki farktır. Örneğin 2006 - 2007 eğitim ve öğretim yılında ortaöğretime (genel ve mesleki eğitim dâhil) kayıt yaptıran öğrenci sayısı 1.151.599’dur. Bu öğrencilerin mezun olmaları gereken 2009 – 2010 eğitim ve öğretim yılındaki mezun öğrenci sayısı ise 662.894’tür. Bu bulgular bu dönem içerisinde ortaöğretime kayıt olan öğrencilerin %57,56’sının mezun olduğu anlamına gelmektedir. 2007-2008 eğitim ve öğretim yılında ise ortaöğretime kayıt yaptıran öğrenci sayısı 934,752 iken, mezun olmaları gereken 2010-2011 öğretim yılında mezun öğrenci sayısı 706,502 olmuştur. Bu dönemde de öğrencilerin yaklaşık %75,58’i mezun olmuştur.^{50,51,52} Bu rakamlara göre okul terki ve sınıf tekrarı oranının belli oranda azaldığı gözlenirse de yine de önemli bir sorun olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

Türkiye’de okul terki oranının yüksek olduğu uluslararası raporlarda da vurgulanmaktadır. Nitekim 2011 yılı AB İlerleme Raporu’nda Türkiye’nin, eğitimin pek çok alanında AB kriterlerine uyum performansını artırdığı ancak özellikle okulu erken bırakanlar açısından hâlâ AB ortalamasının çok altında olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca ortaöğretimde erkek öğrencilerin kayıt olma oranlarının %72,35’e, kızların ise %66,14’e çıktığı belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2011: 97-98).⁵³ 2012 Türkiye İlerleme Raporu’nda ortaöğretime kayıt oranlarının %67,4’e çıktığı ve cinsiyetler arasındaki dengesizliğin de %2,5 oranında daraldığı ve başta kız öğrenciler olmak üzere tüm bireylerde kayıt oranlarının artırılmasına yönelik çabalara rağmen okul terkinin önemli bir sorun olmayı sürdürdüğü ifade edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2012: 81).⁵⁴ 2012-2013 eğitim ve öğretim yılı okullaşma oranlarına bakıldığında okullaşma oranın erkeklerde %70,77, kızlarda ise %69,31 olduğu görülmüştür. Bu bulgular cinsiyetler arasındaki dengesizliğin giderek daraldığını göstermektedir.⁵⁵

Okul terkinin önemli göstergelerinden biri okullaşma oranlarıdır. Zaman içindeki değişiklikleri de görebilmek açısından okullaşma oranları incelendiğinde 2008 – 2009 eğitim ve öğretim yılında %58,52 olan toplam net okullaşma oranı 2012 – 2013 eğitim ve öğretim yılında %70,06’ya ulaşmıştır. Bu oran içinde erkeklerdeki değişim %60,63’ten %70,77’ye yükselmiştir. Bu oran içinde kadınlardaki değişim ise %56,30’dan %69,31’e yükselerek erkeklere göre daha yüksek bir artış göstermiştir. Ancak çağ nüfusunun okullaşma oranları açısından bakılınca toplam ortaöğretimde 2012-2013 eğitim ve öğretim yılı verilerine göre yaklaşık %30 oranında bir kayıp olduğu gözlenmektedir.⁵⁶ Öte yandan, eğitim istatistiklerinde ortaöğretimdeki okullaşma oranlarında kadın-erkek oranları ilk kez birbirine bu kadar yaklaşmış, aradaki fark %2’nin altına inmiştir.

Bu araştırmanın yapıldığı illerdeki okullaşma oranları Tablo 3’te sunulmuştur.

50 MEB. (2007). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2006-2007*. Ankara: MEB.

51 MEB. (2008). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2007- 2008*. Ankara: MEB

52 MEB. (2012). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2011- 2012*. Ankara: MEB

53 Avrupa Komisyonu. (2011). *Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu. Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2011-2012*. http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf. Erişim Tarihi 01.10.2013

54 Avrupa Komisyonu. (2012). *Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu. Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2012-2013*. http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdfErişim Tarihi: 01.10.2013

55 MEB. (2013). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2012- 2013*. Ankara: MEB.

56 MEB. (2013). Ön. Ver.

TABLO-3: 2010-2011 Öğretim Yılında Türkiye Genelinde ve Araştırma Kapsamındaki İllerde Ortaöğretimde Okullaşma Oranları

İller	Brüt/Net	Ortaöğretim Toplamı			Genel Ortaöğretim			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim		
		T	E	K	T	E	K	T	E	K
Türkiye	Brüt	89,7	94,4	84,7	56,8	51,6	49,9	39,0	42,8	34,9
	Net	66,1	68,2	63,9	35,6	34,7	36,6	30,5	33,5	27,2
İstanbul	Brüt	102,8	104,6	100,9	61,0	61,5	60,4	41,8	3,1	0,4
	Net	70,7	70,6	70,8	38,4	37,2	9,6	32,3	33,4	1,2
Balıkesir	Brüt	92,5	93,1	92,0	48,4	44,0	53,0	44,2	49,1	90
	Net	75,6	75,7	75,4	37,9	33,4	42,6	37,7	42,3	2,8
Afyon	Brüt	77,9	85,0	70,5	32,0	32,1	31,9	45,9	52,9	38,6
	Net	62,9	67,1	58,5	23,1	21,4	24,8	39,8	45,7	3,7
Sakarya	Brüt	99,7	104,4	94,8	42,2	40,0	44,5	57,6	64,4	50,3
	Net	74,5	78,5	70,2	30,6	29,8	31,5	43,9	48,8	38,7
Konya	Brüt	82,5	85,2	79,6	40,2	40,7	39,7	42,2	44,5	9,9
	Net	62,6	64,23	60,95	29,03	28,13	29,96	33,59	36,11	31,0
K.Maraş	Brüt	76,2	82,97	69,00	41,90	44,02	39,66	26,80	29,99	23,4
	Net	58,1	61,49	54,24	31,16	31,49	30,81	29,20	33,42	24,8
Aksaray	Brüt	70,7	73,86	67,46	41,52	40,44	42,64	29,20	33,42	4,8
	Net	55,2	56,85	53,39	31,49	29,42	33,63	23,66	27,42	9,8
Sinop	Brüt	93,6	96,73	90,30	49,06	42,15	56,17	44,49	54,58	34,1
	Net	72,1	74,54	69,66	34,39	28,65	40,29	37,74	45,89	29,4
Gümüşhane	Brüt	83,5	89,47	77,56	36,81	40,39	32,69	46,73	48,58	44,9
	Net	64,6	69,5	59,6	25,4	27,2	23,6	39,2	42,3	36,0
Ağrı	Brüt	43,6	51,7	34,6	28,3	34,8	21,2	15,3	16,9	13,4
	Net	29,0	34,4	23,0	18,4	22,4	14,1	10,6	12,0	9,0
Kars	Brüt	60,4	64,8	55,6	41,5	42,3	40,7	18,8	22,5	4,9
	Net	43,2	44,7	41,6	28,7	27,7	29,8	14,5	17,1	1,8
Muş	Brüt	46,3	57,4	34,3	19,3	25,1	13,1	27,0	32,3	1,2
	Net	29,6	64,3	23,0	9,8	12,3	7,1	19,8	23,5	5,8
Van	Brüt	54,4	64,3	43,9	36,8	45,3	27,7	17,7	9,0	6,3
	Net	34,4	40,2	28,2	22,5	27,2	17,5	11,9	12,9	0,7
Şanlıurfa	Brüt	52,0	63,1	40,3	36,5	48,0	24,5	15,4	15,1	5,8
	Net	34,1	40,2	27,6	23,0	29,6	16,0	11,1	10,6	11,6
Şırnak	Brüt	60,2	74,1	45,1	42,1	53,5	29,7	18,1	20,6	5,4
	Net	35,3	42,1	28,0	22,8	27,5	17,7	12,5	14,6	0,8

T=Toplam, E=Erkek, K=Kız

Tabloda görüldüğü gibi ortaöğretimdeki net okullaşma oranı %66,07 olmuş, bunun %35,62'si genel ortaöğretimde, %30,46'sı ise mesleki ve teknik ortaöğretimde gerçekleşmiştir. Buna göre ilköğretimden ortaöğretime geçişte önemli ölçüde öğrenci kaybı olduğu görülmektedir. Araştırmanın yapıldığı iller incelendiğinde dikkati çeken hususlar şöyle özetlenebilir. Toplamda en yüksek okullaşma oranı %75,57 ile Balıkesir'de görülürken bunu %74,45 ile Sakarya izlemiştir. Toplamda en düşük okullaşma oranı ise %29,02 ile Ağrı'da gerçekleşmiş, bunu %29,63 ile Muş izlemiştir. Cinsiyet açısından bakıldığında erkeklerde en yüksek okullaşma oranı Sakarya'da, kadınlarda ise Balıkesir'de gerçekleşmiştir. Erkeklerde en düşük okullaşma oranının görüldüğü il Ağrı (%34,43) iken kadınlarda ilk sırayı %22,96 ile Muş almıştır. Buna göre genel olarak sosyoekonomik düzeyi düşük olan bölgelerde ortaöğretimde okullaşma oranının daha düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Ortaöğretimdeki öğrenci terk oranları okul terki konusunda önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Tablo 4'te ortaöğretimde öğrenci terk oranları verilmiştir.

TABLO-4: Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullarda Okulu Terk Durumu

Yıllar	Öğrenci Sayısı ve Oranları	9. sınıf	10. sınıf	11. sınıf	12. sınıf	Genel Toplam
2008-2009	Öğrenci Sayısı	561.653	409.487	407.272	168.506	1.739.261
	Okulu Terk Eden Öğrenci Sayısı	97.152	15.858	8.815	3.657	125.483
	Okulu Terk Eden Öğrenci Oranı	%17,30	%3,87	%2,38	%1,23	%8,66
2009-2010	Öğrenci Sayısı	628.664	413.138	390.488	382.326	1.817.376
	Okulu Terk Eden Öğrenci Sayısı	139.919	22.016	12.398	4367	178.701
	Okulu Terk Eden Öğrenci Oranı	%22,26	%5,33	%3,49	%1,37	%11,80
2010-2011	Öğrenci Sayısı	727.624	416.428	391.948	389.319	1.926.081
	Okulu Terk Eden Öğrenci Sayısı	204.384	30.401	15.985	5.054	255.827
	Okulu Terk Eden Öğrenci Oranı	%28,21	%7,30	%4,49	%1,56	%15,94

Kaynak: MEB

Tabloda görüldüğü gibi okul terki en çok 9. sınıfta yaşanmaktadır. Buna göre 2008-2009 eğitim ve öğretim yılında 9. sınıfta okul terki %17,30 olmuş, bu oran 2009-2010 eğitim ve öğretim yılında %22,26'ya, 2010-2011 eğitim ve öğretim yılında ise %28,21'e yükselmiştir. Ortaöğretimde ilk yılında okul terkinin yüksek olmasının ve giderek de artış göstermesinin nedenleri arasında akademik başarısızlığın yanı sıra öğrencilerin ilköğretim sonrası ortaöğretime uyum sorunu yaşamaları şeklinde yorumlanabilir.

Veriler okul türüne göre incelendiğinde 2008-2009 eğitim ve öğretim yılında en çok okul terki meslek liselerinde görülmüş, bunu imam hatip liseleri ve genel liseler izlemiştir. Sınıf düzeyinde ise okul terki en çok 9. sınıfta görülmüştür.⁵⁷ Bu durumda mesleki teknik ortaöğretim kurumlarında okul terkinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Genel Ortaöğretimde⁵⁸ Okulu Terk Eden Çocukların Profili

Bu çalışma kapsamında, Türkiye genelinde genel ortaöğretime terk eden çocuklar evrenini temsil eden bir örneklem (N=2574) alınarak okul terkinin nedenleri ve okulu terk eden gençlerin sosyal ve psikolojik özellikleri saptanmıştır. Türkiye genelinde 12 istatistik bölgesinden 15 ildeki genel ortaöğretim okullarından son 2 yıl içerisinde ayrılan (okulu terk eden) bu çocuklara Okul Terkinin Nedenleri Anketi ile Eğitim ve Yaşam Deneyimleri Ölçeği uygulanmıştır. Bu nicel araştırmaya paralel olarak yürütülen nitel araştırma ile de çocukların yanı sıra akranlar, öğretmenler, yöneticiler ve ana babalarla da yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak nitel veriler toplanmıştır. Nicel ve nitel araştırmalarla elde edilen veriler, paydaşların katılımıyla gerçekleştirilen çalıştaylarda tartışılmış, bütün bunların sonucunda da okul terkinin önlemeye yönelik politika önerileri geliştirilmiştir. Aşağıda, bu çalışmalar sonunda elde edilen verilere dayalı olarak okulu terk eden çocukların profili tanımlanmıştır.

Araştırma kapsamında görüşme yapılan ortaöğretime terk eden gençlerin yarısından fazlası 18 yaşındadır (%51,5). 17 (%29,8) ve 16 (%12,1) yaşındaki çocuklarla da yoğun olarak görüşülmüştür. Örneklem giren çocukların ortalama yaşı 17,31 iken medyan (orta değer) değeri ise 18'dir.

57 Şimşek, H. (2011). Lise öğrencilerinde okulu bırakma eğilimi ve nedenleri. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1, (2), 27-47.

58 Bu araştırma, Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne bağlı okullar ile sınırlıdır. Bu nedenle araştırma kapsamında "ortaöğretim" ifadesi ile bu okullar kastedilmektedir.

Araştırma kapsamında görüşülen ortaöğretimi terk etmiş gençlerin %65,9'u erkeklerden, %34,1'i ise kızlardan oluşmaktadır. Bu bağlamda ortaöğretimi terk eden katılımcıların üçte ikisinin erkeklerden, üçte birinin ise kızlardan oluştuğu ve ortaöğretimi terk etme oranının erkeklerde daha yaygın olduğu söylenebilir.

Çocuklara okulu kaçınıcı sınıftayken terk ettikleri sorulmuştur. Bu soruya cevap veren çocuklardan elde edilen veriler incelendiğinde çocukların %63,8'inin 9. sınıfta, %19'unun 10. sınıfta, %10,3'ünün 11. sınıfta, %2,8'inin 12. sınıfta okulu terk ettiği saptanmıştır. Ortaöğretimi terk eden çocukların lise türlerine göre dağılımı incelendiğinde ise %80,7'sinin en son eğitim gördüğü lise türünün genel lise, %17,2'sinin ise Anadolu lisesi olduğu belirlenmiştir. Bu durumda "genel lisede 9. sınıf öğrencisi olan 17 yaşındaki bir erkek öğrenci", okulu terk eden tipik bir öğrenci profili olarak tarif edilebilir. Söz konusu çocukların diğer özellikleri de aşağıda betimlenmiştir:

Ortaöğretimi Terk Eden Çocukların Aile Durumu

Bu bölümde ortaöğretimi terk eden çocukların aile özelliklerine ait bilgilere yer verilmiştir.

Ortaöğretimi terk eden çocukların büyük bir bölümünün (%88,9) anne ve babaları ile birlikte aynı evde yaşadıkları, %4,9'unun babalarının vefat ettiği, %4,5'inin anne ve babalarının ayrı oldukları, %1,2'sinin annelerinin vefat ettiği, %0,5'inin ise hem annelerinin hem de babalarının vefat ettiği belirlenmiştir. Bu verilere dayalı olarak ortaöğretimi terk eden çocukların büyük bir kesiminin parçalanmamış ya da ebeveynleri hayatta olan ailelere sahip oldukları söylenebilir.

Araştırmada ailesinden ayrı yaşayan gençlerin (N=191) kimlerle beraber yaşadıkları da belirlenmiştir. Buna göre ailesinden ayrı yaşayan gençlerin %16,2'sinin (31 kişi) Kur'an kursu vb. kurumlarda, %15,2'sinin (29 kişi) yurtlarda, %12'sinin (23 kişi) arkadaşlarıyla birlikte, %11,5'inin (22 kişi) akrabalarıyla birlikte %7,3'ünün (14 kişi) ise pansiyonda ikamet ettikleri belirlenmiştir. Bu gençlerin %5,8'i (11 kişi) ise evli olduklarını, kendi kiraladıkları evlerde yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca ailesinden ayrı yaşayan ancak kiminle yaşadığını belirtmeyen gençlerin oranının %31,9 (61 kişi) olduğu saptanmıştır.

Gençlerin %61,9'u ikamet ettikleri yerde kendilerine ait bir odaları olduğunu buna karşın %38,1'i kendilerine ait bir odaları bulunmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca gençlerin %65'i kaldığı yerde bir bilgisayar bulunduğunu belirtirken, %35'i ise kaldıkları yerde bilgisayar bulunmadığını bildirmişlerdir. Bu veriler bütün olarak değerlendirildiğinde ortaöğretimi terk eden gençlerin büyük kısmının ailesi yanında yaşadığı, yaşadığı yerde kendisine ait bir oda bulunduğu ve bir bilgisayara erişme imkânına sahip olduğu söylenebilir.

Anne ve Babaların Eğitim Durumu

Ortaöğretimi terk eden gençlerin anne ve babalarının eğitim durumuna ilişkin bulgular incelendiğinde annelerinin %90,2'sinin ilköğretim mezunu veya daha düşük bir eğitim düzeyine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Benzer biçimde babaları ilköğretim mezunu veya daha düşük eğitimi olan gençlerin oranı %80,2'dir. Bu gençlerin, beklendiği gibi annelerinin eğitim düzeyinin babalarının eğitim düzeyinden görece daha düşük olduğu gözlenmektedir. Bu bulgular, okulu terk eden çocukların anne ve babalarının eğitim düzeylerinin, Türkiye geneli 18 yaş ve üzeri bireylerin anne ve babalarının eğitim düzeyinden daha düşük olduğunu göstermektedir.

Anne ve Babaların Mesleği

Ortaöğretimi terk eden gençlerin babalarının mesleklerine ilişkin bulgular incelendiğinde, babaların %18,7'sinin özel sektörde işçi olarak çalıştıkları, %17,6'sının küçük ve orta ölçekli ticaretle uğraştıkları, %16,6'sının serbest işlerde çalıştıkları, %11,1'inin ise emekli olup bir iş yapmadıkları görülmektedir.

Ortaöğretimi terk eden gençlerin annelerinin meslekleri incelendiğinde annelerin %87,2'sinin ev hanımı olduğu, %3'ünün ise özel sektörde işçi olarak çalıştıkları anlaşılmaktadır. Baba ve annelerin

sahip oldukları meslekler incelendiğinde ortaöğretimi terk eden gençlerin önemli bir kısmının babalarının özel sektörde işçi, küçük ve orta ölçekli ticaret erbabı ve emekli oldukları, annelerinin ise ev hanımı olduğu dikkat çekmektedir. Bu bulgular okulu terk eden gençlerin babalarının görece düşük gelir getiren işlerde çalıştıklarını, annelerin çok büyük bir bölümünün ise çalışmadığını ortaya koymaktadır.

Ailelerinin Ortalama Geliri

Ortaöğretimi terk eden çocukların ve gençlerin ailelerinin gelir durumuna ilişkin verilere göre gençlerin %37,2'sinin ailelerinin toplam geliri 1000 TL ve altı, %37,6'sının 1001-2000 TL arasında ve katılımcıların ortalaması ise 1659 TL'dir. Türkiye'de ortalama aile büyüklüğünün dört kişiden oluştuğu, ayrıca dört kişilik bir ailenin açlık sınırının 1000 TL, yoksulluk sınırının ise 3500 TL civarlarında olduğu göz önüne alındığında 1659 TL ile ailelerin açlık sınırının biraz üstünde gelir düzeyine sahip oldukları gözlenmektedir.

Ailedeki Kardeş Sayısı

Okul terki araştırmalarında kalabalık ailelerin risk grubu içinde yer aldıklarına yönelik bulgular vardır. Bu nedenle bu araştırmada okulu terk eden çocukların kardeş sayıları belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen verilere göre ortaöğretimi terk eden çocukların ve gençlerin %30,5'inin iki kardeşi, %18,6'sının üç kardeşi, %11,2'sinin ise dört kardeşinin olduğu geriye kalan yaklaşık %40'ının ise 4'ten daha fazla kardeşe sahip oldukları görülmüştür. Buna göre okulu terk eden gençlerin yarısına yakın bir kısmının 4 ve daha fazla kardeşe sahip ailelere mensup oldukları göz önünde bulundurulduğunda genel olarak kalabalık ailelerin çocukları oldukları söylenebilir.

Ortaöğretimi Terk Eden Çocukları Olumsuz Etkileyebilecek Durumlar/Alışkanlıklar

Çocukların yaşamlarını olumsuz etkileyebileceği düşünülen durumlara ilişkin bulgularda, görüşülen gençlerin içerisinde sigara kullananların oranının %45,1, alkol ve benzeri madde kullananların oranının %12,9 olduğu belirlenmiştir. Buna göre sigara kullanım oranının yüksekliği ve madde bağımlılığının da azımsanmayacak oranda olduğu dikkati çekmektedir.

Okulu terk eden çocuklardan maddi durumlarının iyi olmadığını düşünenlerin oranının %17,6, ruh sağlığının iyi olmadığını düşünenlerin oranının %8,4, arkadaş edinmekte güçlük çektiğini belirtenlerin oranının %8,3, babası işsiz olanların oranının %6,8, ailesinde sürekli bakım gerektiren hasta veya bakıma muhtaç biri olanların oranının %3,5, ciddi sağlık sorunu olanların oranının %3,1 olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu çocukların evinde aile içi şiddet olanların oranı %2,5, incitici (fiziksel, duygusal ve diğer) davranışlara maruz kalanların oranı %2, arkadaşları tarafından fiziksel şiddet görenlerin oranının %1,2 olduğu anlaşılmaktadır. Buna dayalı olarak ortaöğretimi terk eden gençlerde sigara kullanımı, maddi durumun yetersiz olması ve alkol vb. maddeler kullanımı en önemli üç sorun alanı olarak dikkat çekmektedir.

Bulgular ayrıca, belirtilen durumlardan herhangi birine girmeyen gençlerin oranının ise sadece %12,1 olduğunu ortaya koymaktadır. Yüz yüze görüşülen gençlerden 80'i burada belirtilmeyen başka konulardan olumsuz etkilendiğini belirtmişlerdir. Bu gençlerden bir bölümü utangaç olduklarını, arkadaşlarıyla sürekli tartıştıklarını, ailelerinin katı kurallarının olduğunu, maddi sıkıntı yaşadıklarını, bazen aşırı tepki verdiklerini, okula karşı ön yargılı olduklarını ve babalarının olmayışından olumsuz etkilendiklerini belirtmişlerdir.

Okulu Terk Eden Gençlerin Eğitim Deneyimleri

Bulgular incelendiğinde gençlerin %93'ü eğitimin, yaşamın tüm alanlarında önemli olduğunu, %89,3'ü iş bulmak için önemli olduğunu, %87,6'sı toplumda iyi bir yer edinmek için önemli olduğunu, %86,1'i eğitimin iyi bir vatandaş olmak ve ülkenin gelişmesine katkıda bulunmak için önemli olduğunu, %84,9'u eğitimin insanların bakış açısını genişletmek için önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bu bulgulara göre katılımcıların önemli bir kısmının eğitime karşı olumlu bir bakış açısına sahip oldukları söylenebilir.

Eğitimlerine devam ettikleri son dönemde sınıflarını geçip geçmediklerine yönelik elde edilen bulgulara göre gençlerin %33,1'i son dönemde sınıflarını geçtiklerini, %64,1'i sınıflarını geçemediklerini ifade etmişler, %2,7'si ise herhangi bir görüş bildirmemişlerdir. Buna bağlı olarak ortaöğretimi terk etmede sınıf tekrarı yapmanın önemli bir risk etkeni olduğu söylenebilir.

Ayrıca gençlerin %37,3'ünün iki yıl önce, %36,1'inin bir yıl önce ve %19,9'unun ise okulu üç yıl önce bıraktıkları görülmüştür. Bu verilere göre gençlerin okuldan ayrıldığı günden bugüne kadar geçen ortalama sürenin yaklaşık 2 yıl olduğu söylenebilir. Gençlerin okuldan ayrıldıklarında kaçınıcı sınıfta oldukları da araştırma kapsamında ele alınmıştır. En yüksek ayrılma oranının %64,8 ile 9. sınıfta olduğu, %17,3'ünün 10. sınıfta, %9,5'inin 11. sınıfta, %1,7'sinin de 12. sınıfta okuldan ayrıldıkları görülmüştür. Tüm bulgulara dayalı olarak 9. sınıfta okul terki riskinin çok yüksek olduğu ve bu grubun önemli bir kısmının sınıf tekrarı sonrasında okulu terk ettikleri söylenebilir.

Okulu terk eden gençlerin eğitimlerine ileride devam etme isteği konusundaki görüşleri alınmıştır. Buna göre okulu terk eden gençlerin %53'ünün açık liseye giderek, %18,1'inin yeniden okula dönerek, %15,3'ünün dışarıdan sınavlara girerek lise eğitimini tamamlamak istedikleri görülmüştür. Bulgular ayrıca, eğitime devam etmek istemeyen gençlerin oranının ise %12,7 olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgulara dayalı olarak gençlerin yaklaşık %87'sinin bir şekilde eğitimlerini devam ettirmek istedikleri söylenebilir.

Ortaöğretimi Terk Eden Çocukların Okuldan Ayrılma Nedenleri

Gençlerin ortaöğretimi terk etme nedenleri araştırıldığında derslerde başarısız olmanın (%37,1) en büyük etken olduğu gözlenmektedir. Diğer önemli etkenler arasında ise gençlerin okulu sevmemesi (%27,8), ekonomik yetersizlikten dolayı çalışmak zorunda olmaları (%20,0), bir işte çalışmak istemeleri (%16,6), ailelerinin okul masraflarını karşılamada güçlük yaşaması vb. etmenler sıralanmaktadır. Bu bulgulara dayalı olarak ortaöğretimi terk etmede, derslerde başarısız olma ve okulu sevmeme okula ilişkin; ekonomik yetersizlikten dolayı çalışmak zorunda olma ise aileye ilişkin bir risk faktörü olarak değerlendirilebilir.

Elde edilen verilere göre genel liseyi terk eden gençlerin %27,1'i ve Anadolu lisesini terk eden gençlerin ise %32,1'i okulu sevmediklerini bildirmişlerdir. Buna dayalı olarak yapılan analizlerde okulu sevmeme ve lise türü arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Özetle Anadolu lisesini terk eden gençlerde okulu sevmemenin daha yaygın olduğu söylenebilir. Araştırma bulguları dikkate alındığında Anadolu liselerinde akademik başarısızlık daha az rastlanan bir sorun olduğu için Anadolu liselerinde okul terk nedenleri arasında "okulu sevmeme" baskın çıkmış olabilir.

Gençlerin okulu terk etmesinde etkili olan diğer nedenler incelendiğinde devamsızlık, üst üste sınıfta kalma, okulla ilgili nedenler, özel nedenler, ailevi nedenler, ekonomik nedenler ve arkadaş çevresi gibi nedenlerin sıralandığı görülmüştür.

Ortaöğretimi terk eden gençlere en son öğrenim gördükleri okul hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Elde edilen verilere göre gençlerin %73,1'i öğrenciler arasında iyi ilişkiler olduğunu, %68'i öğretmenlerin çalışkan öğrencileri takdir ettiğini, %64,1'i okulda tecrübeli öğretmenlerin olduğunu, %60,3'ü öğrencilerle öğretmenler arasında iyi ilişkiler olduğunu, %51,4'ü okul kurallarının herkese adil bir biçimde uygulandığını, %38,2'si okulunun çok katı kuralları olduğunu, %35,7'si diğer öğrencilerin uygunsuz davranışları yüzünden derste anlatılanları öğrenmekte zorlandığını ifade etmiştir. Burada dikkati çeken bulgulardan biri, öğrencilerin yaklaşık yarısının okulda kuralların adil bir biçimde uygulanmadığını ifade etmeleridir. Bununla beraber araştırmaya katılan gençlerin yaklaşık üçte birinden fazlası okulda çok katı kurallar olduğunu, diğer öğrencilerin uygunsuz davranışları yüzünden derste anlatılanları öğrenmekte zorlandıklarını, okul çevresinde kendilerine güvende hissetmediklerini belirtmişlerdir. Buna dayalı olarak okulu terk eden gençlerin önemli bir kesiminin en son öğrenim gördükleri okulda okul güvenliği ve okul kurallarına dair olumsuz görüşler bildirdikleri söylenebilir.

Ortaöğretimi terk eden gençlerin en son öğrenim gördüğü okuldaki deneyimleri incelendiğinde; gençlerin %81'i okulun genel olarak temiz olduğunu, %69,4'ü okulda yeterli düzeyde donanım oldu-

ğunu, %60,6'sı okulda daha fazla rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine ihtiyaç olduğunu, %59'u okuldaki sınıfların çok kalabalık olduğunu, %52,5'i okulda birçok kişinin zararlı madde kullandığını, %41,4'ü okuldaki sosyal faaliyetlerin yeterli olmadığını belirtmiştir. Bu bulguya dayalı olarak her ne kadar okulların fiziki olanakları yeterli olsa da gençlerin büyük kısmı son öğrenim gördükleri okulun psikososyal ikliminin olumsuz olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir.

Gençlerin en son öğrenim gördükleri okulun güvenlik durumuna ilişkin görüşleri Tablo 6'da özetlenmiştir.

TABLO-5: Gençlerin En Son Öğrenim Gördüğü Okul ve Çevresinin Güvenliği Hakkındaki Deneyimlerinin Dağılımı

En son eğitim gördüğünüz okulun ve okul çevresinin güvenliği ile ilgili aşağıda verilen ifadelere ne ölçüde katılmaktasınız?	Frekans / Yüzde	Cevap Yok	Tamamen Katılmıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	Toplam
1.Okulda ve okul çevresinde kendimi güvende hissedirdim.	Frekans	51	625	1.126	587	185	2.574
	Yüzde	2,0	24,3	43,7	22,8	7,2	100,0
2.Okulumda şiddet içeren olaylar yaşanırdı.	Frekans	68	391	912	903	300	2.574
	Yüzde	2,6	15,2	35,4	35,1	11,7	100,0
3.Okulda zorbalığa uğradım.(Diğer öğrenciler ve/veya öğretmenler beni aşağıladılar, benimle alay ettiler, bana vurdular, tehdit ettiler veya aralarına almadılar.)	Frekans	91	127	330	1.205	821	2.574
	Yüzde	3,5	4,9	12,8	46,8	31,9	100,0
4.Okulda veya çevresinde fiziksel saldırıya maruz kaldım.	Frekans	100	100	281	1.201	892	2.574
	Yüzde	3,9	3,9	10,9	46,7	34,7	100,0
5.Bazı öğrenciler okula silah, bıçak gibi tehlikeli araçlar getirirdi.	Frekans	89	271	573	1.017	624	2.574
	Yüzde	3,5	10,5	22,3	39,5	24,2	100,0
6.Bazen öğrenciler okula zarar verirdi.	Frekans	80	360	883	782	469	2.574
	Yüzde	3,1	14,0	34,3	30,4	18,2	100,0
7.Okulda cinsel olarak istismara uğradım.	Frekans	93	84	162	818	1.417	2.574
	Yüzde	3,6	3,3	6,3	31,8	55,1	100,0

Ortaöğretimi terk eden gençlerin en son öğrenim gördüğü okul ve çevresinin güvenliği hakkındaki deneyimleri incelendiğinde; gençlerin %68'i okulda ve okul çevresinde kendilerini güvende hissettiklerini, %50,6'sı okulda şiddet içeren olayların yaşandığını, %48,3'ü bazen öğrencilerin okula zarar verdiğini, %32,8'i bazı öğrencilerin okula silah, bıçak gibi tehlikeli araçlar getirdiğini, %17,7'si okulda zorbalığa uğradığını, %14,8'i okulda veya çevresinde fiziksel saldırıya maruz kaldığını, %9'u ise okulda cinsel olarak istismara uğradığını belirtmişlerdir. Bununla beraber gençlerin en son öğrenim gördükleri okulun şiddet durumuna ilişkin görüşleri incelendiğinde ise gençlerin %40,4'ü yaşanan şiddetin öğrenciler tarafından gerçekleştirildiğini, %21,7'si şiddetin okuldaki güvenlik önlemlerinin yetersizliğinden kaynaklandığını, %7,1'i şiddetin okuldaki cinsiyet ayrımcılığından kaynaklandığını, %5,6'sı şiddetin okul görevlileri tarafından gerçekleştirildiğini belirttikleri görülmüştür. Bu verilere göre okullarda şiddet ortamının varlığı ve şiddetin de çoğunlukla öğrenciler arasında olmasının okul terki için önemli bir risk olduğu söylenebilir.

Öğrencilerden okulu terk eden bir öğrenci düşünceleri ve onun özelliklerini belirlemeleri istenmiştir. Onlara göre bu öğrenci herkesle anlaşabilen ancak biraz sorunları olan bir kişidir. Bu kişi öğretmenlerine ilişkin olumsuz bir algıya sahiptir ve öğretmenlerini "çoban" gibi görmektedir. Yaşamdaki amacı "başarılı olmak" olmasına rağmen bunu okul dışında çalışarak da elde edebileceğini düşünmektedir.

Okulu arkadaşları ile buluşma yeri olarak görmektedir. Ailesi kendisi ile ilgilenmemektedir ve ailesiyle iletişim sorunları yaşamaktadır. Ailesi kalabalıktır ve ailenin maddi durumu iyi değildir. Arkadaşları ile arası ise hayatına yön verecek kadar iyi durumdadır. Öğrencinin geleceğine yönelik kaygıları bulunmaktadır.

Gençlerin Eğitimleri Süresince Karşılaştıkları Zorluklar

Okulu terk eden gençlerin eğitim ve öğretim sürecinde karşılaştıkları güçlükler incelendiğinde dikkati çeken temel bulgu, gençlerin yarısından fazlasının (%53,5'i) yeterince çalışmadıkları için derslerde zorlandıklarıdır. Bulgular ayrıca öğrencilerin %24,6'sının okuldaki olanakların özel ihtiyaçlarını karşılamak için yetersiz olduğunu, %12,5'i öğretmenler tarafından verilen ilave kurslara katılmadıklarını, %12,3'ü diğer öğrenciler ile iletişime geçmekte zorlandıklarını, %11,7'si okulun eve uzak olmasından dolayı gidiş gelişlerde oldukça zorlandıklarını, %9,8'i ailelerinin okula gitmelerine destek olmadığını, %4,7'si incitici (fiziksel, duygusal ve diğer) davranışlara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Buna göre okul terkinde derslerdeki başarısızlık önemli bir risk faktörüdür. Ayrıca okulların, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına dönük olma açısından olumsuz özellikler taşımaları halinde de okul terki riskinin arttığı söylenebilir.

Gençlerin Olumsuz Davranışları

Ortaöğretimi terk eden gençlerin, eğitim motivasyonunu etkileyebilecek bazı olumsuz davranış biçimlerine sahip olma düzeylerine ilişkin bulgular da araştırma kapsamında elde edilmiştir. Buna göre gençlerin %44,3'ünün okula devam ettikleri süre içerisinde sınavlarda kopya çektiği, %42,5'inin okula sık sık geç geldiği, %35,7'sinin tüm gün okuldan kaçtığı, %35,5'inin başkasının ödevlerini kopyaladığı, %24,2'sinin kavga ettiği belirlenmiştir.

Daha az sıklıkta gerçekleştirilen davranışlar ve durumlar arasında ise şunlar sıralanmaktadır: Okulun eşyalarına zarar vermek (%9,4), okuldan uzaklaştırılmayı gerektiren davranışlarda bulunmak (%6,9), alkollü içki içmek (%6,8), okulun, öğretmenlerin veya diğer öğrencilerin eşyalarını izinsiz almak (%6,1), disiplin sorunları nedeniyle başka bir okula nakledilmek (%4,8), okula bıçak vb. alet getirmek (%4,6), öğretmenlere karşı saldırgan davranışlarda bulunmak (%4,5), polis veya jandarma tarafından gözaltına alınmak (%4,3) şeklinde gözlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre okulu terk eden gençler arasında derslerde başarısız olmaktan kaynaklanan kopya çekme, okula geç gelme, okuldan kaçma, şiddet eğilimi gibi kural dışı davranışların sıklıkla gözlenen davranışlar olduğu söylenebilir.

Gençlerin Eğitim Süresince En Çok Zorlandıkları Dersler ve Destek Alma Durumları

Araştırmadan elde edilen verilere göre ortaöğretimi terk eden gençlerin çok büyük bir bölümünün (%78,4) matematik dersinde zorlandığı gözlenmiştir. Matematikten sonra sırasıyla fizik (%56,8), İngilizce (%52,4), kimya (%51,7) ve biyoloji (%39,5) en fazla zorlanılan dersler arasında yer alırken; tarih (%20,4), coğrafya (%20,4) ve Türkçe (%19,5) derslerinden zorlandığını belirten öğrencilerin oranı görece daha düşük bulunmuştur.

Gençlerin öğrenimlerini devam ettirdikleri süre içerisinde öğrenimlerine ek olarak herhangi bir dershaneye gidip gitmedikleri ya da özel ders alıp almadıkları da incelenmiştir. Okulu terk eden gençlerin sadece %12,2'sinin öğrencilik yıllarında herhangi bir dershaneye gittikleri veya özel ders aldıkları buna karşın çok büyük bir bölümünün (%86,6), ekstra bir eğitim alma girişiminde bulunmadıkları görülmektedir. Ana baba mesleğinin niteliği ve ailenin aylık ortalama gelirinin düşük olması gençlerin büyük bir kısmının herhangi bir dershaneye devam etmelerinin ya da özel ders almalarının önünde bir engel olarak değerlendirilebilir.

Gençlerin Bölüm Seçimini Etkileyen Faktörler

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen öğrenim görülen alan ya da bölüm seçiminde etkili olan kişiler belirlenmiştir. Buna göre gençlerin %56,6'sının lisedeki bölümü kendilerinin tercih ettiği, %16,1'inin puanı ancak bu bölüme yettiği için mecburen o bölümü seçtiği, %11,4'ünün ailelerinin isteği doğrultusunda seçim yaptıkları, %3,6'sının öğretmenin önerisi üzerine bölüm seçtiği, %2,4'ünün ise arkadaşların önermesi üzerine eğitim gördükleri bölümü tercih ettikleri görülmüştür. Buna göre or-

taöğretimde bölüm seçme açısından öğrencilerin yarıya yakın kısmının seçiminde kendilerinin dışında başka faktörlerin etkili olduğu söylenebilir.

Gençlerin Okula Devam Ettikleri Dönem İçindeki Başarı Düzeylerine İlişkin Algıları ve Katıldıkları Etkinlikler

Okuldan ayrılan gençler eğitimlerini sürdürdükleri zamanki başarı düzeylerini de değerlendirmişlerdir. Buna göre gençlerin %52,9'u eğitimlerini sürdürdükleri zamanki başarı düzeylerini “*Ortalama bir öğrenciydim.*” diye belirtirken %36,5'i kendilerini “*Sınıf ortalamasının altında*”, %9'u ise “*Sınıf ortalamasının üstünde*” gördüklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrencilik zamanında okul içinde yapılan etkinliklere katılma durumu incelendiğinde ise gençlerin %49,7'sinin okul yıllarında futbol, basketbol, voleybol gibi takım sporları ile ilgili etkinliklere katıldıkları, %31,1'inin sosyal kulüplere, %15,3'ünün okul tiyatrosu ve okul gazetesi etkinliklerine, %11,9'unun okul korosuna, %7'sinin ise öğrenci meclisi gibi oluşumlara katılım gösterdiği görülmüştür. Bulgulara göre okulu terk eden öğrencilerin öğrenimlerine devam ettikleri dönemde genellikle ortalama başarı düzeyine sahip oldukları ve özellikle okuldaki sportif etkinliklere katıldıkları söylenebilir.

Gençlerin Okula Devam Ettikleri Dönem İçindeki Devamsızlık Durumları

Gençlerin okuldaki son eğitim ve öğretim dönemindeki devamsızlık günleri incelendiğinde, %31,6'sının 11-20 gün, %27,4'ünün 1-5 gün, %27,1'inin 6-10 gün, %11,1'inin ise 21 gün ve daha fazla devamsızlık yaptıkları görülmüştür. Bununla beraber gençlerin devamsızlık yaptıkları zamanlarda okul yöneticilerinin aldıkları önlemlere ilişkin görüşler ise şöyledir: Gençlerin %35,3'ü okulda devamsızlık yaptığı zamanlarda okul yöneticilerinin önlem olarak hiçbir şey yapmadıklarını, %45,6'sı öğrencilerin ailelerine haber verildiğini, %12,4'ü evlerine devamsızlık yaptıklarını bildiren mektup gönderildiğini belirtmişlerdir. Gençlerin görece küçük bir bölümü ise öğrencilerin devamsızlık yaptıklarında rehberlik ve psikolojik danışma servisine yönlendirildiğini (%2,5) ve ilgili öğretmenlerin ev ziyareti gerçekleştirdiklerini (%1,3) belirtmişlerdir. Araştırmadan elde edilen bu bulgu değerlendirildiğinde gençlerin üçte birinin 11-20 gün devamsızlık yaptıkları ve okul yöneticilerinin öğrencilerin devamsızlık durumlarını en aza indirmek için sistematik bir önleme stratejisi izlemedikleri söylenebilir.

Gençlerin Okul Terki Kararları ve Bu Konuda Çevrelerinin Verdiği Tepkiler

Okulu terk eden gençlerin %57,1 gibi büyük bir bölümü okulu terk etme kararı aldıklarında kendilerini engellemeye çalışan kimsenin olmadığını, %40,8'i kendilerini engelleyen birinin olduğunu bildirmiş ve 2,1'i ise bu soruya yanıt vermemiştir. Eğitime devam etmeme (okulu terk etme) kararı alan gençlere kimlerin engel olmaya çalıştığı incelendiğinde; %81,9'una ana babasının, %24,6'sına arkadaşlarının, %23,8'ine öğretmenlerinin, %21,5'ine kardeşlerinin, %17,2'sine bir akrabalarının, %8,9'una okul müdürünün, %8,8'ine başka bir yetişkinin, %8,5'ine rehber öğretmenin, %2,8'ine ise din görevlisinin engel olmaya çalıştığı belirlenmiştir. Buna göre okul terki riski taşıyan gençlerin yaklaşık yarısının bu kararını olumlu yönde değiştirecek etkili bir destek almadıkları söylenebilir.

Okulu bırakmaya karar veren gençlere yapılan önerilerde ise gençlerin %44,3'ünü okula geri dönmesi için ikna etmek isteyenlerin olduğu, %24,8'ine başka bir okula gitmesini önerenlerin olduğu, %20,8'ine kişisel sorunlarını çözmek için yardım teklifinde bulunulduğu, %16,2'sine başarısız olduğu derslerden özel ders almasının önerildiği, %10,5'ine okulu bırakmakla iyi yaptığını söyleyenlerin olduğu ve %10'una da okulun disiplin kurallarına uyması durumunda geri dönebileceğini söyleyenlerin olduğu tespit edilmiştir.

Okulu bırakma kararı alan gençlerin ailelerinin bu süreçte verdikleri tepkiler konusunda gençlerin görüşleri alınmıştır. Bu gençlerin yaklaşık üçte biri okulu terk ettiklerinde ailelerinin bu duruma üzüldüklerini, yine üçte birinin ailelerinin çok kızdığını ifade ettikleri belirlenmiştir. Bu gençlerin ailelerinin bir bölümünün gençlere açık liseye devam etmelerini önerdiği, bir bölümünün derslerinde zaten başarısız olan bu gençlerin okuldan ayrılmasını normal karşıladığı, bir bölümünün ise hafızlık eğitimi alması için onları yönlendirdiği anlaşılmaktadır.

Gençlerin Okul Terki Sonrası Zamanlarını Geçirme Şekli

Zorunlu eğitim süreci içindeyken okul terki yaşayan gençlerin nelerle uğraştıkları da önemli bir konudur. Bu konuda gençlerden alınan yanıtlara göre, %29,6'sının okuldan ayrıldıktan sonra hiçbir şey yapmadığı, %28,8'inin bir işte tam zamanlı olarak çalıştığı, %7,5'inin bir işte yarı zamanlı olarak çalıştığı anlaşılmaktadır. Bulgular ayrıca, bu gençlerden %22'sinin zamanlarını iş arayarak geçirdiklerini, %10,8'inin ise arkadaşlarıyla gezip dolaştıklarını göstermektedir. Bu bulgular, okulu terk eden gençlerin önemli bir bölümünün bir işte çalışmadıkları ve üretime katkı yapmadıkları yönünde yorumlanabilir. Buna karşın yaklaşık üçte birinin çalışıyor olması da dar gelirli ailelerden gelmiş olmaları ve ailelerinin gelirine bir katkı yapmak amacıyla çalıştıkları ve bu nedenle okul terki yaşadıkları biçiminde de yorumlanabilir.

Okula Tekrar Dönme İstekleri

Okul terki yaşayan gençlerin tekrar eğitim ve öğretim sürecine dönmeleri istenilen bir durumdur. Gençlere hangi durumlarda tekrar okula dönebilecekleri sorulmuş ve gençlerde yeniden okula dönme arzusu uyandıran durumlar incelenmiştir. Buna göre gençlerin %48,3'ünün (1244 kişi) mezun olduğunda daha kolay iş bulabileceğine inanması öncelikli konu olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca %32,5'inin (837 kişi) okulda yeni şeyler öğrenebileceğine inandığı, %19,6'sının (504 kişi) arkadaşlarıyla tekrar görüşebilecek olmasını olumlu bulduğu, %10,9'unun (281 kişi) okulda çeşitli sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere katılabilme şansı bulacak olmasını, %3,9'unun ise evde kardeşine veya hasta/yaşlı kişilere bakmaktan kurtulacak olmasını önemli gördüğü anlaşılmaktadır.

Gençlerin ortaöğretime dönmek istemelerinde kendilerine en çok yardımcı olabileceklerini düşündükleri kişilere ilişkin bulgulara göre ise gençlerin %52,7'si tekrar okula dönmek istemeleri durumunda anne ve babalarının, %12,9'u ise öğretmenlerinin kendilerine yardımcı olabileceğine inanmaktadırlar. Okula geri dönmek istemesi durumunda kendilerine yardım edebilecek hiç kimsenin olmadığını belirten öğrencilerin oranının %13,7 olması ise düşündürücü bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bulgulara dayalı olarak ortaöğretime terk eden gençlerin yarısından fazlası okula geri dönme konusunda aileden bir destek beklemektedir. Bunun yanı sıra öğretmenlerden beklenen desteğin düşük olması öğretmen ve öğrenci etkileşimindeki olumsuzluklara bağlanabilir.

Gençlerin Temel Becerilere Sahip Olma Düzeyleri

Okul terki yapan gençlerin okuma yazma, günlük hayatta matematiği kullanma ve teknolojik aletleri kullanma becerilerine ilişkin elde edilen verilere göre %75,5'i okuma yazma durumlarını iyi, %21,5'i ise orta düzeyde olarak değerlendirmişlerdir. Bulgulara göre, gençlerin %36,8'i matematiği iyi düzeyde, %47,5'i normal düzeyde, %11,8'i ise zayıf düzeyde kullanabildiklerini belirtmişlerdir.

Gençlerin %52,7'si teknolojik aletleri iyi kullandığını, %38'i normal düzeyde kullanabildiğini, %5,8'i ise bu konuda kötü olduğunu belirtmiştir. Gençlerin ayrıca %5,5'i çalıştığı alanla ilgili alet veya makineleri iyi kullandığını, %42,9'u normal düzeyde kullanabildiğini, %41,4'ü ise bu konuda kötü olduğunu belirtmiştir.

Okul Terki Sonrası Bir Eğitime/Kursa Katılma Durumları

Gençlerin okulu terk ettikten sonra herhangi bir eğitim ya da kursa katılıp katılmama durumları incelenmiştir. Buna göre gençlerin %63,2'si okuldan ayrıldıktan sonra kendilerini geliştirmek veya bir meslek sahibi olmak için hiçbir eğitim veya kursa katılmadıklarını belirtmişlerdir. Mesleki beceri kazandıran kurslara katılanların oranının %13,6, eğitsel amaçlı kurslara katılanların oranının %8,5, kişisel gelişimle ilgili eğitimlere katılanların oranının ise %8,1 olduğu görülmüştür. Gençler almak istedikleri eğitim konusunda ise şu şekilde görüş belirtmişlerdir: Gençlerin %43,8'i mesleki becerilerini artıracak kurslara katılmak isterken %27,7'si teknolojik aletlerin kullanımı, %21,4'ü iş sağlığı ve güvenliği, %18,2'si çalışan hakları ve yükümlülükleri, %17,1'i işletme ve finansal konular, %16,3'ü iletişim becerileri, %12,2'si kişiler arası ilişkiler, %11,1'i öfke kontrolü, %11,1'i psikolojik sorunlarla baş etme ile ilgili eğitim veya kurslara katılmak istediklerini belirtmişlerdir. Buna göre okul terki yapan gençlerin üçte ikisinin kendilerini geliştirecek bir eğitime veya kursa katılmadıkları buna karşın yarıya yakınının

mesleki becerilerini geliştirecek bir eğitim almak istedikleri belirlenmiştir. Bunun yanında iletişim, insan ilişkileri, öfke kontrolü ve psikolojik sorunlarla baş etme gibi konularda eğitim alma isteği oranı da dikkate değer orandadır.

Okulu Terk Eden Gençlerin Çalışma Durumu

Ortaöğretimi terk eden ve bu araştırma kapsamında görüşlerine başvurulmuş 2574 gencin yarısı (%49,7) herhangi bir işte çalıştığını ifade ederken diğer yarısı (%49,7) işsiz olduğunu belirtmiştir. Gençlerin çalışma nedenleri incelendiğinde ise; %26,8'inin ekonomik sıkıntı yaşadıkları için eve gelir sağlamak amacıyla, %12,2'sinin okula gitmek istemediği için, %7,1'inin ailesinin istediği için bir işte çalışmayı tercih ettiğini ifade ettikleri görülmüştür.

Bir işte çalışan gençlerin %21,1'i hizmet sektöründe, %10,9'u sanayide, %8,7'si ticaret sektöründe çalışmaktadır. Bu bulgu, çağın değişen ekonomik koşullarıyla bire bir uyumludur. Bilindiği gibi imalat sektöründen hizmet sektörüne doğru önlenemeyen bir yönelim gün geçtikçe artmakta ve gençler "kirli" şeklinde tanımladıkları atölye ya da fabrika işlerinden olabildiğince uzak durmaktadır. Gençlerin çoğunun hedefi, "temiz" ve "saygın" olarak gördükleri hizmet sektöründeki iş olanaklarından yararlanmaktır.

İstihdam koşulundaki gençlerin çalışma şekilleri incelenmiş, gençlerin %73,2'sinin ücretli veya yevmiyeli çalıştığı, %19'unun kendi hesabına çalıştığı, %6'sının ise ücretsiz aile işçisi olduğu belirlenmiştir. Büyük çoğunluğun ücretli ya da yevmiyeli çalışması, iş güvencesi ve bazı sosyal güvencelerden yararlanma amacının güçlü olduğunun bir işareti olarak değerlendirilebilir.

Araştırmada ortaöğretimi terk eden gençlerin %49,7'sinin çalışmadığı görülmüştür. Bu gençlerin niçin çalışmadıklarına yönelik sorulara verilen yanıtlar incelendiğinde ise %21,3'ü ailesinin çalışmasını istememesini, %19,1'i bir işte çalışmaktan daha öncelikli durumları olmasını, %16,4'ü çalışma imkânı olmamasını, %16,2'si çalışmak için yeterli bilgi ve becerisi olmamasını, %11,5'i çalışmak için zamanının olmamasını, %8,4'ü iş bulmak için neresi ile iletişime geçmesi gerektiğini bilmemesini, %6,6'sı ülkedeki ekonomik durumu, %5,6'sı bulunduğu bölgede iş olmamasını gerekçe göstermiştir.

Ortaöğretimi terk eden gençlerin sosyal güvencelerinin bulunup bulunmadığı da incelenmiştir. Bu bağlamda gençlerin %43,2'sinin sosyal güvencesinin olduğu görülmüştür. Sosyal güvencesi olmayanların oranı %41 (1055 kişi) iken cevap vermeyenlerin oranı ise %15,8'dir. Buna göre yanıt vermeyi reddedenlerin "kayıt dışı istihdam" koşulunda bulunma olasılıkları göz ardı edilmemelidir. Benzer şekilde 1055 katılımcının sosyal güvenceden mahrum olduklarını açıklamaları da henüz "" oldukları biçiminde yorumlanabileceği gibi kayıt dışı istihdam sürecine dâhil olduklarını da düşündürmektedir. Durum böyleyse mevcut durumun çok daha ciddi bir boyuta eriştiği açıkça ortaya çıkmaktadır.

Bir işte çalışan gençlerin %72,2'si aynı işte çalışmayı düşünürken %69,6'sı çalışma koşullarının ileride iyileşeceğini düşünmektedir. Ancak gençlerin çoğunun (%67,4) çalıştığı iş yerinden memnun olmasına karşılık aynı iş yerinde çalışma isteğinin görece daha düşük oranlarda (%58,5) saptanması alınan maaş miktarını ve sahip oldukları sosyal hakları yetersiz olarak algıladıklarını akla getirebilir. Gençlerin %62,4'ü yaptıkları işin kendi bilgi ve becerisine uygun olduğunu belirtmekle birlikte, %58,8 oranındaki kesim işini daha iyi yapabilmek için eğitime ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. Bu bulgu, eğitimi yarım bırakmanın yarattığı bir sonuç olarak değerlendirilirse örtük bir pişmanlık duygusunu da işaret ediyor olabilir.

En Son Öğrenim Gördükleri Okul ve Aldıkları Eğitimle İlgili Düşünceleri

Gençlerin en son öğrenim gördükleri okul ve aldıkları eğitime ilişkin görüşleri, gelecek hakkındaki düşünceleri ile eğitim ve yaşam deneyimlerine ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir. Buna göre okulu terk eden gençlerin almış oldukları eğitimin kalitesi hakkındaki görüşleri incelendiğinde %45'inin almış oldukları eğitimin kalitesini vasat bulduğu anlaşılmaktadır. Kendilerine sunulan eğitimin kalitesini çok iyi şeklinde değerlendirenlerin oranının ise sadece %7,7 olması düşündürücüdür. Gençlerin %13,9'unun eğitim kalitesini zayıf bulması, geleceğe ilişkin mesleki başarı beklentilerinin

de düşük olacağı şeklinde yorumlanabilir. Anadolu lisesini terk eden gençlerin aldıkları eğitimi, genel liseyi terk eden gençlere göre daha kaliteli buldukları belirlenmiştir. Ayrıca bu çalışma kapsamında gençlerden, almış oldukları eğitimi ebeveynlerinin almış olduğu eğitimle kıyaslamaları istenmiştir. Gençlerin yarısından fazlası (%54,8) almış olduğu eğitimin, ebeveynlerinin aldığı eğitimden daha iyi olduğunu düşünmektedir.

Gençlerin Hayallerindeki Okul

Daha önce de belirtildiği gibi bu çalışmanın önemli bir bileşeni de okul terkinin nedenlerini ve terki önlemek amacıyla alınabilecek önlemleri bizzat okulu terk eden çocukların bakış açısıyla inceleyebilmektir. Bu anlayışla düzenlenen bir çalışmaya, okulu terk eden çocuklar katılımcı olarak davet edilmişlerdir. Deneyimli liderler yönetiminde uygulanan drama yöntemi ile bu çocukların bakış açısıyla sorunun nedenleri ve çözüm önerileri incelenmiştir.

Drama oturumlarına katılan bu gençlerden, hayallerindeki okulu bir kartona resim çizerek göstermeleri istendiğinde gençler, içerisinde tiyatro salonu, basketbol, voleybol sahası, spor salonu bulunan bir yerleşke şeklinde olan, bahçesinde çay salonu, İnternet odası, vitamin bar, ziyaretçi odası, rehberlik servisi ve su havuzları olan, içerisinde kullanılan laboratuvarlar bulunan, biyoloji derslerinde kullanılmak üzere botanik bir bahçesi olan, koridorlarında kitap rafları ve oturma alanları bulunan, coğrafya dersleri için çatısında gözlemevi bulunan, özgür bırakıldıkları ve hayallerini gerçekleştirmelerine imkân veren bir okul hayal ettiklerini ifade etmişlerdir.

Gençlerin Geleceğe İlişkin Düşünceleri

Gençlerin eğitim ve geleceğiyle ilgili duygu ve düşüncelerini anlamaya yönelik daha önceden hazırlanmış toplam 32 ifadeye katılım düzeyi araştırılmıştır. Ortalama katılım oranı dikkate alındığında bunun %61,57 olduğu görülmüştür. İfadeler tek tek incelendiğinde ise gençlerin %84,4'ü gelecekte topluma yararlı bir insan olmayı, %83,8'i gelecekte iyi bir aile kurmayı, %81,9'u eğitimine devam etmek isterse ailesinin destekleyeceğini, %81,9'u hayatta diğer insanlar kadar başarılı olabileceğini, %77,7'si her ne olursa olsun kendisini geliştirecek eğitimler almak istediğini, %77,5'i gelecekte iyi bir meslek sahibi olacağını düşündüğünü ve %77,4'ü açık liseye devam ederek lise diploması almayı planladığını ifade etmektedir.

Ortalamanın altında kalan diğer görüşlerden bazıları ise şöyledir: Gençlerin %59,1'i ailesinin liseyi bitirmesi için baskı yaptığını, %57,4'ü hayatta başarılı olmak için mutlaka liseyi bitirmek gerektiğini %54,1'i ise liseyi bitirmiş olsaydı arkadaşlarının arasında daha saygın bir yeri olacağına inandığını ifade etmektedir. Ayrıca gençlerin %40,9'u okula gitmek yerine bir işte çalışmayı tercih edeceğini, %40,6'sı hayatına yön veren durumları kontrol edemediğini, %37,7'si ise bazen işe yaramaz olduğunu düşünmektedir.

Okulu Terk Eden Gençlerin Eğitim ve Yaşam Deneyimi

Bu çalışmada kullanılan veri toplama araçlarından biri Eğitim ve Yaşam Deneyimleri Ölçeği-B Formudur. Toplam 27 maddenin yer aldığı bu ölçek 6 alt boyut içermektedir. Ölçeğin alt boyutları şunlardır: Eğitime Verilen Önem, Yaşantılara Açık Olmama, Kendine Güven, Eğitimin Gereksiz Olduğuna İlişkin İnançlar, Eğitimin Saygınlık ve Değer Kazandıracağına İlişkin İnançlar ve Aile Desteği. Okulu terk eden gençlerin ölçekten aldıkları puanlar ve bu puanlara ilişkin istatistiksel analizler sonucu elde edilen bulgular şöyle özetlenebilir:

Eğitim ve Yaşam Deneyimleri Ölçeği-B Formu sonuçlarına göre eğitime verilen önem boyutunda erkek katılımcıların kızlardan daha yüksek bir ortalamaya sahip oldukları başka bir deyişle kız öğrencilere göre eğitime daha fazla önem verdikleri belirlenmiştir. Yaşantılara açık olmama boyutunda erkekler kızlara göre daha endişelidirler. Dolayısıyla yeni durumlara uyum sağlamak açısından kendilerinden pek emin değillerdir. Buna karşılık, erkeklerin kızlara göre kendine güven düzeyleri daha yüksektir. Eğitimin gereksiz olduğuna yönelik inançlar açısından incelendiğinde ise kızların erkeklere göre eğitimi çok daha gerekli olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Yani erkek öğrenciler kişisel gelişimlerine destek olması

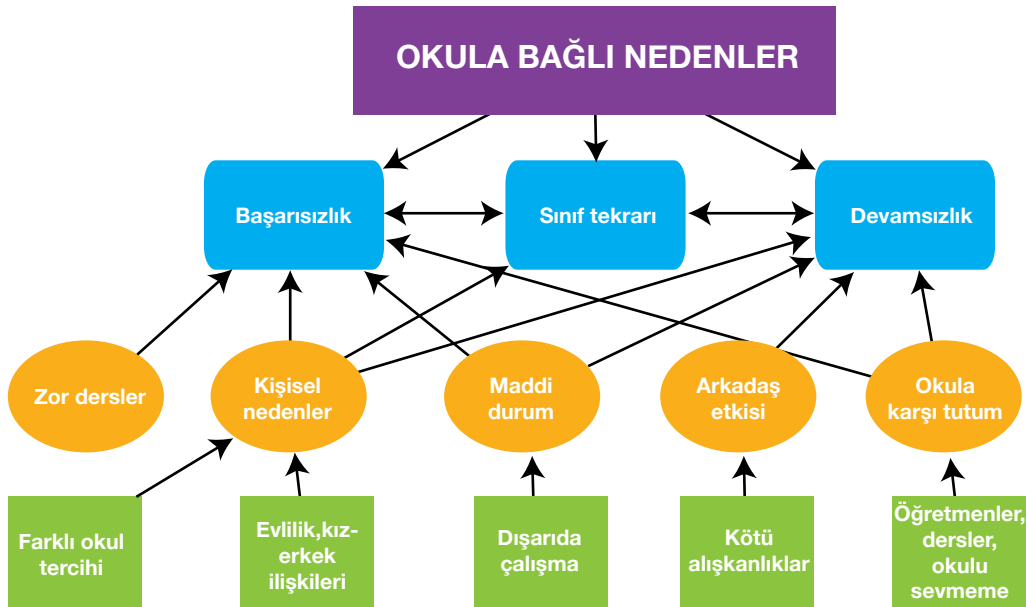
için sosyal ve kurumsal bir yapı olarak eğitimi önemli görmekte ancak okulu terk ettikten sonra tekrar okula dönmenin gereksiz olduğunu düşünmektedirler.

Eğitimin gereksiz olduğuna inanma düzeyinin bir işte çalışma durumuna göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediği de incelenmiştir. Özetle herhangi bir işte çalışan gençler, çalışmayan gençlere göre eğitimi daha gereksiz görmektedirler. Bu durum eğitim ile kazanılan bilgi ve becerilerin iş yerinde gerekli olan bilgi ve beceriler ile örtüşmemesine bağlanabilir.

Araştırma kapsamında elde edilen diğer bir önemli bulgu, okulu terk eden gençlerin çoğunun (%55,9), eğitime düşük düzeyde önem veren, yaşantılara açık olmamaya ortalamadan daha yüksek düzeyde sahip olan, kendine güvene düşük düzeyde sahip olan, eğitimin gereksiz olduğuna daha fazla inanan, eğitimin saygınlık ve değer kazandıracığına inancı daha az ve algıladığı aile desteği düşük düzeyde olan bireylerden oluşmasıdır.

Gençlerin Okulu Terk Etme Nedenleri

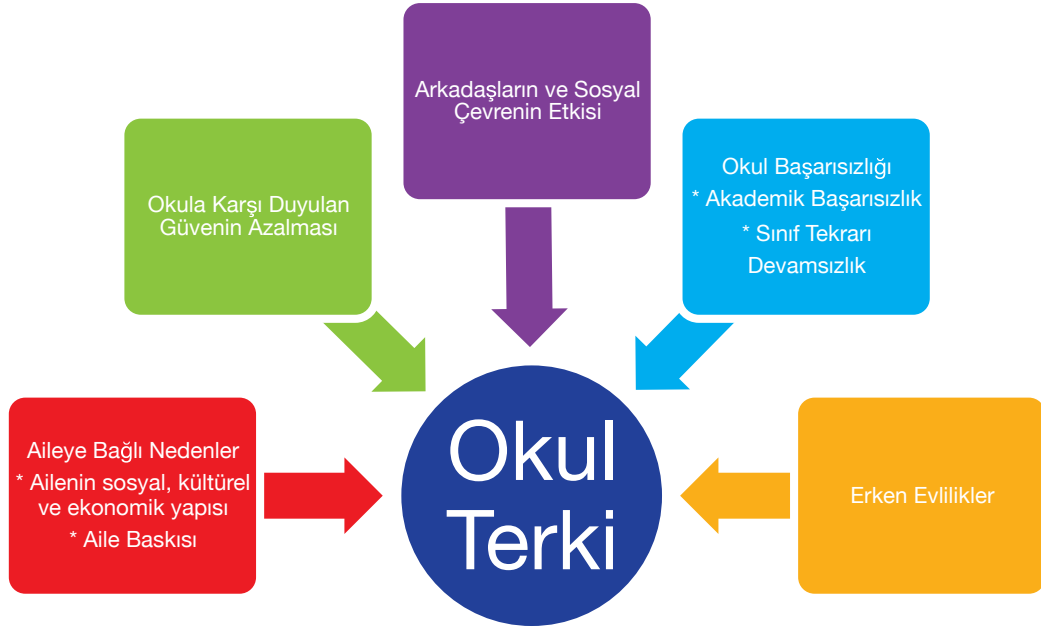
Bu çalışmada okul terkinin nedenleri hem nicel hem de nitel yöntemlerle incelenmiştir. Okul terkinin nedenleri konusunda yapılan nitel araştırmanın bulguları, yukarıda verilen nicel araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Okulu terk eden gençlerin yanı sıra (N=120), akranlar, öğretmenler, yöneticiler, anne ve babalarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanan nitel verilerde de okul terkinin nedenleri arasında akademik başarısızlığın önemli bir neden olarak yer aldığı görülmüştür. Nitel araştırma verilerine göre okul terkinin nedenleri konusunda ortaya çıkan kavram haritası aşağıda görülmektedir (Şekil 3).

Şekil-3: Okul Terkinin Nedenleri Kavram Haritası

Yukarıdaki şekilde de belirtildiği gibi okuldaki başarısızlık durumu yönetici ve öğretmenler tarafından, genellikle ailelerin ilgisizliği ve öğrencilerin becerileri üzerinden değerlendirilirken öğrenciler de okuldaki başarısızlıklarını derslerin zorluğu, arkadaşların etkisi gibi dışsal nedenler ve süreçlerle anlamlandırmaya çalışmaktadırlar.

Katılımcılar, okul terkinin nedenlerini aşağıdaki şekilde gösterilen faktörlere bağlamış ve buna dair açıklamalarda bulunmuşlardır (Şekil 4).

Şekil-4: Okul Terkinin Nedenleri

Okulu terk eden öğrencilerin tamamına yakını okulda başarısız olduklarını ifade etmiştir. Bazıları ise derslerin zorluğundan yakınırken diğerleri çalışmamayı ana etken olarak gördüklerini bildirmiştir. Okulu terk eden öğrencilerin önemli bir bölümü sınıf tekrarı yaptıklarını ifade etmiştir. Diğer taraftan, sınıf tekrarı ile devamsızlık iç içe geçmiş durumlar olarak değerlendirilebilir. Diğer bir ifadeyle sınıf tekrarı yapan öğrencilerin bir bölümünün devamsızlık yüzünden sınıf tekrarı yaptıkları ve bu nedenle okulu terk ettikleri söylenebilir. Buna karşın devamsızlık anlatılarında, derslerden geri kalma ve bu nedenle başarısız olma gibi bir neden ileri sürülmemiştir.

Arkadaşların ve sosyal çevrenin etkisi hem kendi başına hem de okul başarısızlığının altında ele alınabilecek boyutlardan biri olarak değerlendirilebilir. Öğrenciler okul devamsızlıklarını ya da başarısızlıklarını okuldaki arkadaşlarına bağlayabildikleri gibi okul dışındaki arkadaşlarının da okulu terk etmelerindeki etkilerine vurgu yapmışlardır.

Araştırmanın dikkati çeken bulgularından biri, öğrencilerin bir bölümünün okula karşı duydukları güven duygusundaki azalma nedeniyle okulu terk ettiklerini ifade etmeleri olmuştur. Bu durum, okulun sağlayacağı ekonomik imkânların yetersizliği ya da gelecekteki belirsizliklerle ilişkilendirilmiştir. Muştan katılan bir öğretmenin görüşleri şöyle özetlenmiştir:

“Ne de olsa işsiz olacağız, okumam veya okumamam bir anlam ifade etmiyor.” gibi geleceğe yönelik ümitsiz düşüncelere kapılmaları... Bu düşünceyi oluşturan olgu ise açıkta olan yüz binlerce üniversite mezunu.” (Öğretmen, Muş)

Öğrencilerin bir bölümü, ailelerinin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısının okulu terk etmelerinde rol oynadığını ifade etmişlerdir. Buna karşın diğer nedenler ile karşılaştırıldığı zaman bu etkinin çok daha düşük bir öneme sahip olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Okulu terk eden öğrencilerle yönetici ve öğretmenler arasında bu konuda ciddi bir görüş ayrılığının olduğu söylenebilir. Yönetici ve öğretmenler, geniş biçimde ailenin durumunun, öğrencinin okulu terk etmesinde önemli bir etken olduğunu belirtirken öğrenciler ise bunu dolaylı yoldan aileleri ile ilişkilendirmişlerdir. Kurdukları bu ilişkide “maddi durum” ana eksen olarak belirtilmiştir. Ancak ailenin maddi durumunun kötü olmasından daha çok buna bağlı olarak ortaya çıkan umutsuzluk ve eğitimden vazgeçme, öğrencilerin okulu terk etmesinde başlıca neden olarak gösterilmiştir.

Kimi anlatılarda ailelerin çocukları üzerinde kurdukları baskının onların okulu terk etmelerinde etkili olduğuna dair görüşlere yer verilmiştir. Öğrenci anlatıları açısından bakıldığı zaman bu baskı

okulu terk etmeleri yönünde gelişen bir baskıyı değil, okuldaki başarısızlıkları nedeniyle onlar üzerinde kurulan psikolojik baskıyı ifade etmektedir. Okulda başarısız olan öğrenciye ailesi, genellikle “gururlarını kırıcı” laflar edebildiği gibi gösterdikleri çabanın boş bir çaba olduğunu da onlara çeşitli yollarla hissettirebilmektedir. Aile baskısı konusunda yalnızca öğrenci ve akranlardan görüş gelmiştir. Veliler, yöneticiler ve öğretmenler bu konuda herhangi bir görüş belirtmemişlerdir. Bu durum aslında öğrencilerin deneyimlediği ancak yetişkinlerin pek de dikkatini çekmeyen bir olgunun varlığına işaret etmektedir. Öğrencilerden biri, babası ile arasında yaşananları şöyle ifade etmektedir:

“Sınıfta kalmıştım. Babam ileri geri konuştu. Kafam bozuldu. Kurtarma sınavlarına girmedim. GİRSEM GEÇERDİM.” (Öğrenci, Kahramanmaraş)

Katılımcıların bir bölümüne göre özellikle kız çocuklarının erken yaşlarda evlendirilmesi, okul terkinde önemli sebeplerden birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Yine de okullarını terk eden öğrencilerin hiçbiri evlilik nedeniyle okullarını terk ettiklerini ifade etmemişlerdir. Bu durum araştırma örneğine bağlanabilir. Çünkü erken yaşta evlilik yapanlar genellikle kız çocuklarıdır ve bu çocuklara ulaşmak toplumsal ve kültürel nedenlerden dolayı pek de mümkün olmamaktadır. Ancak öğrenciler dışında görüşme yapılan tüm gruplardan erken yaşta evliliklerle ilgili görüşleri alınmıştır.

“Evet, evlilik olabilir. Çocuklar 12-13 veya daha küçük yaşlarda evlendiriliyor. Okuldan alınıp evlendiriliyor. Çünkü bunun sebebi zaten buradaki insanların okumamasıdır; ondan kaynaklanıyor.” (Akran, Şırnak)

“Eğer mesela kız öğrenciler için oluyor çoğunlukla işte 18’ini bitirince, liseyi bitirince ya da daha önceden evlendirmek amaçlı... O yüzden bırakabilir; bıraktırabilirler yani baskı uygulayarak.” (Akran, Sakarya)

Ayrıca araştırma kapsamında okul terk nedenlerini belirlemeye yönelik öğretmen-öğrenci rol oynama çalışmaları yapılmıştır. Bu kapsamda okul terk nedenlerine ilişkin aşağıdaki bulgular ifade edilmiştir:

- Arkadaşların ahlaki olmayan davranışlarından dolayı okulu bıraktım.
- Arkadaşlarım kendilerine katılıp olumsuz davranışlarda bulunmam için beni zorlandıklarından okulu bıraktım.
- Kendi kararımı veremediğim için arkadaşlarıma uydum.
- Eğitim sistemi yeterli değil, okulda resim dersi, fizik laboratuvarı vb. bulunmamakta.
- Derslerin neden öğrenildiğini anlamadığım için okula gitmenin bir anlamı yok.
- Erken yaşta evlendirildiğim için okulu terk ettim.
- Okul dışı bir işte çalıştığım için okulu terk ettim.

Öğrencilerden okulu terk etmiş bir öğrenciyi düşünerek onun okulu bıraktığı günü, günlüğüne yazmaları istendiğinde ise aşağıdaki ifadeler elde edilmiştir.

- Öğrenci ailesinin kendisi ile ilgilenmediğini, arkadaşlarının onu “kötü” yola sürüklediğini, öğretmenlerinse ilgisiz olduğu için okulu terk ettiğini ve yüksek düzeyde pişmanlık yaşadığını belirtmiştir.
- Öğrenci okulu, üzerindeki baskılar ve arkadaş ilişkilerinin olumsuz etkileri sonucunda bırakmıştır. Şu an kendisini çok yalnız ve çok kötü hissetmektedir. Okulu bıraktığı için çok pişmandır ve dünyaya bir daha gelse tek yapacağı şeyin okumak olduğunu ifade etmiştir.
- Öğrenci okuldan çok sıkıldığını, artık okula gitmek istemediğini ifade etmektedir. Arkadaşlarının onu devamlı bir yerlere çağırdığını onun ise okulda olduğu için onlara katılmadığını söylemekte; okulu bırakırsa hem öğretmenlerini bir daha görmeyeceğini hem de arkadaşlarının yanında olacağını düşünmektedir.

- Öğrenci; okulun sıkıcı olduğunu, kimsenin onunla ilgilenmediğini ve okulu bırakırsa ailesinin umurunda olmayacağını ifade etmekte ve okulu bırakıp açık liseye kaydolmayı, bu sayede hem bir yerde çalışabileceğini hem de iş sonrası arkadaşları ile vakit geçirebileceğini düşünmektedir.
- Öğrenci okulu hapisane gibi gördüğünü, sabah 4 dakika geç kaldığı için yarım gün yok yazıldığını ve öğlene kadar okula gitmediğini, öğretmeninin ise onun yokluğunu hiç fark etmediğini söylemiştir. Öğretmeninin onu devamlı suçladığını, sınavda birkaç soru yapabilmesine rağmen öğretmenin ona inanmadığını ve kopya çektiğini düşündüğünü ifade etmektedir. Bu durum onu çok üzmemekte ve ona okulu bırakmayı düşündürmektedir.
- Öğrenci bir şekilde okulu bırakmaya karar vermiştir ve geleceğinin nasıl olacağını bilememekte; bir boşlukta gibidir.

Öğrencilerin Okul Terkini Önlemeye Yönelik Önerileri

Öğrencilerden “*Hangi şartlar sağlanırsa gençler okulu terk etmez?*” veya “*Okulu terk etmeyi önlemek için neler yapılabilir?*” sorularına ilişkin görüşleri alınmıştır. Bu sorulara ilişkin öğrenci görüşleri aşağıda özetlenmiştir.

- Okul, eğitsel ve mesleki yönlendirme konusunda eksik kalmaktadır. Daha iyi yönlendirme yapılmalıdır.
- Öğretmenlerin öğrencilerle kurdukları iletişim daha samimi ve olumlu olmalıdır.
- Okulların başarısız veya risk grubundaki öğrencilere bakış açısı değişmelidir.
- Öğrenci okulu bıraktıktan sonra aile ilgisiz kalmıştır ve öğrenciyi kendileri için bir yük olarak görmüştür. Ailelerin bu konularda eğitilmesi gerekmektedir.

BÖLÜM-III:14-18 YAŞ GRUBUNDA OLUP ÖRGÜN EĞİTİM DIŞINDA KALAN ÇOCUKLAR

Ülke geleceğinin üzerine kurgulandığı genç nüfusun beşerî ve sosyal sermaye açısından gelişimi, sağlıklı bir toplum yapısının oluşumunda stratejik öneme sahiptir. Bu nedenle de 14-18 yaşlarındaki gençlerin örgün eğitim dışında kalmaları, Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan sürdürülebilir kalkınmasını olumsuz yönde etkileyecek bir faktördür. Bu bağlamda, örgün eğitim dışında kalan çocuklar bakımından Türkiye'nin mevcut durumunun değerlendirilerek bu çocukların örgün eğitim dışında kalma nedenlerinin saptanması, bu sorunun çözümüne önemli katkılar sunabilir. Bu nedenle aşağıda önce örgün eğitim dışında kalan çocuklar açısından dünyada ve Türkiye'deki mevcut durum ortaya konacak, ardından bu durumun nedenlerine ilişkin olarak nicel ve nitel araştırmalarda elde edilen bulgular belirtilecek ve son olarak da politika önerilerine yer verilecektir.

Dünya'da Mevcut Durum

Okulu terk etmenin geçmişte yol açtığı sonuçların günümüzde yol açtığı sonuçlar kadar olumsuz olmadığı belirtilmektedir. Zaman içinde iş gücüne katılmak için eğitsel alandaki gerekliliklerde değişiklikler meydana gelmiştir. Bu bağlamda günümüz koşullarında eğitimle elde edilen kazanımlar iş dünyasında da oldukça önemli hâle gelmiştir. Buna dayalı olarak bir çocuğun erken yaşlarda örgün eğitimin dışına çıkması gelecekte yoksul bir hayat sürmesine; hatta belki de yaşamını ancak devlet desteğiyle sürdürebilmesine neden olabilmektedir.⁵⁹

OECD raporları incelendiğinde 1980'li yılların ortalarından 2000'li yılların ortalarına kadar geçen sürede Türkiye'de yoksulluk riski altındaki çocukların sayılarında önemli bir düşüşün olduğu görülmektedir. 2003 yılı verileri incelendiğinde yoksulluk riski altında bulunan çocukların oranının en az Norveç'te, en çok ise Türkiye'de olduğu görülmektedir. Bununla beraber AB ülkeleri ortalaması dikkate alındığında (%15,34), Türkiye'nin yoksulluk riski bakımından bu ortalamadan çok üstünde (%34) bir orana sahip olduğu görülmektedir. Bu veriler ışığında Türkiye'deki çocuk yoksulluğu oranının oldukça yüksek olduğu ve bu durumun giderek daha fazla gelir yoksulluğuna yol açtığı belirtilmektedir.

Dünyada örgün veya yaygın eğitime katılmayan 15-19 yaşları arasındaki gençlerin oranına bakıldığında bu oran 2012 verilerine göre Litvanya ve Lüksemburg'ta %4,7, Hollanda'da % 5,9, Çek Cumhuriyeti'nde %6,2, Danimarka'da %8,1, Yunanistan'da %11,1, İspanya'da %12,8, İngiltere'de %15,8 ve Malta'da %21,9 olarak yer almaktadır. 15-19 yaşlarında olup örgün veya yaygın eğitime katılmayanların Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde ortalaması ise % 10,9'dur. Bu veriler, gençlerin değişen oranlarda olmak üzere birçok ülkede eğitim dışında kaldığını göstermektedir.⁶⁰

15-19 yaş grubundaki eğitim dışında kalan gençlerin çalışma durumlarına bakıldığında bu gençlerin Danimarka'da %3,8'i, Almanya'da %4,2'si, Belçika'da %7,4'ü, Letonya'da %8,7'si, İtalya'da %11,9'u ve Avrupa Birliği genelinde ise %7,1'inin çalışmadığı, buna karşın aynı yaş grubundaki gençlerin Danimarka'da %4,3'ü, Almanya'da %3,8'i, Belçika'da %2,8'i, Letonya'da %2,2'si, İtalya'da %2,9'u ve Avrupa Birliği genelinde %3,8'i çalıştığı görülmektedir.⁶¹ Aynı yaş grubunda eğitim dışında olan gençlerin Avrupa Birliği genelinde işsiz olanlarının oranı %3,2, bir işte çalışmak isteyen ve iş arayanların oranı ise %4,6'dır. Bu veriler bize eğitime katılmayan gençlerin yaşamlarını nasıl geçirdiklerinin, çalışma durumlarının, eğitsel ve mesleki ihtiyaçlarının belirlenmesinin, gençlerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi, gelişimlerine destek olunması ve istihdamlarının sağlanması açısından önemli olduğunu göstermektedir.⁶²

59 Steinberg, L.(2007) (Çev. F. Çok). Ankara: İmge yayınları.

60 Eurostat, (2012a). *Participation of young people in education and training, by employment status, age and sex*.http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_ifse_18&lang=en

61 Eurostat, (2012a). Ön. Ver.

62 Eurostat (2012b). *Young people not in employment and not in any education and training, by age and sex (NEET rates)*<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

15-34 yaş arasındaki bireylerin okuldan ayrıldıktan ne kadar süre sonra bir işte çalışmaya başladıkları incelenmiştir. Bu bireyler okuldan ayrıldıktan sonra İngiltere’de 3,9, Çek Cumhuriyeti’nde 4,7, Danimarka’da 5,1, Norveç’te 6,8, Polonya’da 9,4, Yunanistan’da 14,2 ve Avrupa Birliği genelinde 7,8 ay sonra ilk işlerinde çalışmaya başlamaktadırlar.⁶³ Gençlerin okuldan ayrıldıktan sonra bir işte çalışmaya başlaması arasındaki süre içerisinde ne yaptıkları, ihtiyaçlarını nasıl karşıladıkları, eğitime dönme imkânlarının olup olmadığı ve eğitime dönemeyenler için bu sürenin nasıl kısaltılabileceği önemli bir konudur.

Türkiye’de Mevcut Durum

Türkiye’deki okul dışında bulunan çocukların mevcut durumları değerlendirildiğinde genel olarak Türkiye’de bu alanda yapılacak çalışmalara ve müdahalelere ciddi düzeyde ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Örneğin OECD verilerine göre ne eğitime devam eden ne de çalışan 15-19 yaş arası çocukların durumu değerlendirildiğinde rakamların çarpıcı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de 2009 yılında ne eğitime devam eden ne de çalışan 15-19 yaş arasındaki bireylerin oranının %37,7 olduğu ve bu oranın da OECD ülkeleri ortalamasının üzerinde olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁴ Aynı verilere 2012 yılında bakıldığında bu oranın Türkiye’de %21,8, Avrupa Birliği genelinde ise %7,1 olduğu görülmektedir. Son üç yıl içerisinde gelişme olduğu görülmekle birlikte “ne eğitime katılan ne de çalışan” gençlerin oranının Avrupa Birliği ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir.⁶⁵ Okul dışında kalmanın en önemli nedenlerinden birinin de yoksulluk olduğu belirtilmekte; Amerika’da yoksul çocukların %22’sinin okulu bıraktıkları ifade edilmekte ve zaman geçtikçe bu oranın yükseldiği vurgulanmaktadır.⁶⁶

2012 yılı verileri dikkate alındığında eğitimden herhangi bir nedenle erken ayrılıp çalışma hayatına başlayanların oranı Avrupa genelinde %5,3 olduğu hâlde, bu oranın Türkiye’de %17,3 olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye’de 2009, 2010 ve 2011 yıllarında okulu erken bırakıp iş gücüne katılan bireylerin oranında kademeli bir artışın, 2012 yılında ise bir düşüşün olduğu gözlenmektedir. Örneğin, eğitimini tamamlamadan iş gücüne katılanların oranı 2009’da %16,7 iken bu oran 2011 yılında %18,7’ye ulaşmış 2012 yılında ise %17,3’e düşmüştür. Bu istatistikler cinsiyet bakımından incelendiğinde Türkiye’de örgün eğitimden ayrılıp çalışma hayatına atılan erkeklerin oranının %24,8 buna karşın kadınların oranının %10,3 olduğu görülmektedir. Bu oranlar her ne kadar kadınlar ve erkekler arasında fark olduğunu ortaya koysa da 2009-2011 yıllarında hem erkeklerin hem de kadınların oranında artış olduğu gözlenmiştir.⁶⁷

Türkiye’de okula devam etmek yerine çalışma hayatına atılmanın temel nedenleri arasında “günlük yaşamda kullanılacak daha işlevsel bilgiler elde etme” yer almaktadır. Ancak her ne kadar işlevsel bilgiler elde etme, okula başlamada/bırakmada temel nedenler arasında yer alsın da okulu bıraktıktan sonra herhangi bir işe başlama süresi oldukça uzundur. Bu süre Avrupa’da ortalama 6,5 ay iken Türkiye’de ortalama 9,5 aydır.⁶⁸

Çeşitli nedenlerle hizmet sektöründe, sanayide, tarımda ve sokakta çalışmak zorunda kalan ve bu nedenle ilköğretimde okul dışında kalan öğrenciler bulunmaktadır. Bu öğrencilerin eğitim gereksinimlerinin karşılanması için 2008 yılında Türkiye’de “yetiştirici sınıf” uygulaması başlatılmıştır.

63 Eurostat, (2012). *Average time between leaving formal education and starting the first job by age group, sex and educational attainment level for persons who left within the last 3 or 5 years - (months)*. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfso_09t2&lang=en

64 Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu. (2010). *Türkiye’de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış*. http://www.spf.boun.edu.tr/content_files/turkiyede%20esitsizlikler_spf.pdf Erişim Tarihi: 01.10.2013.

65 Eurostat (2012a). Ön. Ver.

66 Smythe-Eagle, H. (2011). *High school dropout education levels and education grade equivalents on school re-entry a correlation study*. Unpublished master thesis, Wisconsin University, Wisconsin.

67 Eurostat. (2012c). *Early leavers from education and training by sex and NUTS 1 regions*. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tgs00106&plugin=1>. Erişim Tarihi: 01.10.2013.

68 Eurostat, (2012d). *Average time between leaving formal education and starting the first job by age group, sex and educational attainment level for persons who left within the last 3 or 5 years - (months)*. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfso_09t2&lang=en Erişim Tarihi: 01.10.2013

Yetiştirici sınıf uygulamalarının amacı; çeşitli nedenlerle ilköğretime hiç kaydolmamış ya da ilköğretime kaydolmuş ancak herhangi bir nedenle yaşatlarından 3 yıl geri kalmış öğrencileri, bireyselleştirilmiş ve yoğun bir programla akranlarına yetiştirmektir.⁶⁹

Avrupa Birliği'nin 2020 ve Stratejisi, *Youth on the Movement 2020* okulu erken terk etme oranının %10'un altına çekilmesi hedefini ortaya koymuştur. Ayrıca söz konusu strateji, bilgi toplumunun bir gereği olarak yükseköğrenim gören genç sayısının gittikçe artmasını hedeflemektedir.

Gerek hükümetin 2023 hedefi, gerekse MEB'in stratejisi de yukarıda bahsedilen AB hedefleri doğrultusundadır. Zira MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü 2010-2014 yılı Stratejik Planı, "Okullarda eğitim ve öğrenimlerini sürdürürken ilişiği kesilen/okulu terk eden öğrencilerin diğer öğrencilere oranını 2014 yılı sonuna kadar %5'in altına düşürmeyi" hedeflemektedir.⁷⁰

Zorunlu eğitim hakkını şu ya da bu nedenle kullanmayan ve örgün eğitim dışında kalan çocuklar ne yapmaktadırlar? Bu sorunun cevabı, mevcut verilere göre hem bölgesel hem de cinsiyet bağlamında farklılık arz etmektedir. Yapılan araştırmalar, tarım sektörünün yoğun olduğu bölgelerde ve illerde, örgün eğitimin dışında kalan çocukların önemli bir kısmının tarımda çalıştığını göstermektedir. Özellikle kız çocukları arasında tarım sektöründe çalışma erkek çocuklarına göre daha fazladır. Sanayi ve hizmet sektörünün yoğun olduğu bölgelerde ve illerde ise erkek çocuklarının daha ağırlıklı olarak bu sektörlerde çalıştıkları görülmektedir.

Avrupa Birliği desteğiyle ILO'nun yürütmüş olduğu "Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Projesi" (2005-2007) kapsamında yapılan araştırma sonuçları da bu gözlemleri doğrulamaktadır. Mevcut proje kapsamında seçilen iller arasında yer alan ve söz konusu projede de uygulama alanı olarak seçilen Van ve Sinop illerinde gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına göre ortaöğretim çağındaki bulunup çalışan çocuklar ya aile gelirine katkıda bulunmak ya da aile işletmesine yardım etmek amacıyla çalıştıklarını söylemektedirler.⁷¹

Gençlerin Eğitim Durumu

Türkiye'de gençlerin eğitime devam etme oranı son yıllarda giderek yükselse de birçok Avrupa Birliği ülkesine göre hâlâ oldukça düşük düzeydedir. Örneğin 2012 yılı verilerine göre Avrupa Birliği'nde yer alan ülkelerde 15-19 yaş aralığındaki gençlerin eğitime katılma oranları incelendiğinde, AB-27 ortalamasının %89 olduğu buna karşın bu oranın Türkiye'de %63,7 olduğu görülmektedir. Bir başka ifade ile 2012 yılında örgün eğitimin dışında olan 15-19 yaş aralığındaki gençlerin oranı AB'de %11 iken Türkiye'de %36,3'tür.⁷² Bu durum Türkiye'de örgün eğitim dışında kalan gençlerin oranının, son yıllarda yürütülen büyük çabalara rağmen günümüzde istenen düzeyde olmadığı anlamına gelmektedir.

Okul dışı kalmak kaliteli eğitim hakkından yoksun kalmanın ötesinde sosyalleşmeyi ve diğer etkinliklere ve hizmetlere erişim fırsatlarını da azaltmaktadır. Türkiye'nin de taraf olduğu Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ortaöğretime zorunlu kılmasına rağmen Türkiye'de eğitim dışında kalan bireylerin sayısının çokluğu kaygı vericidir.⁷³ 2012-2013 eğitim ve öğretim yılında ortaöğretim zorunlu eğitim kapsamına alınması elbette bu alanda atılmış en önemli adımdır. Ancak bu yeni uygulamaya geçişle birlikte ortaöğretim düzeyinde bazı çocukların okul dışında kalma sorununun nitelik değiştireceği öngörülebilir. Başka bir deyişle ortaöğretim zorunlu olmasına karşılık okul dışında kalma nedenleri farklılaşma gösterebilir. Her koşulda, okul dışında kalan gençlerin eğitim, çalışma durumları ile ihtiyaçlarının belirlenerek eğitime ve istihdam edilebilirliğe ulaşmalarının sağlanması gerekmektedir.

69 ERG (2011). Yetiştirici Sınıf Öğretim Programı Ara Dönem Gözden Geçirme Raporu. http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/YSOP_MidtermReview_TR_26012012_FINAL.pdf Erişim Tarihi: 01.10.2013

70 Milli Eğitim Bakanlığı (2009). MEB 2010-2014 Stratejik Planı. http://sgb.meb.gov.tr/Str_yon_planlama_V2/MEBStratejikPlan.pdf Erişim Tarihi:01.10.2013

71 Avrupa Komisyonu Türkiye Delagasyonu (2007). *Türkiye'de Çocuk İşçiliği ile Mücadelede Yeni Bir Adım: AB Finansmanlı "Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Projesi"*, <http://okul.selyam.net/docs/index-91816.html> Erişim Tarihi: 01.10.2013.

72 Eurostat, (2012a). Ön. Ver.

73 UNICEF, (2013). *Okul dışındaki çocuklar*. <http://www.unicef.org/tr/tr/content/detail/58/children-out-of-school-2.html>. Son erişim tarihi: 29.09.2013.

Gençlerin Çalışma Durumu

Türkiye’de genç iş gücünün eğitim düzeyinin yetişkin iş gücünün eğitim düzeyine göre yüksek olmasına rağmen istihdam edilenlerin ortalama eğitim düzeyi yine de düşüktür. Hane halkı anketleri ve nüfus sayım verilerine göre istihdam edilenlerin (15+) yaklaşık %60’ı ilköğretim ve altı eğitim düzeyindedir.⁷⁴ Ayrıca, çalışan gençlerin çalışma ortamlarının ve yaşam koşullarının nasıl olduğu da incelenmesi gereken önemli bir konudur. Yükseköğrenim beklentisi olmayan düşük gelirli gençler, ortaöğretime devam etmeyi, iş bulmaya göre daha maliyetli buldukları ve ayrıca çalışarak maaş aldıkları için kayıt dışı sektörlerde de olsa herhangi bir iş fırsatı bulduklarında eğitimlerini yarıda bırakmayı tercih etmektedirler.

2012 yılında, örgün eğitim dışında olup çalışan 15-19 yaş grubu bireylerin oranı AB ülkelerinde ortalama %3,8 iken bu oran Türkiye’de %14,5’tir. Eğitimde yer almayıp çalışanların oranının Türkiye’de yüksek olması; bu gençlerin çalışma koşullarının nasıl olduğu, yaşam şartlarının ne düzeyde olduğu, eğitim ihtiyaçlarının ne olduğu ve yaşam düzeylerinin geliştirilmesi için nelerin yapılması gerektiği gibi soruların cevaplandırılmasını gerekli kılmaktadır.⁷⁵

Türkiye’de 15-19 yaş grubunda olup “ne eğitime katılan ne de çalışan” gençlerin oranının da AB ortalamasından oldukça üstünde olduğu görülmektedir. Örneğin, 2012 yılında bu oran AB ülkelerinde ortalama %7,1 iken Türkiye’de %21,8’dir.⁷⁶

Türkiye genç nüfusundan kaynaklanan şansını, genç nüfusa yeterli eğitim olanakları sunmadığı takdirde değerlendirememiş olacak ve gelecekte çok daha ciddi bir işsizlik tablosu ile karşı karşıya kalabilecektir.⁷⁷

Çalışan ve aynı zamanda eğitime katılan 15-19 yaş aralığındaki gençlerin oranları, AB ülkelerinde 2012 istatistiklerine göre ortalama %11,2; Türkiye ortalaması ise %7,1’dir. Bu durum, Türkiye’de gençlere hem öğrenimlerine devam etme hem de çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için çalışma olanaklarının ve buna fırsat tanıyan programların eksik olduğunu göstermektedir. Ekonomik sıkıntılar nedeniyle çalışmak zorunda olmanın örgün eğitimi sürdürmeyi olumsuz etkilediği düşünüldüğünde %7,1’lik grubun okulu bırakma açısından risk grubu içerisinde yer aldığı söylenebilir.⁷⁸

İstatistikler ayrıca, Türkiye’de okuldan ayrıldıktan sonra işe başlama arasında geçen sürenin AB ülkelerine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Örneğin, AB ülkelerinde okuldan ayrıldıktan sonra işe başlama süresi 6,5 ay iken bu oran Türkiye’de 9,5 aydır (Tüm ISCED 97 düzeyinde). Yani Türkiye’de bir kişi ilköğretimden veya ortaöğretimden ayrıldıktan sonra ortalama olarak en az 9,5 ay işsiz kalmaktadır.

Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Projesi kapsamında elde edilen veriler Türkiye’de 15-17 yaş arası çocukların sırasıyla tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Çocukların çalışma sürelerine bakıldığında bu yaş grubundaki çocukların haftada 36,4 ile 54,9 saat arasında değişen sürelerde çalıştıkları anlaşılmaktadır. Çalışma sürelerinin ortalama olarak haftalık yetişkin çalışma süresi olan 40 saatin üzerinde olması, düşünülmesi gereken başka bir sorunu ortaya koymaktadır. Ağırlıklı olarak ekonomik nedenlerle ve aile gelirine katkı sağlamak amacıyla çalışan çocukların önemli bir bölümünün herhangi bir sosyal güvenceye de sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.⁷⁹

İnternet Örgün Eğitim Dışında Kalan Gençlerin Profili

Bu çalışma kapsamında, Türkiye genelinde 14-18 yaş grubunda olup örgün eğitim dışında kalan çocuklar/gençler evrenini temsil eden bir örneklem (N=2466) alınarak örgün eğitim dışında kalan ço-

74 ERG.(2009). *Eğitim İzleme Raporu*. <http://www.daplatform.com/images/ERG.pdf>. s.3. Erişim Tarihi: 01.10.2013.

75 Eurostat, (2012a). Ön. Ver.

76 Eurostat, (2012a). Ön. Ver.

77 Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Formu.(2010). Ön. Ver.

78 Eurostat, (2012a). Ön. Ver.

79 Avrupa Komisyonu Türkiye Delagasyonu (2007). Ön. Ver.

çocukların özellikleri, eğitim ve çalışma durumları ile eğitim ihtiyaçları belirlenmeye çalışılmıştır. Örgün eğitim dışındaki gençler homojen bir grup değildir; ilköğretimi terk edenler, ilköğretimden sonra ortaöğretime hiç başlamayanlar, ortaöğretime başlayan ama okulu terk edenler ya da ortaöğretime açık lise öğrencisi olarak devam edenler bu gruba girmektedir.

Türkiye genelinde 12 istatistik bölgesinden alınan örneklem grubuna, Okuldan Ayrılma ve Eğitime Devam Etmeme Anketi ile Eğitim ve Yaşam Deneyimleri Ölçeği-C Formu uygulanmıştır. Bu nicel araştırmaya paralel olarak yürütülen nitel araştırma ile de toplam 240 çocuktan Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu kullanılarak nitel veri toplanmıştır. Nicel ve nitel araştırmalarla elde edilen veriler, paydaşların katılımıyla gerçekleştirilen çalıştaylarda tartışılmış, bütün bunların sonunda elde edilen verilere dayalı olarak örgün eğitim dışında kalan çocukların profili aşağıda tanımlanmıştır.

Örnekleme giren örgün eğitim dışındaki gençlerin yaş ortalaması 16,8'dir. Grubun %37,1'i 18 yaşında, %25,7'si 17 yaşında, %18,8'i 16 yaşında, %13,7'si 15 yaşında, %4,1'i de 14 yaşındadır. Grubun %52,5'i erkek, %47,5'i kızlardan oluşmaktadır. Bu çocukların %89,5'nin annesi ve babası hayattadır ve eşler birlikte yaşamaktadır. Örgün eğitim dışındaki gençlerin %90,3'ü ana babalarıyla birlikte ve aynı evde yaşarken %9,7'si ailelerinden ayrı yaşamaktadır. Örgün eğitim dışında kalan çocukların kardeş sayılarına ilişkin veriler incelendiğinde bu çocukların %21,4'ünün iki kardeşe, %21,2'sinin üç kardeşe, %12,8'inin 4 kardeşe sahip olduğu görülmektedir. Çocukların %44'ünün ikamet ettiği konutta kullanabilecekleri bir bilgisayar vardır. Örgün eğitim dışında kalan çocukların %26,2'si liseyi terk etmiş, %33,1'i ilköğretimi tamamlamış, %3,1'i ilköğretime başlamış fakat bitirememiştir. Gençlerin %36'sı ise açık liseye devam etmektedir. Verilere göre örgün eğitim dışında kalan gençlerin %21,1'i öğrencilik hayatı boyunca en az bir kere sınıf tekrarı yapmıştır.

Örgün eğitim dışında kalan gençlerin anne ve babalarının eğitim düzeyi oldukça düşüktür. Örneğin, annelerin yaklaşık %80'i ilkokul, %95'i ortaokul veya daha düşük bir eğitim düzeyine sahipken lise mezunlarının oranının %5'ten, üniversite mezunu olanların oranının ise %1'den daha düşük olduğu dikkati çekmektedir. Babaların eğitim durumu her ne kadar annelerin eğitim durumundan görece daha yüksek olsa da genelde eğitim düzeyi düşüktür. Babaların %62'sinin eğitim düzeyi ilkokul veya altı, %83'ünün ortaokul veya daha düşüktür. Lise mezunlarının oranı %12'den, üniversite mezunlarının oranı ise %5'ten daha düşüktür. Bu bulgular ışığında, örgün öğretim dışı kalan çocukların anne ve babalarının ortalama eğitim düzeyinin Türkiye geneli 18 yaş ve üzeri bireylerin eğitim düzeyinden daha düşük olduğu söylenebilir.

Araştırmada elde edilen veriler, bu gençlerin ailelerinin gelir düzeyinin düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, bu gençlerin %50'sinden fazlasının ailelerinin toplam aylık gelirinin 1000 TL veya altı, %25,4'ünün 1001-2000 TL arasında olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'de dört kişilik bir ailenin açlık sınırının 1000 TL, yoksulluk sınırının ise 3500 TL civarlarında olduğu göz önüne alındığında, ortalama aile geliri 1324 TL olan bu gençlerin ailelerinin açlık sınırının biraz üstünde bir gelire sahip olduğu söylenebilir.

Örgün eğitim dışında kalan gençleri olumsuz yönde etkileyebilecek çeşitli durumlar ve alışkanlıklar hakkında şunlar söylenebilir: Bu çocukların %22,3'ü beden sağlıklarının iyi olmadığını, %22,3'ü maddi durumlarının iyi olmadığını, %10,3'ü babasının işsiz olduğunu, %7,8'i arkadaş edinmekte güçlük çektiğini, %6,1'i ruh sağlığının iyi olmadığını, %4,9'u ailesinde hasta veya sürekli bakıma muhtaç biri olduğunu, %3,9'u arkadaşlarının kendisiyle alay ettiğini, %3,6'sı evlerinde aile içi şiddet yaşandığını, %2,6'sı aile bireylerinden birinin şu anda tutuklu veya hükümlü olduğunu ve %2,4'ü de arkadaşları tarafından fiziksel şiddete maruz kaldığını bildirmiştir. Kendi beyanlarına göre 14-18 yaş grubunda olup örgün eğitim dışında kalan gençlerin %28,9'u sigara, %7,8'i ise alkol ve benzeri maddeler kullanmaktadır.

Örgün eğitim dışında kalan gençlerin oldukça büyük bir bölümü eğitimlerini bir şekilde tamamlamak istemektedir. Nitekim bulgular bu gençlerin %52,6'sının açık liseye giderek, %15,9'unun yeniden okula dönerek, %13,4'ünün ise dışarıdan sınavlara girerek lise eğitimini tamamlamak

istediklerini ortaya koymaktadır. Örgün eğitimin dışında kalan bu gençlerden eğitimlerine devam etmek istemeyenlerin oranının ise sadece %14,9 olması dikkate alınması gereken olumlu bir durumdur.

Örgün eğitim dışında kalan gençler en son öğrenim gördükleri okulda öğrenciler arasında iyi ilişkiler olduğunu (%72,9), öğrencilerle öğretmenler arasında iyi ilişkiler olduğunu (%65,5), öğretmenlerin çalışkan öğrencileri takdir ettiğini (%65,1), okulda tecrübeli öğretmenlerin olduğunu (%61,2), okul kurallarının herkese adil bir biçimde uygulandığını (%52,9), diğer öğrencilerin uygunsuz davranışları yüzünden derste anlatılanları öğrenmekte zorlandığını (%39,5), okulun çok katı kurallarının olduğunu (%33,9) ve okulda kendisini güvende hissetmediğini (%21,3) belirtmişlerdir.

Araştırmada elde edilen verilere göre örgün eğitim dışında kalan gençlerin %30,2'sinin öğreniyken okula sık sık geç kaldığı anlaşılmaktadır. Okula geç kalmak öğrencinin yarım gün veya tam gün devamsızlık yapması anlamına gelmektedir. Bu durumda devamsızlığın sınıf tekrarına, sınıf tekrarının da okul terkine yol açtığı düşünüldüğünde geç kalmanın aslında çocuğun örgün eğitim dışında kalması ile sonuçlanan bir sürecin başlangıcı olduğu söylenebilir. Bu öğrencilerin %19,3'ünün tüm gün okuldan kaçtığı ve %6,5'inin okuldan uzaklaştırılmayı gerektiren davranışlarda bulunduğuna ilişkin bulgu ile birlikte düşünüldüğünde bu görüş daha da önem kazanmaktadır. Benzer bir biçimde öğreniyken bu gençlerin %24,5'inin sınavlarda kopya çektiği, %19,1'inin kavga ettiği, %18,4'ünün başkasının ödevini kopyaladığı ve %14,3'ünün sigara içtiği anlaşılmaktadır. Bulgular ayrıca bu gençlerin %7,1'inin okulun eşyalarına zarar verdiğini, %6,9'unun okula bıçak vb. alet getirdiğini, %6,7'sinin alkol kullandığını, %6,4'ünün öğretmenlere karşı saldırgan davranışlarda bulunduğunu, %5,3'ünün okulun, öğretmenlerin veya diğer öğrencilerin eşyalarını izinsiz aldığını, %4,8'inin disiplin sorunları nedeniyle başka bir okula nakledildiğini, %4,4'ünün polis veya jandarma tarafından gözaltına alındığını ortaya koymaktadır.

Örgün eğitim dışında kalan gençlerin çok büyük bir bölümünün (%76,8) okuldayken en çok matematik dersinde zorlandıkları anlaşılmaktadır. Matematik dersinden sonra en fazla zorlanılan diğer dersler, sırasıyla İngilizce (%55,1), fizik (%36,3), kimya (%31,3) ve biyoloji (%23,3) dersleridir. Görece daha az zorlandıkları dersler ise sırasıyla coğrafya (%16,9), tarih (%13,1) ve Türkçe (%13,1) dersleridir.

Kişinin kendini akademik konularda başarılı ya da başarısız olarak algılaması, geleceğe ilişkin beklenti düzeyini etkiler. Bu düşünceden hareketle çocuklara, kendilerini okulda ne kadar başarılı bir öğrenci olarak algıladıkları sorulmuştur. Veriler, bu gençlerin yaklaşık %60'ının eğitimlerine devam ettikleri süre içerisinde başarı düzeyi bakımından kendilerini ortalama bir öğrenci olarak gördüklerini, yaklaşık %20'sinin kendilerini ortalamanın üzerinde, yine yaklaşık %20'sinin ise kendilerini ortalamanın altında bir öğrenci olarak tanımladıklarını göstermektedir.

Gençlerin Örgün Eğitim Dışına Çıkma Nedenleri

Örgün eğitim dışında kalmanın pek çok nedeni olduğu söylenebilir. Aşağıda bu nedenler açıklanmıştır:

Akademik başarısızlık: Örgün eğitime devam edememede bir önceki okulda yeterince başarılı olamama ve derslere ayak uyduramama gibi faktörlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim nitel çalışma kapsamında gençlerin örgün eğitimin dışına çıkmalarının nedenleri araştırıldığında, bu gençlerin %22,3'ünün derslerinde başarısız olmalarını bu duruma gerekçe gösterdikleri görülmektedir. Derslerinde yeterince başarılı olamamalarının, öğrencileri derslerden ve okuldan soğutan bir faktör olduğu söylenebilir. Nitekim örgün eğitim dışında kalan gençlerin %76,8'i matematik, %55,1'i İngilizce, %36,3'ü fizik ve %31,3'ü kimya dersinde zorlandığını belirtmektedir. Ayrıca okulda yapılması gereken ödev, sınav vb. faaliyetleri çok ağır gördükleri için okula devam etmediklerini belirten öğrencilerin oranının %4,5 olduğu görülmektedir.

İki yıl üst üste sınıfta kalarak akademik olarak başarısız olanların örgün eğitim dışında kalmaları farklı sorunları akla getirmektedir. İlköğretimden (yeni sistemde ortaokuldan) mezun olan öğrencilere yeterli rehberlik ve yönlendirme çalışmalarının yapılmaması bu durumun nedenlerinden biri olarak

görülebilir. Bir yönüyle öğrencinin başarısız olacağı bölümlere kayıt yaptıırıp zaman ve emek kaybından sonra örgün eğitimden uzaklaştığı görülmektedir. Ayrıca okulun cazip olmamasının hatta bazı öğrenciler için itici olmasının özel olarak incelenmesi gerekmektedir.

Kuşkusuz, kişinin kendini başarılı ya da başarısız olarak algılaması, geleceğe ilişkin beklenti düzeyini etkiler. Bu düşünceden hareketle çocuklara kendilerini okulda ne kadar başarılı bir öğrenci olarak algıladıkları sorulmuştur. Veriler bu gençlerin yaklaşık %20'sinin kendilerini ortalamanın altında bir öğrenci olarak tanımladıklarını göstermektedir.

Okulu sevmemek: Her faaliyette olduğu gibi okulda yürütülen akademik çalışmalardan da haz almak bireyin akademik performansını ve akademik doyumunu artırırken tersi durum çocukların akademik başarısının düşmesine ve okuldan soğumalarına neden olabilir. Nitekim nicel araştırma sonuçları, bu çocukların %28,8'inin okulu sevmedikleri için örgün eğitim dışına çıktıklarını ortaya koymaktadır.

Kuşkusuz okulu sevmemek beraberinde akademik başarısızlığı getirdiği gibi akademik başarısızlık da beraberinde okulu sevmemeyi getirebilir. Bu iki faktörün karşılıklı olarak birbirini etkilediği ve çocuğun örgün eğitimin dışına çıkmasını kolaylaştırdığı söylenebilir.

Nitel araştırma bulguları da nicel araştırma bulgularını destekler görünmektedir. “*Gitmedim; gitmek istemedim. Puanım tutmuyordu.*”, “*Okulu bırakmam gerekiyordu; sevmiyordum okulu, alışamadım.*”, “*İstemiyordum. Derslerimde başarılı değildim.*” gibi ifadeler akademik başarısızlıkla eğitimin sürdürülmesine yönelik isteksizliğin birbirini etkilediğini göstermektedir. Ayrıca bu gençlerin önemli bir bölümünün “*Kafam almıyordu.*”, “*Kafam basmıyordu.*” gibi ifadeler kullanması, akademik başarı konusunda öğrencilerin kapasite sorunu yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

Ekonomik nedenler: Çocukların örgün eğitim dışına çıkmalarını tetikleyen diğer bir önemli nedenin de ekonomik durum olduğu anlaşılmaktadır. Nicel araştırma sonuçları incelendiğinde ailenin ekonomik durumunun kötü olmasının ve buna dayalı olarak çocuklarının okul masraflarını karşılamada güçlük yaşamasının çocukların eğitim hayatlarını da olumsuz etkilediği ve çocukları erken yaşta okul dışına çıkıp çalışmaya zorladığı söylenebilir. Nitekim araştırma bulgularına göre bu gençlerin yaklaşık %20'si çalışmak zorunda olmalarını, %17,2'si ailesi tarafından okul masraflarının karşılanamamasını, %13,3'ü bir işte çalışmak istemelerini ve %11,7'si ailelerinin yeterli ekonomik desteği verememelerini okul dışına çıkmalarının nedeni olarak gördüklerini belirtmişlerdir.

Okula ilişkin kötü alışkanlıklar: Bulgular ayrıca örgün eğitim dışında kalan çocukların, örgün eğitim içinde buldukları süre zarfında akademik çalışmalarında pek çok istenmeyen davranış sergilediklerini ortaya koymaktadır. Örneğin bu gençlerin %30,2'si öğrenciyken okula sık sık geç kaldıklarını, %24,5'i sınavlarda kopya çektiklerini, %19,3'ü tüm gün okuldan kaçtıklarını ve %18,4'ü başkalarının ödevini kopyaladıklarını belirtmişlerdir.

Arkadaş çevresinin olumsuz etkisi: Arkadaş ve çevrenin olumsuz etkisinin de öğrencilerin örgün eğitimin dışına çıkmalarına yol açan nedenler arasında belirtildiği dikkati çekmektedir. Okuma isteği olmayan öğrencilerin, okul ve arkadaş çevresinde istenmeyen alışkanlıklar kazanabilecekleri belirtilmektedir. Kendisini kabul eden okul dışındaki bir sosyal çevre, öğrencinin okuldan daha fazla uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Bu durumun arkasında öğretmenlerle kurulan olumsuz iletişimin de payı olduğu söylenebilir. Okul dışındaki farklı sosyal gruplardan etkilenen bireylerin öğretmenlere yönelik algıları da araştırılmalıdır; çünkü öğretmenlerin okuldaki rolü ve diğer öğrencilerin gözündeki konumları bu öğrenciler için bir anlam ifade etmeyebilir.

Ergenlik çağındaki gençlerin bireyselleşme ve bir gruba ait olarak kendini kanıtlama çabalarının olduğu bilinmektedir. Kendisini olduğu gibi kabul etmeyen bir çevre yerine kendisini onaylayan, kendisine değer veren gruplara giren ve bu süreçte disiplin suçu hatta suç kapsamında kabul edilebilecek davranışlarda bulunan gençlerin sayısı hiç de azımsanacak oranda değildir. Nitekim örgün eğitim dışına çıkan bu gençler üzerinde gerçekleştirilen nicel araştırma bulguları bu duruma ilişkin veriler sunmaktadır. Örneğin bu gençlerin %19,1'i kavga ettiklerini, %7,1'i okulun eşyalarına zarar verdiklerini, %6,9'u

okula bıçak vb. alet getirdiklerini, %6,7'si alkol kullandıklarını, %6,5'i okuldan uzaklaştırılmayı gerektiren davranışlarda bulduklarını, %6,4'ü öğretmenlere karşı saldırgan davranışlarda bulduklarını, %5,3'ü okulun, öğretmenlerin veya diğer öğrencilerin eşyalarını izinsiz aldıklarını, %4,8'i disiplin sorunları nedeniyle başka bir okula nakledildiklerini ve %4,4'ü polis veya jandarma tarafından gözaltına alındıklarını belirtmişlerdir.

Ayrıca yakın arkadaşlarından birçoğunun okulu bırakması nedeniyle kendisinin de okula devam etmediğini belirten öğrencilerin oranının %4,6 olduğu görülmektedir. Bu gençlerle yapılan bire bir görüşmelerde de gençlerin yukarıda sıralanan bulguları destekleyen ifadelerde buldukları görülmüştür. Bu bağlamda dile getirilen örnek görüşler şunlardır: : *“Arkadaş etkisi biraz fazlaydı.”*, *“Derslerim de iyi değildi, arkadaş çevrem de.”* Bir görüşmecinin, *“Abi şimdi öğretmenlerle falan dövüştük, kavga ettik. Hocalar da vurunca zorumuza gitti, o yüzden biraz... Biraz da arkadaş ortamında dolay...”* ifadesi öğrencinin okul dışındaki sosyal çevresi ile olan bağlantısının öğretmenleriyle olan ilişkisini sorunlu hâle getirmesine örnek verilebilir. Bir görüşmecinin *“O zamanlar tabii biraz daha çocuksu olduğum için kafam çalışmadı, devamsızlık yaptım. Arkadaşlarla İnternet kafelere takıldım falan...”* şeklindeki ifadesi benzer soruna örnek gösterilebilir.

Erken evlenme: Özellikle doğu illerindeki gençler, bazen kendi istekleri bazen de ailelerinin istek veya baskısı doğrultusunda erken yaşta evlenmekte ve örgün eğitimin dışına çıkmaktadırlar. Nicel araştırma bulguları gençlerin yaklaşık %5'inin bu durumu örgün eğitimin dışına çıkma gerekçesi olarak belirttiklerini ortaya koymaktadır.

Okul veya öğretmenlerden gerekli ilgi ve desteği görememek: Gençlerin bir bölümü öğrenimlerine devam etmeme gerekçesi olarak öğretmenlerin kendilerine yeterli desteği sunmamasını (%6,3), okulun kendilerine gerekli ilgiyi göstermemesini (%5,4), değiştirdiği okula uyum sağlayamamalarını (%2,4) göstermektedirler. Ayrıca bu gençlerin %4,7'sinin öğretmenleri görmek ve onlarla birlikte olmak istememelerini okuldan ayrılma gerekçesi olarak ileri sürdükleri dikkati çekmektedir.

Kendini güvende hissetmemek, okulda şiddete maruz kalmak: Gençlerin bir bölümü okula devam etmeme gerekçelerini okulda kendilerini güvende hissetmemek, şiddet ve zorbalığa uğramak olarak açıklamaktadırlar. Araştırma bulguları gençlerin %5,4'ünün okulda kendilerini güvende hissetmedikleri için, %2,2'sinin ise okulda şiddet veya zorbalığa maruz kaldıkları için okula devam etmediklerini belirtmektedir.

Diğer nedenler: Yukarıda sıralanan nedenlere ek olarak öğrencilerin %5,4'ü gezmek, görmek veya çalışmak amacıyla başka yerlere seyahat etmek, %5,4'ü okulun çok uzak olması, %5,1'i eğitimi gerekli görmemeleri, %3,5'i ailede bakmak zorunda olunan bir kişinin (küçük kardeş, hasta, yaşlı vb.) olması, %2,7'si okulda verilen eğitimin iş bulmalarına katkısı olmadığını düşünmeleri ve %1,5'i bedensel engelinin olması gibi nedenlerle örgün eğitime devam etmediklerini belirtmektedir.

Yukarıdaki bulgular özetlenecek olursa Türkiye'de gençlerin ağırlıklı olarak; akademik başarısızlık (okulda yeterince başarılı olamama, derslere ayak uyduramama vb.), okulu sevmeme, öğretmenlerden yeterli desteği alamama, ekonomik yetersizlikler (aile bütçesine katkı sağlamak için çalışma zorunluluğu vb.) kötü arkadaş çevresinin etkisi, ailenin eğitim düzeyinin düşüklüğü (çocuğun eğitimine yeterince destek olamama vb.), erken evlenme, ailelerin ve gençlerin eğitimin önemini yeterince kavrayamaması gibi nedenlerle örgün eğitim dışına çıktıkları görülmektedir.

Drama çalışmaları kapsamında yapılan rol oynama çalışmaları sonucunda, öğrencilerin okulu neden bıraktıkları konusunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

- ✓ *“İlköğretim okulunu bitirdikten sonra okula ilgim azaldı, bu nedenle bıraktım.”*
- ✓ *“Ailemin içinde bulunduğu maddi sıkıntılar nedeniyle okulu bıraktım.”*
- ✓ *“Okul dışında bir işte çalışmak zorunda olduğum için okula gidemiyorum.”*
- ✓ *“Ailem okulu bırakmamı istedi onların kararı dışına çıkamıyorum.”*

- ✓ “Babam ders çalışmama da okula gitmeme de izin vermiyor.”
- ✓ “Okula gitmem için yol gösteren kimse yoktu, öğretmenler yeteri kadar ilgilenmedi.”
- ✓ “Ailemin çok karşı çıkması üzerine okuldan soğudum.”
- ✓ “Ailem beni okula göndermedi ama ben çalışıp kardeşlerimi okutacağım.”
- ✓ “Arkadaşlarım okula gitmiyor, ben neden okula gideyim ki?”
- ✓ “Okul çok zor, sabah yediden akşam beşe kadar okulda durmak çok sıkıcı oluyor.”
- ✓ “Okula gitmek ve okumak istemiyorum.”
- ✓ “Okul içerisindeki arkadaşlık ilişkilerinde yaşanan sorunlar nedeniyle okula gitmek istemiyorum.”
- ✓ “Okuldaki arkadaşlarımla ahlak dışı davranışları nedeniyle okula gitmek istemiyorum.”
- ✓ “Okulda kız erkek karışık olarak karma eğitim olduğu için okula gitmiyorum.”

Okuldan Ayrılma Süreci: Tepkiler ve Engelleme Girişimleri

Okulu bırakma kararı bir bireyin hayatında alabileceği en önemli kararlardan biridir. Böyle bir karar verirken özellikle çevre müdahil olur ve bireyi etkilemeye çalışır. Bu nedenle çocuklara, okuldan ayrılmaya karar verdiklerinde kendilerini bu kararlarından vazgeçirmeye çalışan birilerinin olup olmadığı sorulmuştur. Bulgular, örgün eğitimi terk etme kararı alan her üç gençten sadece birini (%33) bu kararından vazgeçirmeye çalışan kimselerin olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer gençleri, bu kararlarından vazgeçirmeye çalışan hiç kimsenin olmaması düşündürücüdür.

Gençler örgün eğitimi bırakma kararı aldıklarında da onları bu kararlarından vazgeçirmek için en fazla anne ve babalarının (%78) çaba gösterdiği anlaşılmaktadır. Ardından sırasıyla %32,2’sini okul müdürünün, %27,5’ini arkadaşlarının, %25,1’ini öğretmenlerinin, %23,8’ini kardeşlerinin, %19,9’unu bir akrabasının, %9,6’sını rehber öğretmenin okulu bırakma kararından vazgeçirmeye çalıştığı belirlenmiştir.

Çocukların %33,7’si okuldan ayrıldıktan sonra hiçbir şey yapmadığını belirtmiştir. Çocukların %22,8’i bir işte tam zamanlı çalışırken %10,1’i yarı zamanlı çalışmıştır. Zamanını arkadaşlarıyla gezip dolaşarak değerlendirenlerin oranının %11,6 ve iş arayarak değerlendirenlerin oranının %10,9 olduğu belirlenmiştir.

Örgün eğitim dışında kalan gençlerin tekrar okula dönmek istemeleri durumunda onlara en fazla anne ve babalarının yardımcı olacağını düşünenlerin oranı %66,7, öğretmenlerinden birinin yardımcı olacağını düşünenlerin oranı %20,6, akrabalarından birinin yardımcı olacağını düşünenlerin oranı %16,5’tir. Daha az da olsa okula dönmek istemeleri durumunda yaşıtı olan birilerinin (%10,5) ve rehber öğretmenlerin (%9,2) yardımcı olacağını düşünenler bulunmaktadır. Okula geri dönmek istemesi durumunda kendisine yardım etmesi için iletişime geçecek birinin olmadığını düşünenlerin oranı ise %6,9’dur.

Bir çocuk okulu bıraktığında yakın çevresindeki kişilerin nasıl tepki gösterdiği önemlidir. Bu nedenle çocuklara, çevresindekilerin ona ne tür önerilerde buldukları sorulmuştur. Okulu bırakmasına karşın çocukların %36,7’sine eğitimiyle ilgili hiç kimse bir öğütte bulunmadığı gibi %14,7’sine okulu bırakmakla iyi yaptığı söylenmiştir. Diğer öneriler incelendiğinde bu gençlerin %39,3’ünü okula geri dönmeleri için ikna etmek isteyenlerin olduğu, %20,1’ine başka bir okula gitmesini önerenlerin olduğu, %16,4’üne kişisel sorunlarını çözmek için yardım teklifinde bulunulduğu, %12,6’sına başarısız olduğu derslerden özel ders almasının önerildiği ve %8,5’ine de okulun disiplin kurallarına uyması durumunda okula geri dönebileceğini söyleyenlerin olduğu tespit edilmiştir.

Örgün eğitim dışında kalan gençlere, kendilerinde tekrar okula dönme arzusu uyandıran hususların neler olduğu sorulmuştur. Yanıtlar incelendiğinde, gençlerin %49,1’inin mezun olduklarında daha kolay iş bulabilecek olmalarını, %36,6’sı okulda yeni şeyler öğrenecek olmalarını, %16,8’i

arkadaşlarıyla tekrar görüşebilecek olmalarını, %13,9'u ise okulda çeşitli sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere katılabilecek şansını bulacak olmalarını belirtmişlerdir.

Ailenin özellikle çocuğun okul başarısı ve devam edebileceği eğitim düzeyine ilişkin beklentisi, çocuğun eğitim başarısını ve beklentilerini etkiler. Bu nedenle çocuklara, annelerinin, babalarının ve kendilerinin eğitimleriyle ilgili beklentileri sorulmuştur. Ailelerin, çocukların eğitimi hakkındaki beklentileri incelendiğinde yarısına yakınının (%47,4) çocuklarının en az lise mezunu olmasını bekledikleri görülmektedir. Çocuklarının meslek yüksekokulu, üniversite veya lisansüstü eğitimi görmesini isteyenlerin toplam oranı ise %33,4'tür. Bu bulgular aslında ailelerin, çocuklarının eğitimlerine devam etmeleri konusunda istekli olduklarını göstermektedir. Ancak öğrencilerin %13,3'ü ailelerinin çocuklarının eğitimlerine devam etmesini istemediklerini belirtirken, yaklaşık %5'i ise "ne kadar okuduğum anne ve babamın umurunda değil" diye yanıtlamışlardır.

Gençlere, eğitimlerine ne kadar devam etmek istedikleri sorulmuştur. Örgün eğitim dışında kalan gençlerin %17,6'sı eğitimlerine devam etmek istemediklerini belirtmişlerdir. Buna karşın en azından liseden mezun olmak isteyenlerin oranı %40,1, iki yıllık bir yüksekokuldan mezun olmak isteyenlerin oranı %13,6 ve dört yıllık bir fakülteden mezun olmak isteyenlerin oranı %22,4'tür. Lisansüstü eğitim görmek isteyen %6,3 oranındaki genç de dâhil edildiğinde gençlerin %42,3'ünün yükseköğrenim görmek istedikleri anlaşılmaktadır. Eğitime yönelik bu talep doğru yönlendirilebilirse bu çocukların bir bölümü yeniden okula kazandırılabilir.

Gençlere, istedikleri mesleği elde edebilmeleri için ne kadar eğitim görmeleri gerektiği sorulmuştur. Alınan cevaplar incelendiğinde, gençlerin %33,9'unun genel lise, %24,7'sinin meslek lisesi veya teknik lise, %13,3'ünün meslek yüksekokulu, %23'ünün dört yıllık fakülte, %5,1'inin ise lisansüstü düzeyinde eğitim görmelerinin, istedikleri mesleğe ulaşabilmeleri için gerekli gördükleri anlaşılmaktadır. Bu bulgular ilköğretim veya lise eğitimlerini örgün eğitim kurumlarında sürdürmeyen gençlerin yaklaşık %60'ının en az lise düzeyinde, yaklaşık %40'ının ise üniversite düzeyinde eğitim gerektiren meslekleri düşündüklerini göstermektedir.

Örgün eğitim dışında kalan gençlere boş zamanlarında neler yaptıkları veya hangi etkinliklerde buldukları sorulmuştur. Cevapların dağılımı incelendiğinde, gençlerin çoğunlukla boş zamanlarını aileleriyle birlikte (%84,4), arkadaşlarıyla birlikte (%82,4) ve bilgisayar başında (%71,1) zaman geçirerek değerlendirdikleri anlaşılmaktadır. Çocukların boş zamanlarını değerlendirdiği diğer önemli uğraşların; kitap ya da dergi okumak (%61,8), sportif etkinliklere katılmak (%44,9), sanatsal ve kültürel etkinliklere katılmak (%37,3) ve gönüllü işlerde çalışmak (%31,3) olduğu gözlenmektedir.

Bulgular, örgün eğitim dışında kalan gençlerin %54,3'ünün okuldan ayrıldıktan sonra kendilerini geliştirmek veya bir meslek sahibi olmak için hiçbir eğitime veya kursa katılmadıklarını ortaya koymaktadır. Mesleki beceri kazandıran kurslara katılanların oranının %9,8, eğitsel amaçlı kurslara katılanların oranının %7,3, kişisel gelişimle ilgili eğitimlere katılanların oranının %5,2, şu an bir eğitim veya kursa devam edenlerin oranının ise %3,5 olduğu belirlenmiştir. Ek olarak bu gençlerin bir bölümünün Kur'an kursları ile hafızlık kurslarına devam ettikleri anlaşılmaktadır.

Örgün eğitim dışındaki çocuklara, özellikle eğitim ihtiyaçlarını belirleyebilmek amacıyla hangi konularda eğitim almak istedikleri sorulmuştur. Çocukların %34,1'i mesleki becerilerini artıracak kurslara katılmak isterken %19,3'ü teknolojik aletlerin kullanımı, %15,5'i iş sağlığı ve güvenliği, %13,6'sı iletişim becerileri, %12,2'si öfke kontrolü, %12'si kişiler arası ilişkiler, %11,9'u ilk yardım ve hasta bakımı, %11,8'i çalışan hakları ve yükümlülükleri, %11,8'i psikolojik sorunlarla baş etme, %10,8'i çocuk bakımı, %8,3'ü sağlık ve ebeveynlik becerileri, %7,6'sı işletme ve finansal konular, %6,8'i zararlı maddelerden kurtulma ile ilgili eğitim veya kurslara katılmak istediklerini bildirmişlerdir.

Çalışan gençlerin çalıştıkları yerlerde mesleki eğitim alma durumları: Örgün eğitim dışında kalan çocukların bir kısmı kayıtlı veya kayıt dışı olarak çeşitli işlerde çalışmaktadır. Çocuklara, çalıştıkları iş yerlerinde mesleki eğitim alma olanaklarının olup olmadığı sorulmuştur. Çalışan gençlerden %38,1'i iş yerinde mesleki eğitim alma şansını olduğunu %32,2'si ise böyle bir şansını olmadığını belirtmiştir.

Çalıştığı iş yerlerinde mesleki eğitim alma şansını bildiren çocuklara, bu eğitimin hangi konularda yapıldığı sorulmuştur. Cevaplar incelendiğinde bir iş yerinde çalışan ve iş yerinde eğitim alma şansını çocukların %33,9'u kuaförlük, %20,6'sı bilgisayar, %15,2'si makine, %13,2'si terzilik, %8,7'si elektrik, %7,1'i elektronik, %5,5'i açılış, %3,9'u ahşap doğrama ve %3,2'si bakıcılık eğitimi alma imkânını bulduklarını belirtmişlerdir.

Örgün eğitim dışında olup şimdiye kadar herhangi bir mesleki eğitim veya kursa da katılmamış çocuklara bunun nedenleri sorulmuştur. Bir mesleki eğitime katılmayan çocukların %32,3'ü başka öncelikleri olduğu için, %17,8'i yeterli bilgisi olmadığı için, %11,8'i yeterli seçenek olmadığı için, %9,5'i ekonomik engelleri olduğu için, %7,8'i yeterli zamanı olmadığı için, %5,1'i bölgesel koşullar engel olduğu için mesleki eğitim alamadığını belirtmiştir.

Örgün eğitim dışındaki gençlerin eğitim ve gelecekleriyle ilgili duygu ve düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bulgulara göre gençlerin %81,2'sinin gelecekte topluma yararlı bir insan olmayı istediği, %80,7'sinin gelecekte iyi bir aile kurmayı istediği, %80'inin eğitimine devam etmek isterse ailesinin kendisini bu konuda destekleyeceğini, %79,1'i hayatta diğer insanlar kadar başarılı olabileceğini, %76,2'si hayatta başarılı olabileceği konusunda kendine güvendiğini belirtmiştir. Bulgular ayrıca, gençlerin %75,4'ünün yeni bir şeyler öğrenmekten keyif aldığını, %74,1'inin açık liseye devam ederek lise diploması almayı planladığını, %73,9'unun her ne olursa olsun kendisini geliştirecek eğitimler almak istediğini, %73,9'unun gelecekte iyi bir meslek sahibi olacağını düşündüğünü ortaya koymaktadır.

Yukarıdaki bulgulara ek olarak gençlerin %70,5'i kendilerini diğer insanlar kadar değerli gördüklerini, %69,9'u yaşamda zorluklarla karşılaştıklarında ısrarla mücadele edeceklerine inandıklarını, %69,5'i eğitimlerine devam etmiş olsaydılar geleceklerinin daha parlak olacağına inandıklarını, %67,9'u ailelerinin, eğitimlerine devam etme konusunda kendilerini teşvik ettiğini, %66,1'i eğitimlerine devam etmiş olsaydılar gelecekte çocuklarını daha iyi bir şekilde yetiştirebileceklerine inandıklarını, %65,1'i okula devam etmiyor olsalar da yeni bir şeyler öğrenmek için hiçbir fırsatı kaçırmadıklarını, %63,9'u şimdiki akılları olsaydı okulu asla bırakmayacaklarını belirtmişlerdir.

Gençlerin %55,3'ü arkadaşlarının birçoğunun eğitimlerini yarıda bıraktığını, %54,6'sı hayatta başarılı olmak için mutlaka liseyi bitirmek gerektiğine inandıklarını, %49,4'ü liseyi bitirmiş olsaydılar arkadaşlarının arasında daha saygın bir yerlerinin olacağına inandıklarını, %48,6'sı eğer liseyi bitirmiş olsaydılar ailelerinin kendilerine çok daha fazla değer vereceğine inandıklarını belirtmişlerdir.

Yukarıda sıralanan olumlu duygu ve düşüncelerin yanında olumsuz duygu ve düşüncelere sahip olan gençlerin de olduğu görülmektedir. Örneğin, gençlerin %47,5'i yaşamda zorluklarla karşılaştıklarında okulda öğrenmiş oldukları bilgilerin değil, iş yaşamında edindikleri deneyimlerin kendilerine yarayacağına inandıklarını, %44,1'i bazen yeterince iyi olmadığını düşündüklerini, %39,2'si hayatlarına yön veren durumları kontrol edemediklerini, %35,4'ü okula gitmek yerine bir işte çalışmayı tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Ek olarak bu gençlerin, %34,7'si eğer bir iş çok karmaşık görünüyorsa onu denemeye bile girişmeyeceklerini, %34,3'ü kendilerine zor görünen yeni şeyleri öğrenmeye çalışmaktan kaçınacaklarını, %34,2'si bazen kendilerini işe yaramaz biri olarak gördüklerini, %27,8'i ise okula gitmenin boşa zaman kaybı olduğuna inandıklarını belirtmişlerdir.

Özetlenecek olursa sanılanın aksine örgün eğitim dışında kalan gençlerin çok büyük bir bölümünün anne ve babasının hayatta olduğu ve birlikte yaşadıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu gençlerin anne ve babalarının eğitim düzeyi ile ailelerin aylık gelir durumunun oldukça düşük olduğu, ailedeki çocuk sayısının Türkiye ortalamasının çok üzerinde olduğu, sigara içme ve alkol kullanma oranlarının ciddi oranlarda olduğu, akademik hayatlarının pek parlak olmadığı, örgün eğitim dışına çıkma kararı aldıklarında kendilerini bu kararlarından vazgeçirecek birileri olmayanların oranının yüksek olduğu, önemli bir bölümünün okuldan ayrıldıktan sonra hiçbir şey yapmadığı, çok büyük bir bölümünün boş zamanlarını aile ve arkadaşlarıyla birlikte ve bilgisayar başında geçirdikleri anlaşılmaktadır. Bu gençlerin ayrıca yarıdan fazlasının okuldan ayrıldıktan sonra kendilerini geliştirmek veya bir meslek sahibi olmak için hiçbir eğitime veya kursa katılmadıkları, yarıdan fazlasının arkadaşlarının da

eğitimlerini yarıda bıraktığı anlaşılmaktadır. Ek olarak bu gençlerin önemli bir bölümünün yaşamda zorluklarla karşılaştıklarında okulda öğrenmiş oldukları bilgilerin değil, iş yaşamında edindikleri deneyimlerin kendilerine yarayacağına inandıkları, eğer bir iş çok karmaşık görünüyorsa onu denemeye bile girişmeyeceklerini, kendilerine zor görünen yeni şeyleri öğrenmeye çalışmaktan kaçınacaklarını, bazen kendilerini işe yaramaz biri olarak gördükleri ve okula gitmenin boşa zaman kaybı olduğuna inandıkları belirlenmiştir.

Yukarıda sıralanan olumsuzluklara karşın bu çocukların oldukça büyük bir bölümünün eğitimlerini bir şekilde tamamlama isteği içinde olduğu, örgün eğitime tekrar dönmek isteyen gençlerin en fazla daha kolay iş bulabilme ve okulda yeni şeyler öğrenecek olmaları nedeniyle okula dönmek istedikleri, önemli bir bölümünün her şeye rağmen gelecekte topluma yararlı bir insan olmayı istediği, eğitimine devam etmek isterse ailesinin kendisini bu konuda destekleyeceğini belirtmişlerdir. Ayrıca, gençlerin büyük bir bölümü yeni bir şeyler öğrenmekten keyif aldıklarını, açık liseye devam ederek lise diploması almayı planladıklarını, her ne olursa olsun kendilerini geliştirecek eğitimler almak istediklerini ve şimdiki akılları olsaydı okulu asla bırakmayacaklarını belirtmişlerdir.

Buraya kadar olan bölümde, örgün eğitim dışında kalan çocuklarla yapılan araştırmada elde edilen verilere dayalı açıklamalara yer verilmiştir. Bu çalışmada daha önce de belirtildiği gibi bu nicel veriler çalıştaylarda paydaşlarla tartışılmış; özellikle de çocukların bakış açısını öğrenebilmek için drama yöntemi ile veriler toplanmıştır. Örgün eğitim dışında kalan 14-18 yaşlarındaki bir grup çocukla (N=14) 30-31 Mayıs 2013 tarihinde Ankara'da yapılan çalıştay oturumlarında katılımcılardan hem hayallerindeki okulu anlatmaları istenmiş hem de "Bir öğrenci, okulu bıraktığı gün acaba günlüğüne ne yazardı?" sorusunu düşünerek günlük yazmaları istenmiştir.

Gençlerin Hayallerindeki Okul

Çocuklardan hayallerindeki okulu bir kartona resim çizerek göstermeleri istendiğinde çocuklar; içerisinde öğrencilerin etkin bir şekilde kullanabildikleri bir laboratuvar, tiyatro salonu, yüzme havuzu, müzik odası bulunan, satranç vb. gibi kültürel etkinlikler için uygun mekânlara, güzel bir bahçe düzenlemesine ve manzaraya sahip olan, resim odası bulunan, değerler eğitimine önem verilen, konuşmaya dayalı yabancı dil eğitimi verilen, hem öğrenciler hem de öğretmenler için etkin bir şekilde hizmet veren rehberlik servisi bulunan, engellilerin özel durumlarına göre düzenlenmiş olan, içerisinde konser alanı bulunan ve ara ara yarışmalar ve şenlikler düzenlenen, etkin bir şekilde kullanılan spor salonuna sahip olan, etüt merkezi bulunan ve ihtiyacı olan öğrencilere bu konuda yardım eden ve öğrencilerin okul dışında bulup okulu terk ettiği etkinlikleri bünyesinde barındıran bir okul hayal etmişlerdir.

Drama çalışmaları kapsamında öğrencilerden, okula gitmemiş bir öğrenciyi düşünerek onun okulu bıraktığı gün, günlüğüne yazdıklarını yazmaları istenmiştir. Bu çalışmada çocuklar düşüncelerini aşağıdaki ifadelerle dile getirmişlerdir.

- ✓ "Okumayı çok sevmememe rağmen, ailemin maddi durumu iyi olmadığı 6 kardeşin en büyüğü olduğum için çalışmak zorunda kaldım. Derslerimde başarılı olmama ve öğretmenlerimin, benim okula dönmemi istemelerine rağmen okula devam edemedim."
- ✓ "Birbirlerine karşı saygısızca davranan, küfürler savuran, samimiyetsiz ve öğretmenlere hakaret eden öğrencilerin olduğu, öğrencilere sadece bekçilik yapan öğretmenlerin bulunduğu okula artık gitmek istemedim."
- ✓ "İlköğretimden mezun olmama rağmen artık okula devam etmeyeceğim çünkü okuldaki arkadaş çevrem beni olumsuz etkilemekte..."
- ✓ "Okula ve okula gitmeye önem vermeme rağmen okulda din eğitiminin yetersiz kalması nedeniyle açık liseye kayıt yaptırdım. Bu sayede hem din eğitimi alacağım hem de liseyi bitireceğim. Ayrıca son sene dershaneye gidip üniversiteye gireceğim. Bir senelik dersane eğitimi ile üniversite kazanılıyorsa okula gitmenin ne anlamı var ki..."

- ✓ “Okula başörtüsü ile girmeme izin verilmediği için devam edemiyorum.”
- ✓ “Okula gitmek istemiyorum çünkü okul ve okulda öğretilenler ilgimi çekmiyor. Okumak yerine bir işte çalışıp cebime para girmesi daha iyi...”
- ✓ “Okula gitmek istiyorum... aynı zamanda çalışmam ve para kazanmam gerekiyor. Okulu bıraktığım için pişmanım... İleride daha çok pişman olacağımı da biliyorum.”
- ✓ “Arkadaşlarım ile okul dışında kafelerde takılıp eğlenmek varken okula gitmek çok sıkıcı ve akıl dışı diye düşünüyorum bu nedenle okula gitmek istemiyorum.”
- ✓ “Okula gitmek istiyorum fakat babam artık “Okula gitmeyeceksin.” dedi. Artık hayatın bana verdikleri ile yetineceğim. Artık arkadaşlarımı ve öğretmenlerimi göremeyeceğim.”

Türkiye’de örgün eğitim dışındaki gençlerin sayısının oldukça yüksek olması, bu gençlerin eğitim ihtiyaçlarının belirlenerek eğitime katılmalarını sağlayıcı tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır. Genç nüfusa sahip olan Türkiye’nin gerek bilgi toplumunun gereklerini yerine getiren gençler yetiştirebilmesi gerekse bu gençlerin daha iyi çalışma koşullarında ve daha nitelikli işlerde çalışabilmeleri için örgün eğitim içinde kalma sürelerinin artırılması; değişik nedenlerle örgün eğitim dışına çıkmış bireyler için öncelikli olarak örgün eğitime geri dönmesini sağlayacak, örgün eğitime dönemeyen bireyler içinse hayat boyu öğrenme ilkeleri doğrultusunda kendilerini yetiştirmeleri için gerekli fırsatların sağlanması kaçınılmaz görünmektedir.

BÖLÜM-IV: POLİTİKA ÖNERİLERİ

Genel ortaöğretimde sınıf tekrarı, okul terki ve 14-18 yaş grubunda olup örgün eğitim dışında kalan çocuklar konusunda yapılan literatür incelemesi, nicel ve nitel araştırma bulguları ve bu araştırma bulgularının paydaşlara sunulması tartışıldığı çalıştayların sonuç raporları sonunda bazı politika önerileri geliştirilmiştir. Genel ortaöğretimde sınıf tekrarının ve okul terklerinin önlenmesinde etkili olabilecek politika önerileri (1)Bakanlık, (2)İl-İlçe ve (3)Okul düzeyinde olmak üzere üç başlık altında düzenlenerek aşağıda sunulmuştur.

I. ULUSAL DÜZEYDE (BAKANLIK DÜZEYİNDE) ÖNERİLEN POLİTİKALAR

A. Genel Ortaöğretimde Sınıf Tekrarı, Okul Terki ve Örgün Eğitim Dışında Kalan Çocuklar Konusunda Türkiye Çapında Toplumsal Farkındalık, İletişim ve İş Birliği Oluşturmak

1. Türkiye'nin 2023 hedefleri doğrultusunda sınıf tekrarı, okul terki ve örgün eğitim dışında kalan çocuklara yönelik olarak Millî Eğitim Bakanlığının kurumsal iletişim stratejisini yeniden düzenlemek.
 - a. Sınıf tekrarı ve okul terki riski taşıyan öğrenci ve ailelerin sorunlarına ilişkin bir çağrı merkezi veya çevrim içi iletişim ağı (İnternet portalı) oluşturmak.
 - b. Sınıf tekrarı ve okul terki riski taşıyan öğrencilerle ilgilenen öğretmen, okul yöneticisi, denetim elemanı ve rehber öğretmenler için mesleki danışma ve iletişim sistemi oluşturmak.
 - c. İlgili bakanlıkların tüm çalışanlarına konuya ilişkin farkındalık kazandırmaya dönük eğitimler sunmak.
2. Sınıf tekrarı, okul terki ve örgün eğitim dışında kalan çocuklara sunulan hizmeti etkileyen ve sunulan hizmetten etkilenen tüm paydaşlara yönelik iletişim mekanizmaları kurmak.
 - a. MEB, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı arasında soruna ilişkin kurumsal iletişim ve iş birliği mekanizmaları oluşturmak.
 - b. Soruna ilişkin olarak il-ilçe millî eğitim, kültür ve turizm, aile ve sosyal politikalar, gençlik ve spor müdürlükleri, yerel yönetimler, üniversiteler ve sivil toplum örgütlerini kapsayan iletişim ve iş birliği mekanizmaları oluşturmak.
 - c. Sorunun çözümüne destek sağlamak amacıyla ülke çapına yayılmış olan sivil toplum örgütleri, toplum merkezleri ve gönüllü derneklerin önleme ve rehabilitasyon projeleri yapmalarını teşvik etmek. (Örneğin, Avrupa Birliği ülkelerindeki uygulamaları görmek ve iyi örneklerden yararlanmak amacıyla ortaklık projeleri yapılabilir.)
3. Yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı ile YÖK gibi diğer kamu kurumlarıyla sınıf tekrarı, okul terki, eğitim ve öğretim dışında kalan çocuklara yönelik strateji ve eylem planları geliştirmek ve uygulamak.
 - a. Soruna ilişkin ilgili bakanlıklar arasında bir iş birliği protokolü yaparak bu protokole ilişkin ortak bir eylem planı hazırlamak.
 - b. Ortak eylem planının, ilgili bakanlıkların taşra teşkilatlarında gerçekçi bir biçimde hayata geçirilebilmesi için gerekli yasal ve bürokratik düzenlemeleri yapmak, illere ve taşra teşkilatındaki yöneticilere bu konuda talimat vermek.
 - c. İyi örnekleri çevrim içi ortamlarda (İnternet) bir portal oluşturarak paylaşmak.

- d. İyi örnekleri artırmak için yarışmalar düzenlemek, ödüller vermek.
- e. YÖK ile yapılacak iş birliği aracılığıyla öğretmen yetiştirme programlarında sınıf tekrarı, okul terki, eğitim ve öğretim dışında kalan çocuklar hakkında sahip olunması gereken bilgi, beceri ve tutumları öğretmen adaylarına kazandırmak.
- f. Öğretmen yetiştiren kurumlardaki topluma hizmet uygulamaları dersi kapsamında sınıf tekrarı, okul terki, eğitim ve öğretim dışında kalan çocuklara yönelik projeler geliştirilmesini sağlamak.
- g. Sınıf tekrarı, okul terki ve örgün eğitim dışında kalan çocuklara yönelik eğitim etkinliklerinde üniversitelerde konuyla ilgili araştırmalar yapan öğretim elemanlarıyla iş birliği yapmak.

B. Öğretim Programlarını, Sorunun Çözümüne Katkı Sağlayacak Şekilde Yeniden Düzenlemek ve Geliştirmek

4. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı bünyesinde sınıf tekrarı, okul terki ve örgün eğitim dışında kalan çocukları dikkate alarak özellikle 9. sınıf programları başta olmak üzere, öğretim programlarını ve ders geçme sistemini gözden geçirmek.
5. Öğretim programlarının içeriklerini görsel-işitsel araçlarla destekleyerek daha ilgi çekici hâle getirmek.
6. Kademeler arası ve ara sınıflardaki geçişlerin daha sağlıklı yapılabilmesi için uyum programları oluşturmak ve uygulamak.
7. Akademik başarısı düşük olan ve öğrenciler tarafından “zor” olarak algılanan derslerin haftalık ders programında aynı günlere toplanmayacak biçimde dengeli dağılımını sağlamak.
8. Sınıf tekrarı ve okul terki riski taşıyan öğrencilere yönelik ortaöğretim programları arasında seçeneekli ve geçişli bir sistem oluşturmak.
9. Öğretim programlarını içerik ve süre açısından sadeleştirmek, kısaltmak, kazanılan zamanı sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere yönelik amaçlar doğrultusunda öğretim programının kazanımları olarak yeniden belirlemek.
10. Öğrencileri iyi-kötü ya da tembel-çalışkan şeklinde sınıflandırarak performans yönelimli olmaya yönlendirmek yerine öğrenmeyi, kişisel ilerlemeyi ve bireysel farklılıkları dikkate alan bir sistem geliştirmek.
11. Öğretim programlarını esnek hâle getirerek öğrenme ihtiyaçlarına göre yeniden şekillendirilebilir bir niteliğe dönüştürmek.
12. Standart testlerden ziyade öğrencilerin kendilerini daha rahat ifade edebilecekleri ölçme araçları geliştirmek ve kullanmak.
13. Sınıf tekrarı yerine ders tekrarı sistemini uygulamak, öğrenciyi tekrara kaldığı sınıftaki bütün dersleri almak yerine sadece başarısız olduğu derslerden sorumlu tutmak.

C. Sorunun Çözümüne Yönelik Olarak Çalışanların Niceliklerine, Yeterliklerine ve Yetiştirilmelerine İlişkin Politikalar

14. Genelde tüm öğrencilere özeldir ise sınıf tekrarı yapan çocuklara rehberlik hizmetlerini etkili bir biçimde sunmak. Bunun için de gelecek projeksiyonları dikkate alınarak ihtiyaç duyulan rehber öğretmen sayısını belirlemek ve istihdamını sağlamak.
15. Öğretmen, okul yöneticisi, denetim elemanı ve rehber öğretmenlerin mesleki yeterliklerini sınıf tekrarı, okul terki ve örgün eğitim dışında kalma sorunlarını dikkate alarak gözden geçirmek.

- 16.Soruna yönelik olarak öğretmen, okul yöneticisi, denetim elemanı ve rehber öğretmen görevlendirme ölçütlerini gözden geçirmek.
- 17.Öğretmen, okul yöneticisi, denetim elemanı ve rehber öğretmenlere yönelik olarak araştırma bulguları ve mesleki yeterlikler doğrultusunda mesleki gelişim planları hazırlamak ve uygulamak.
- 18.Sınıf tekrarı ve okul terki riski taşıyan öğrencilerin belirlenmesi, izlenmesi ve gerekli önlemlerin alınmasında liselerdeki sınıf öğretmenliğinin iş-görev tanımını ve rollerini yeniden belirleyerek işlevsel hâle getirmek.

D. Sorunun Çözümüne Yönelik Olarak Okulun Stratejik Rolüne İlişkin Politikalar

- 19.Okul, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, kültür ve turizm, aile ve sosyal politikalar, gençlik ve spor müdürlükleri arasında iş birliği ve iletişim mekanizmaları oluşturmak.
- 20.Okul-Aile Birliği Yönetmeliği'ni, ailenin okula daha fazla ve daha nitelikli olarak katılımını sağlayacak biçimde yeniden düzenlemek.
- 21.Sorunun çözümüne yönelik olarak okul-aile iş birliği süreçleri kapsamında aile ziyaretlerini yönetsel ve örgütsel süreçlerde sistematik hâle getirerek düzenlemek.
- 22.Okulların fiziksel alanları içerisinde aile ile iş birliği ve iletişim kurulabilecek fiziksel alanlar oluşturmaya yönelik girişimlerde bulunmak.
- 23.Okullarda tüm öğrencilerin akademik başarılarını izleme ve telafi eğitimleri sunmaya yönelik yasal ve örgütsel düzenlemeleri yapmak.
- 24.Okul-aile iş birliğinin yönünü sadece okuldan aileye değil, aileden okula da bilgi paylaşımı sağlamak üzere yasal mevzuat ve örgütsel süreçler açısından yeniden düzenlemek.
- 25.Okul rehberlik hizmetleri çerçevesinde aileye danışmanlık, rehberlik ve eğitim hizmetleri sunmaya yönelik yasal ve örgütsel düzenlemeleri yapmak.
- 26.Disiplin kurullarının işlevlerini yeniden düzenleyerek cezalandırma sistemi yerine ödüllendirme sistemini kullanmak.

E. Sorunun Çözümüne İlişkin Öğrenciye Yönelik Politikalar

- 27.Eğitim ve öğretim hizmetlerinde sınıf tekrarı ve okul terki riski taşıyan öğrencilerin belirlenmesi, izlenmesi ve önlem alınmasına ilişkin bir sistem oluşturmak.
- 28.Risk kapsamında yer alan öğrencilere akademik başarıları düşük olan ders ve konulara ilişkin etüt ve telafi eğitimi hizmetleri sunmak.
- 29.Özellikle ergenlik öncesi ve ergenlik döneminde bulunan öğrencilere sosyal davranışların geliştirilmesine yönelik öğretim programı dışı etkinlikler sunmak.
- 30.Var olan disiplin yönetmeliğini güncel gereksinimler ve gelişmeler ışığında yeniden düzenlemek.
- 31.Tüm öğrencilere etkili ders çalışma teknikleri konusunda farkındalık ve beceri eğitimi vermek.
- 32.Başarı oranı düşük olan derslere yönelik olarak öğrencilere sanal ortamda destek olacak ders anlatım videoları, soru çözümleri, alıştırmalar içeren İnternet portalı hazırlamak; var olan materyalleri de akademik kapasitesi düşük öğrencilere göre uyarlamak.

II. İL-İLÇE DÜZEYİNDE POLİTİKALAR

- 33.Genelde tüm öğrenciler özelde ise sınıf tekrarı, okul terki ve örgün eğitim dışında kalan çocuklara yönelik olarak okul, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, kültür ve turizm, aile ve sosyal politikalar, gençlik ve spor müdürlükleri arasında iş birliği yapmak.

34. Aile katılımını artırmak için okulların ihtiyaçlarını karşılamak, diğer kurumlarla iş birliği yapmak ve koordinasyonu sağlamak.
35. Ergenlik öncesi ve ergenlik döneminde bulunan öğrenciler için kişisel gelişim ve sosyal davranışların geliştirilmesi amacıyla gençlik ve spor, kültür ve turizm, aile ve sosyal politikalar, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimlerle iş birliği yapmak.
36. İl-ilçe genelinde tüm öğrencilerin, özeldense sınıf tekrarı, okul terki, eğitim ve öğretim dışında kalma riski taşıyan çocukların akademik başarılarını izlemek ve telafi eğitimleri sunulmasını sağlamak.
37. Sınıf tekrarı ve okul terki riski taşıyan öğrencilerin belirlenmesi, önleyici rehberlik hizmetlerinin sunulması ve öğrencilerin devamı ile akademik başarılarının yükseltilmesi için okullar ve Rehberlik Araştırma Merkezleri (RAM) arasında iş birliğini güçlendirmek.
38. Öğretmenlere farklı toplumsal kesimlerden gelen ve farklı öğrenme kapasitelerine sahip öğrencilerin daha etkili öğrenebilmelerine yardımcı olabilmeleri için kurslar ve seminerler düzenlemek.
39. Eğitim ve öğretim takvimini bölgenin ihtiyaçlarına göre düzenlemek.

III. OKUL DÜZEYİNDE POLİTİKALAR

40. Akademik başarı düzeyi düşük olan öğrenciler tarafından “zor” olarak algılanan derslerin hafifletilerek ders programında aynı günlerde toplanmayacak biçimde dengeli dağılımını sağlamak.
41. Okula yeni başlayan öğrencilere yönelik olarak uyum programları düzenlemek.
42. Akademik kapasiteleri farklı olan öğrencilerin zorlanmadan takip edebilecekleri farklı güçlük düzeylerinde seçmeli dersler oluşturmak.
43. Ailenin okula katılımını güçlendirecek, etkili iletişim ve iş birliği sağlayacak etkinlikler düzenlemek.
44. Ailenin okula katılımına yönelik var olan koşullar içinde fiziksel mekânlar oluşturmak.
45. Okul-aile iş birliğinin yönünü sadece okuldan aileye değil, aileden-okula da bilgi paylaşımı sağlamak üzere yeniden tasarlamak.
46. Sorunun çözümüne yönelik olarak okul-aile iş birliği süreçleri kapsamında aile ziyaretleri yapmak.
47. Okul rehberlik hizmetleri çerçevesinde risk grubundaki çocukların ailelerine yönelik danışmanlık ve eğitim hizmetleri sunmak.
48. Sosyal, kültürel ve sportif etkinlikleri tüm öğrencin katılımını sağlayacak biçimde yeniden düzenlemek.
49. Rehber öğretmen ve ilgili müdür yardımcısı koordinasyonunda tüm öğrencilerin akademik başarılarını izlemek ve telafi eğitimleri sunmak.
50. Bu doğrultuda okulu başta öğrenciler olmak üzere tüm paydaşlar için bir yaşam alanı haline getirmek ve herkes için güvenli bir ortam oluşturmak.
51. Okul ikliminde okula, öğrenmeye, eğitime, öğretmene ve etkinliklere yönelik olumlu bir algı yaratmak.
52. Öğrencilerin olumlu bir benlik algısı oluşturmaları ve kimlik gelişimlerinde öğrenciye bir birey olarak saygı duymayı okul kültürünün bir ögesi haline getirmek.
53. Sınıf tekrarı ve okul terki riski taşıyan öğrencilerin belirlenmesi, izlenmesi ve gerekli önlemlerin alınmasında liselerdeki sınıf öğretmenlerinin etkin olmalarını sağlamak.

- 54.“Akran öğreticiliği” programı geliştirip uygulamaya koymak; bir derste başarılı olan öğrencilerin başarısı düşük olan öğrencilere yardım etmesini sağlamak.
 - 55.Okulun ödev politikasını belirlemek ve uygulamak (öğrenilenlerin tekrarı, proje ve sosyal etkinlik ödevleri gibi).
 - 56.Öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerine göre okula başlamadan önce hazırlık programları geliştirmek ve uygulamak.
 - 57.Öğrencilerin okul dışında katılmaktan hoşlandıkları etkinlikleri olabildiği ölçüde okul ortamına taşımak.
 - 58.Okullarda “Öğrenme Merkezleri” kurularak gönüllülerden (öğretmen, üst sınıf öğrencileri, aileler, stajyer öğretmen adayları) başarısı düşük öğrencilere destek sağlamak.
- Her öğretmene belirli sayıda öğrencinin sorumluluğu verilerek “eğitim koçluğu” sistemini kullanmak.

KAYNAKÇA

- Altinkurt, Y. (2008). Öğrenci devamsızlıklarının nedenleri ve devamsızlığın akademik başarıya olan etkisi. , 20, 129-142.
- Amerikan Ulusal Liseler Merkezi. (2007). . http://www.betterhighschools.org/docs/NHSC_Approac-hestoDropoutPrevention.pdf. Erişim Tarihi: 12.11.2012.
- Avrupa Komisyonu. (2011). Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu Genişleme Stratejisi Ve Başlıca Zorluklar 2011-2012. http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf. Erişim Tarihi: 11.10.2012
- Avrupa Komisyonu. (2012). Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu. Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2012-2013. http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf Erişim Tarihi: 03.09.2013
- Avrupa Komisyonu Türkiye Delagasyonu (2007). , <http://okul.selyam.net/docs/index-91816.html> Erişim Tarihi: 01.10.2013.
- Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Formu. (2010). Türkiye’de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış. http://www.spf.boun.edu.tr/content_files/turkiyede%20esitsizlikler_spf.pdf Erişim Tarihi: 01.10.2013
- Erden. M. ve Akman, Y. (2001). Öğrenme. Genişletilmiş 9. Baskı. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- ERG (2011). Yetiştirici Sınıf Öğretim Programı Ara Dönem Gözden Geçirme Raporu. http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/YSOP_MidtermReview_TR_26012012_FINAL.pdf Erişim Tarihi. 01.10.2013
- Eurostat, (2012a). Participation of Young People in Education And Training, By Employment Status, Age And Sex. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfse_18&lang=en Erişim Tarihi: 01.10.2013
- Eurostat (2012b). Young People Not In Employment And Not In Any Education And Training, By Age And Sex (NEET rates) <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> Erişim Tarihi: 01.10.2013
- Eurostat. (2012c).. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&p-code=tgs00106&plugin=1>. Erişim Tarihi: 01.10.2013.
- Eurostat, (2012d). http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfso_09t2&lang=en Erişim Tarihi: 01.10.2013
- Eurydice, (2011). . Yönetmelikler Ve İstatistikler. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/126TR.pdfErişim tarihi: 01.10.2013
- Gleason, K. A., Oi-man, K., ve Hughes, J. N. (2007). The short-term effects of grade retention on peer relations and academic performance of at-risk first graders. , 107 (4), 327–340.
- Griffith, C. A., Lloyd, J. W., Lane, K. L., ve Tankersley, M. (2010). Grade retention of students during grades K-8 predicts reading achievement and progress during secondary schooling. , 26, 51-66.

- Holmes, C. T. ve Matthews, K. M. (1984). The effects of nonpromotion on the elementary and junior high school pupils: A meta-analysis, 54, 225–236.
- Hong, G., ve Raudenbush, S. W. (2006). Evaluating kindergarten retention policy: A case study of causal inference for multi-level observational data. , 101 (475), 901-910.
- Hong, G., ve Yu, B. (2007). Earlygrade retention and children's reading and math learning in elementary school. , 29 (4), 239-261.
- Jerald, C. (2006). . Washington, DC: Achieve, Inc.
- Jimerson, S. R. (2001). Meta-analysis of grade retention research: Implications for practice in the 21st century. , 30, 313–330.
- Jimerson, S. R., Ferguson, P., Whipple, A. D., Anderson, G. E., ve Dalton, M. J. (2002). Exploring the association between grade retention and dropout: A longitudinal study examining socio-emotional, behavioral, and achievement characteristics of retained students. , 7, 51-62.
- Jimerson, S. R. ve Ferguson, P. (2007). A longitudinal study of grade retention: Academic and behavioral outcomes of retained students through adolescence. , 22 (3), 314-339.
- Kadı, Z. (2000). . Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Malatya.
- Keskin, G. ve Sezgin, B. (2009). Bir grup ergende akademik başarı durumuna etki eden etmenlerin belirlenmesi, 4 (10), 1-18.
- MEB. (2007). . Ankara: MEB.
- MEB. (2008). . Ankara: MEB.
- MEB. (2012). . Ankara: MEB.
- MEB. (2013). . Ankara: MEB.
- OECD (2010), <http://dx.doi.org/10.1787/9789264091559-en> Erişim Tarihi: 17.10.2012
- OECD (2011). When students repeat grades or are transferred out of school: What does it mean for education systems? . <http://www.oecd.org/pisa/pisainfocus/48363440.pdf> Erişim Tarihi: 01.10.2013
- OECD (2012), Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264130852-en>. Erişim Tarihi: 01.10.2013
- OECD (2012), , OECD Publishing. DOI: 10.1787/eag-2012-en Erişim Tarihi: 01.10.2013
- Okul terki azalacak (b.t.), 01.10.2013. <http://www.turkinfo.nl/haber-3817>
- Ou, S. ve Reynolds, A. J. (2010). Grade retention, postsecondary education, and public aid receipt. , 32 (1), 118-139
- Özcebe, H. (2008). Gençler ve Sigara Kullanımı, Sağlık Bakanlığı Yayınları No: 731
- Rumberger, R. ve Ah Lim, S. (2008).. Santa Barbara, CA: UC Linguistic Minority Research Institute.
- Serin, N. (1979). . Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını.

- Sezer, Ö. (2007). Sınıf tekrar eden öğrencilerin bazı demografik özellikleri ile bu öğrenciler ve öğretmenlerinin sınıf tekrar etme hakkındaki görüşleri. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8 (14), 31-48.
- Smythe-Eagle, H. (2011). . Unpublished master thesis, Wisconsin University, Wisconsin.
- Steinberg, L. (2007). . (Çev. F. Çok). Ankara: İmge Yayıncılık.
- Şimşek, H. (2011). Lise öğrencilerinde okulu bırakma eğilimi ve nedenleri. , 1 (2), 27-47.
- Taylı, A. (2008). Okulu Bırakmanın Önlenmesi Ve Önlemeye Yönelik Uygulamalar. , 8 (1), s.91-104.
- UNICEF, (2013). Okul Dışındaki Çocuklar. <http://www.unicef.org.tr/tr/content/detail/58/children-out-of-school-2.html>. Son erişim tarihi: 29.09.2013.
- USAID. (2011). Creative Associates International, Inc. Washington, DC.
- Uysal, A. (2008). Okulu Bırakma Sorunu Üzerine Tartışmalar: Çevresel faktörler. , 37, (178), 139-150.
- Weatherbee, S. (2006). . Unpublished d, University of Pittsburgh.
- Wu, W., West, S. G., ve Hughes, J. N. (2010). Effect of grade retention in first grade on psychosocial outcomes. , 102 (1), 135-152.
- Yavuzer, H. (2009). Çocuk ve suç. İstanbul: Remzi Kitabevi.

